

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİNZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS ve KATILIM BANKACILIĞI
PROGRAMI

İNSANİ GELİŞİMİŞLİK ENDEKSİ'NİN OECD ÜLKELERİNE
UYGULANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN
VAHDETTİN ÇILGIN

İSTANBUL Ekim, 2016

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİNZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS ve KATILIM BANKACILIĞI
PROGRAMI

İNSANİ GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ'NİN OECD ÜLKELERİNE
UYGULANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN

Öğrenci No:505214007

Vahdettin ÇILGIN

Danışman:Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

İSTANBUL Ekim, 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalında YÖKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Almet TABAKOĞLU (Danışman)

Öye Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Öye Yrd. Doç. Dr. Turgay GEÇER

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. İbrahim GÜNEY

Enstitü Müdürü V.

ÖZET

İnsani Gelişmişlik Endeksi'nin OECD Ülkelerine Uygulanması (OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma)

Vahdettin Çılgın

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler ve Katılım Bankacılığı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Haziran- 2016, 201 Sayfa + XI

İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE), Yaşam Beklentisi, Yetişkin Okur-Yazarlığı ve Okullaşma ile Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla olan dört ana göstergeye bağlı olarak ülkelerin milli refah düzeylerini ölçmektedir. Fakat insani gelişmişlik, şu an İGE'nde yansıtılandan çok daha geniş ve boyutlu bir kavramdır. Buna istinaden endeksin, toplumsal gelişmişliğin daha fazla boyutunu hesaba dâhil etmesi için teorisi ve hesaplanmasında bir gözden geçirmeye ihtiyaç vardır. Bunu gerçekleştirmek için, ülkelerin insani gelişmişliğinin önemli bir belirleyicisi olan işsizlik oranı, orijinal İGE modeline eklenmiştir. Tavsiye edilen endeks, "İşsizliğe göre ayarlanmış İGE" olarak adlandırılmış ve İGE-2 ile gösterilmiştir. Bu çalışmada, İGE-2, 1998 ve 2007 arasındaki yıllar için 30 OECD ülkesi için hesaplanmıştır. Ülkeler, İGE ve İGE-2 verilerine bağlı olarak "Kümeleme Analizi" yöntemi ile sınıflandırılmıştır. Bunun akabinde, ülkelerin verimlilik değerlerinin hesaplanmasında, hem İGE modeli, hem de İGE-2 modeli üzerinde "Veri Zarflama Analizi (VZA)" uygulanmıştır. Sonuçlar, işsizlik oranının İGE'ne yeni bir gösterge olarak eklenmesinin endeksi daha kapsamlı hale getirme potansiyeli ve ülkelerin kalkınma performanslarını değerlendirmede uygun bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Önerilen endeks İGE'nin alternatif veya tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Çıkan sonuçlar için gerekli öneriler yapılmıştır.

ABSTRACT MASTER THESIS

Implementation of the OECD countries in the Human Development Index

(A study on OECD countries)

Vahdettin ılın

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

The Human Development Index (HDI) is a country-level measure of national well-being based on the four indicators, namely Life Expectancy at Birth, Adult Literacy and School Enrolment, and Gross Domestic Product per capita. However, the concept of human development is much wider than what is currently reflected in the HDI. Thus, the index needs a theoretical and computational revision so that it can capture more aspects of social welfare. To achieve this, an important determinant of a country's human development, i.e. unemployment rate, is added to the original model of HDI. The proposed index is called the "Unemployment-adjusted HDI" and denoted by HDI-2. In this study, HDI-2 is calculated for 30 OECD countries between 1998 and 2007. Countries are classified by Cluster Analysis depending on their HDI and HDI-2 values. Thereafter, Data Envelopment Analysis (DEA) is applied both for the HDI and HDI-2 models to calculate the efficiency score of countries. The results show that the addition of unemployment rate to the HDI as a new indicator has the potential to make the index more comprehensive and present a suitable approach for assessing the development performance of countries. The necessary proposals for the results made.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.REFAH EKONOMİSİ VE REFAH TEOREM.....	6
1.1.Refaf Devleti ve Benzer Kavramların İzahı.....	7
1.1.2. Sosyalist Devlet.....	7
1.1.3. Sosyal Politika.....	8
1.1.4. Refah Devleti.....	9
1.2. Refah Devletinin Amaçları Ve Amaca Ulaşmada Kullandığı Araçlar.....	12
1.2.1. Refah Devletinin Amaçları.....	12
1.2.1.1.Fakirlikle Mücadele.....	13
1.2.1.2.Gelir Dağılımında Adalet.....	16
1.2.1.3.Sosyal Barış ve Dengenin Temin Edilmesi ve Sosyal Dayanışma.....	18
1.2.1.4.İktisadi İstikrar.....	19
1.2.1.5 Ekonomik Etkinliğin Sağlanması.....	20
1.2.1.6 Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması.....	20
1.2.1.7 İdari Düzenlemelerin Uygulanabilirliği ve Anlaşılabilirliği.....	21
1.3. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi.....	21
1.3.1. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı.....	22
1.4. Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı Gelişimi ve İlk Uygulamalar.....	23
1.5. I. Ve II. Dünya Savaşları Arası Dönemi: 1914-1945 Dönemi.....	29
1.6. II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lere Kadar Olan Dönem: İnsani Gelişimin Öneminin Anlaşılması.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI VE İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

.....	38
2.1.BM'nin Bünyesinde İnsani Gelişme Alanında Çalışan Kurumlar.....	38
2.1.1.Gıda ve Tarım Örgütü.....	39
2.1.2.Dünya Gıda Programı	40
2.1.3.Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı	41
2.1.4.Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı	42
2.1.5.BM Sermaye Geliştirme Fonu	43
2.1.6.BM Nüfus Faaliyetleri Fonu	43
2.1.7.BM Çevre Programı	45
2.1.8.UN-HABITAT	45
2.1.9.UNIFEM (BM Kadın Fonu) ve UNICEF (BM Çocuk Fonu)	46
2.1.10.BM İnsani Güvenlik Fonu	46
2.1.11.BM Mülteciler Yüksek Komiserliği	47
2.1.12.BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi	47
2.2.Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin İnsani Gelişme Endeksi ile İlişkisi.....	48
2.2.1.Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Genel Yapısı ve Amacı.....	48
2.2.2.Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Çalışma Alanları ve İnsani Gelişme Katkıları.....	49
2.2.2.1.Yoksulluğun Azaltılması.....	49
2.2.2.2.Demokratik Yönetişime Olan Katkılar.....	50
2.2.2.3.Krizleri Önleme ve Atlama Faaliyetleri.....	56
2.2.3.BM'nin İnsani Gelişimde HIV/AIDS İle İlgili Faaliyetleri.....	57
2.2.4.Diğer Faaliyet Alanları.....	59
2.2.5.Binyıl Kalkınma Hedefleri ve İnsani Gelişme Endeksine Katkıları.....	59
2.3.İnsani Gelişme Endeksi.....	60
2.3.1.İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları.....	64
2.3.1.1.Sağlık:Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam.....	64
2.3.1.2.Bilgi / Eğitim: Okullaşma Oranı.....	65
2.3.1.3.Yaşam Standardı: Kişi Başı Milli Gelir Düzeyi.....	66
2.3.2.İnsani Gelişme Endeksi ve Geliştirilen Bileşik Endeksler.....	66
2.3.2.1.Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi.....	66
2.3.2.2 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi.....	67
2.3.2.3.Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi.....	69
2.3.3.İnsani Gelişme Endeksi Hesaplama Yöntemi ve Değişiklikler.....	72
2.3.4.İnsani Gelişme Raporu.....	76
2.4. OECD.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ GÖSTERGELERİ VE ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

.....	80
3.1.İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri	80
3.1.1.İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması	81
3.1.2.İnsani Gelişme Endeksi Trendleri ve Büyümesi	84
3.1.3.Sağlık Endeksi Göstergeleri	90
3.1.4.Eğitim Endeksi Göstergeleri	92
3.1.5.Yaşam Kalitesi Endeksi Göstergeleri	95
3.2.Gini Katsayısı	100
3.2.1.Gini Katsayısı Nasıl Hesaplanır	101
3.3.İstihdam ve İşsizlik Oranları Göstergeleri.....	103
3.4.Bireysel Refah Algısı Göstergeleri	107
3.5.İGE Hesaplama Yöntemi	111
3.5.1.Yaşam Beklentisi Endeksi'nin Hesaplanması	112
3.5.2.Eğitim Endeksi'nin Hesaplanması	113
3.5.3.GSYİH Endeksi'nin Hesaplanması	113
3.5.4.İnsani Gelişme Endeksi'nin Hesaplanması.....	114
3.5.5. 2010 Raporu ve İGE Hesaplama Yöntemi	114
3.5.6. 2014 Raporu ve Yapılan Değişiklikler	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1.İnsani Gelişme Endeksine Yönelik Eleştiriler	119
4.2. Metodoloji	123
4.3.İGE ve Küme Analizi	124
4.4.İGE -2 ve Dereceler	136
4.5. HDI-2 ve Küme Analizi	138
4.6.İGE ve İGE-2 nin Karşılaştırılması	144
4.7. Eşleşen T-Testi ve Pearson Korelasyonu.....	147
4.8. Veri Zarflama Analizi	148
4.9. DEA nın Uygulanması	150
4.10. Süper Etkinlik.....	160
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	165

TABLULAR

Sayfa No.

Tablo 1. İGE'ye İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(1994).....	73
Tablo 2. İGE'ye İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(2014).....	75
Tablo 3. İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması.....	81
Tablo 4. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin İGE Değerleri.....	82
Tablo 5. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin İGE Değerleri.....	83
Tablo 6. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi Trendleri.....	84
Tablo 7. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yıllara Göre İGE Trendleri.....	85
Tablo 8. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yıllara Göre İnsani Gelişme Endeksi Trendleri.....	86
Tablo 9. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Yıllara Göre İGE Büyümesi.....	87
Tablo 10. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yıllara Göre İGE Büyümesi.....	88
Tablo 11. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yıllara Göre İGE Büyümesi.....	89
Tablo 12. Türkiye'nin Kategori Bazında Yıllara Göre İGE Büyümesi.....	90
Tablo 13. Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Dizisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İGE Eğilimleri.....	99
Tablo 14. Dünyadan Gini Katsayısı Örnekleri.....	103
Tablo 15. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	104
Tablo 16. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	105
Tablo 17. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	106
Tablo 18. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Bireysel Refah Algısı.....	108
Tablo 19. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Bireysel Refah Algısı.....	109
Tablo 20. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Bireysel Refah Algısı.....	111
Tablo 21. İGE'ye İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(2014).....	115

Tablo 22. İnsani Gelişme Edeksindeki Sıralama(2009 – 2010 – 2013 - 2014).....	117
Tablo 23. UNDP Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde İGE Göstergeleri (2009-2014).....	118
Tablo 24. İGE için başlangıç Küme Merkezleri (1998-2007).....	126
Tablo 25. İGE için Bitiş Küme Merkezleri (1998-2007).....	126
Tablo 26. İGE için Küme Grupları (1998).....	127
Tablo 27. İGE için Küme Grupları (1999).....	128
Tablo 28. İGE için Küme Grupları (2000).....	129
Tablo 29. İGE için Küme Grupları(2001).....	130
Tablo 30. İGE için Küme Grupları(2002).....	131
Tablo 31. İGE için Küme Grupları(2003).....	132
Tablo 32. İGE için Küme Grupları(2004).....	133
Tablo 33. İGE için Küme Grupları(2005/2006).....	134
Tablo 34. İGE için Küme Grupları(2007).....	135
Tablo 35. İGE-2 ye göre OECD ülkelerinin sıralanışı (1998-2007).....	136
Tablo 36. İGE-2 için Başlangıç Küme Merkezleri (1998-2007).....	139
Tablo 37. İGE-2 için Bitiş Küme Merkezleri (1998-2007).....	139
Tablo 38. İGE-2 Küme Grupları (1998).....	140
Tablo 39. İGE-2 Küme Grupları (1999).....	141
Tablo 40. İGE-2 Küme Grupları (2000).....	141
Tablo 41. İGE-2 Küme Grupları (2001).....	142
Tablo 42. İGE-2 Küme Grupları (2002).....	142
Tablo 43. İGE-2 Küme Grupları (2003).....	143
Tablo 44. İGE-2 Küme Grupları (2004).....	143
Tablo 45. İGE-2 Küme Grupları (2007).....	144
Tablo 46. Ülkelerin Derece Farkları Sıralaması(İGE-2 ve İGE (Sıralaması)).....	146
Tablo 47. Eşleştirilmiş T-Testi.....	147
Tablo 48. Pearson Korelasyonu.....	148
Tablo 49. Ülkelerin Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (1998).....	152
Tablo 50. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2001).....	153
Tablo 51. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2002).....	154
Tablo 52. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2003).....	155
Tablo 53. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2004).....	156
Tablo 54. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2005/6).....	157
Tablo 55. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2007).....	158

Tablo 56. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (1998-2002).....	159
Tablo 57. Verimli Ülkeler (2003-2007).....	159
Tablo 58. İlgili Ülkelerle Verimlilik Frekansı (1998-2007).....	160

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No. vii

Şekil 1. İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları.....	63
Şekil 2. 2014 Yılı İGE Hesaplama Diyagramı	64
Şekil 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Unsurları	71
Şekil 4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin Unsurları	73
Şekil 5. İGE Hesaplama Yöntemi	116
Şekil 6. İGE ve İGE-2 nin Derecelerinin Büyüklük Dağılımı	142
Şekil 7. 2007 Derece Farkları (İGE-2 ve İGE) Histogram.....	153

GRAFİKLER

Sayfa No.

Grafik 1. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Sağlık Endeksi Göstergeleri.....	91
Grafik 2. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Sağlık Endeksi Göstergeleri.....	91
Grafik 3. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Sağlık Endeksi Göstergeleri.....	92
Grafik 4. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Eğitim Endeksi Göstergeleri.....	93
Grafik 5. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Eğitim Endeksi Göstergesi.....	94
Grafik 6. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Eğitim Endeksi Göstergeleri.....	95
Grafik 7. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Yaşam Kalitesi Endeksi	

Gelir Düzeyi Göstergeleri.....	96
Grafik 8. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yaşam Kalitesi Endeksi Gelir Düzeyi Göstergeleri.....	97
Grafik 9. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yaşam Kalitesi Endeksi Gelir Düzeyi Göstergeleri.....	97
Grafik 10. Türkiye 2012-2013 Lorenz Eğrisi.....	101

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BKH	: Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals)
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BM	: Birleşmiş Milletler
CGE	: Cinsiyet Gelişme Endeksi (Gender Development Index)
CBGE	: Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi
CYÖ	: Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü
CRS	: (Constant Returns to Scale) Sabit Çıktı Odaklı Model
ÇBYE	: Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DEA	: Veri Zarflama Analizi (Data Envelopment Analysis)
DMU	: Karar Verme Birimi (Decision Making Unit)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAPN	: European Anti-Poverty Network (Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı)
Eİ	: Eğitim Durumu İndeksi
ES	: Verimlilik Puanı (Efficiency Score)
ES-1	: İGE Bileşenlerin Verimlilik Puanı
ES-2	: İGE-2 Bileşenlerinin Verimlilik Puanı

FAO	: Food and Agriculture Organisation (Gıda ve Tarım Örgütü)
GDI	: Cinsiyet ile İlgili Gelişme Endeksi
GDP	: Gross Domestic Produce (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)
GDPI	: Gross Domestic Produce İndeks (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Göstergesi)
GEF	: Global Environment Facility (Küresel Çevre Fonu)
GSMH	: Gaysi Safi Milli Hasıla
GSMG	: Gayri Safi Milli Gelir
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HD	: İnsani Gelişme (Human Development)
HDI	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
HDI-2	: İşsizlik Düzeltilmiş İnsani Gelişme Endeksi (İGE-2)
HDR	: İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report)
HIV	: Human Immunodeficiency Virus (İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü)
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
İGE-2	: İşsizlik düzeltilmiş İnsani Gelişme Endeksi (HDI-2)
İGR	: İnsani Gelişme Raporu (Human DevelopmentReport)
ILO	: International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index)
KOSGEB	: Küçük Orta Boy Sanayiye Geliştirme ve Destekleme Başkanlığı
LE	: Doğumda Yaşam Beklentisi
LEI	: Ömür Endeksi
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ODS	: Ozon Delici Maddeler : Organik Kirleticiler
POP	
RUİ	: Reversed Unemployment Index (Ayrıştırılmış İşsizlik Endeksi)
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index)
UNDG	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu (United Nations Development Group)
UNDGO	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu Ofisi (United Nations Development Group Ofisi) United
UNDP	: Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, İlim Kültür Örgütü)
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (The United Nations Industrial Development Organization)
UNCTAD	: BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UN Conference on Trade and Development)
UNFPA	: BM Nüfus Fonu (The UN Population Fund)
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) : Veri Zarflama Analizi
VZA	
WFP	: Dünya Gıda Programı (The World Food Programme)

GİRİŞ

Ülkeler toplumun refahını artırmak amacıyla iktisadi kalkınma faaliyetlerinde bulunurlar. İktisadi kalkınma faaliyetlerinin amacı, toplum refahını artırmaktır. Bu kalkınma faaliyetleri sonucunda kat edilen mesafe ülkelerin gelişme düzeyini gösterir. İnsani Gelişme Endeksi, gelişme düzeyinin ölçülmesinde ekonomik göstergelerin ötesine geçen ve gelişmede insani unsurlara dikkat çeken bir yaklaşımdır. İnsani gelişme adına başlatılan sosyal devlet politikaları ve Refah Devleti uygulamaları ekonomide ve insanlar üzerinde değişiklikler yapmıştır. Bu uygulamalar İnsani gelişmişlik düzeyine az veya çok katkı sağlamıştır. Birleşmiş Milletlerin insani gelişmişlik endeksini açıklamadan önce Refah Devleti, sosyal devlet kavramlarının ve bu kavramların insani gelişmişliği nasıl etkilediklerini ve refah seviyesinin gelişmesinde nasıl rol oynadıklarına açıklanmaya çalışılacaktır.

Gelişmişlik çokfazla şekilde tanımlanıp, açıklanabilir. Gelişmeyi tek boyutlu olarak ifade etmek devletlerin sosyal,ekonomik,siyasal ve kültürel yapılarının farklı olmasisebebiyle çok güçtür. Gelişme standartları arasında ilk ele alınan, kişi başına milli gelirdir. Bunun yanı sıra sağlık ve eğitime ait bir takım göstergeler (okullaşma oranı, okur-yazar oranı, sağlık harcamaları vb.) de ölçüt olarak kullanılmaktadır. Toplum olarak gelişmişlik ise, vatandaşların sağlık ve yaşam koşullarının her yönden iyileşmesi durumunu tanımlar. Devletin gelirleri topluma dengeli ve düzenli dağılmıyorsa, büyüme, bazı kişilerin zenginleştiği ancak toplumsal çoğunluğun yaşam alanına katkı sağlamayan bir süreci de içinde barındırıyor olabilir. Bu şartlar altında toplumsal alanda etki gösteremeyen ve gelişime katkı sağlamayan bir tablo ortaya çıkar. Burada öncelikli kriter, halkın geliri değil, toplumsal anlamda hükümetlerin halkayansıtmiş olduğu kaynakların oransal büyüklüğüdür.Örnek olarak insanların kazancında veya toplumun elde ettiği gelirden herhangi bir artış olmamasına rağmen, bireylerin eğitim ve sağlık gibi imkânlardan daha fazla yararlanması ekonomik olarak büyümenin insani gelişime olan katkısını gösterir.

İnsani gelişme, bireylerin arzu ettikleri bir yaşam için karar ve seçeneklerini artırma yolundakendilerine sunulmuş imkânları ifade eder. Toplumu oluşturan bireyler iyi veya kötü her çeşit değişiklik ile uluslarının zenginliğini, belirlemede

etkilidir. İhtiyaç ve seçeneklerin sonsuz olduğu zaman içerisinde bu ihtiyaç ve seçeneklerinin yine bireylerin tercihlerine bağlı olarak değişebileceği göz önüne alındığında, insani gelişmişlik, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkarılan ortamlar olarak isimlendirilebilmektedir. Toplumun ihtiyaçlarını belirleyerek, tercihlerini oğaltarak büyüebilmesi ve çevresini veya kendini geliştirecek imkânlarla, sahip olabilmesi bireylerin yeteneklerini geliştirmekle mümkündür. Anand ve Sene'yegöre ise, önemli olan toplumun hayat standardıdır. Sahip oldukları mülkler ya da bireylerin gelirleri önemli değildir.

1970'ler öncesinde "kalkınma" ve "gelişme", büyük ölçüde, milli gelirdeki artışla eşit görülürdü. Kalkınmada en önemli amaç, tarım dışı üretimin ve istihdamın yapısını, hizmet ve sanayi sektörleri paraleline uygun olarak inceler, ülke gelişimindeki değişimlerin temel göstergesi olarak "fert başına milli gelir" kullanılırdı

Ancak, 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan gelişmeler bu yaklaşımın yetersiz olduğunu ortaya koyarken, 1970'li yıllarda kalkınma sözcüğünün tekrar tanımının yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Gelişmeyi, kültürel, insani, sosyal çevre ve mekân olarak da tanımlama amacı taşıyan bu yeni yaklaşım, ekonomik büyüme kavramı yanında; işsizlik, yoksulluk ve bölgesel dengesizliklerin de gelir dağılımı ve gelişme tanımlarıyla beraber değerlendirilmesinin gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Sağlıklı ve uzun bir hayata sahip olmak, yiyecek ve temiz su gibi besin ihtiyaçlarını karşılayabilmek, siyasi ve sosyal etkinliklere katılmak, bilgiye çok çabuk erişebilme olanağı, kendini daha güvende hissetmek ve diğer tüm kültürel ve siyasi haklar insani gelişmenin temelleri olmaktadır. Bu başlıca temeller dünyada yaşayan insan oğlunun hayat şartlarını, sahip oldukları olanakları gösteren bilgiler olarak da kabul edilebilir. Bu bilgiler kullanılarak devletlerin ne kadar gelişme göstermekte olduğunu belirlemeye çalışmak için her yıl ayrıntılı raporlar hazırlanmaktadır. Felsefi ve düşünsel temelinde Amartya Sen'in "yapabilirlik yaklaşımı" olan insani gelişme kavramından hareketle BM bünyesinde oluşturulan ve BMKP adını taşıyan bir ünite tarafından 1990'dan günümüze kadar "İnsani Gelişme Raporu" olarak adlandırılan yıllık çalışma yayımlanmaktadır. Bu raporda ülkelerin sosyo-ekonomik insani gelişme seviyelerini kıyaslamak için İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) olarak adlandırılan bir gösterge geliştirilmiştir. BMKP,

yayınladığı raporda ülkeler arasındaki gelişme düzeyinin sadece kişi başına düşen milli gelirdeki artışla (ekonomik büyüme) ölçülmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir.

Günümüz ekonomisinde devletlerin gelişmişlik seviyeleri, milli gelir büyüklüklerine ek olarak; sosyal, kültürel, politik ve eğitim seviyeleri ile de ölçülebilmektedir. Ekonomik gelişmişlik kişi başına düşen mal ve hizmet birimleriyle tanımlanabildiği gibi, kişi başına düşen sağlık ve eğitim giderleri de gelişmişlik seviyesinin ölçütleri arasında sayılmaktadır. Bunlara ek olarak ortalama yaşam süresi, okur-yazarlık ve okullaşma oranı gibi veriler de bir toplumun gelişmişlik seviyesinin birer göstergesidir. İnsan -bütün bunların yanında- kalkınmanın merkezindedir. 1960'dan beri yapılan iyileştirme çalışmalarıktisadi büyümedeki artışın önemli bir bölümünün işgücündeki eğitim seviyesinin artmasından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bir toplumun mutluluk ve refahı, o ülke bireylerinin sürekli eğitime tabi tutulmaları ve bunun sonucunda bireylerin bilgi ve becerileriyle ekonomik gelişmeye yaptıkları katkıya bağlıdır. Bunun için sosyoekonomik gelişmenin en önemli unsuru ve verimlilik artışının en önemli belirleyicisi, halkın ve işgücüne katılan insanların eğitim seviyesidir. Gelişmenin ve değişimin temeli olan eğitim; ülkenin sahip olduğu işgücünün nitelik ile veriminin artırılması, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın desteklenmesinden de sorumludur.

Eğitimin kalkınma ve büyümeye olan etkisi uluslararası karşılaştırmalar yoluyla da tespit edilmiş olup, gelir seviyesi yüksek olan ülkelerin eğitim seviyelerinin de yüksek olduğu saptanmıştır.

Bir toplumun milli gelirinde artış yaşanması o toplumun gelişmiş bir devlet olabilmesi için yeterli değildir. İktisadi açıdan modernleşmiş birçok toplumda sosyal sorunların çözülememesi üzerine insani gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin daha iyi düzenlenmesi gerekliliği doğmuştur. Bu düzlemde, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin ölçüldüğü İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ilk defa 1990 yılında yayınlanmış olan "İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR)" alternatif bir gelişmişlik ölçütü olarak ortaya konulmuştur.

İGR'ler her geçen yıl farklı sayıda ülkeleri ölçmektedirler. Bu raporlarda toplumların insani gelişme düzeyleri kıyaslanarak analiz edilmektedir. Tüm devletleri kapsayan küresel İGR'lerin yanısıra yine bu raporlar referans alınarak hazırlanan ülkelerin yerel İGR'leri de bulunmaktadır. Aynı zamanda Uluslararası derecelendirme kuruluşlarında ülkelerin reating notlarını ve yatırım yapılabilirlik durumlarını yine

İnsani Gelişme Endeksi(İGE) içerisinde yer alan parametlerin sonuçlarına göre değerlendirmektedir.

Birleşmiş Milletler kalkınmaya yönelik kavram tartışmalarının olduğu bir dönemde “insani gelişme” kavramını gündeme getirmiştir. Çalışmanın ana temasını oluşturacak olan kavram, geliri ve tüketimi temel alan “ekonomik gelişme” yaklaşımından farklı olarak kalkınmanın merkezine insanı yerleştirmektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için yoksulluğun geniş bir şekilde ele alınması ve sorunun çözümü için insani bakış açısına sahip projeler üretilmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu ile insan merkezli gelişmeye dikkat çekilmiştir. Amartya Sen tarafından geliştirilmesinde önemli katkısı olan insani gelişme kavramı, gelir odaklı gelişme anlayışından farklı olarak, yaşam beklentisi, eğitim ve kişi başı gelir olmak üzere insani gelişmenin üç boyutuna vurgu yapmaktadır. İnsani gelişme anlamında gelişme analizinin kapsamını genişletmektedir. Bu yaklaşımla gelişme kapsamına, temel ihtiyaçlar, eğitim, sağlık, gelir dağılımı, yoksulluk, işsizlik gibi konular dâhil olmuştur. Böylece gelişme, ekonomik boyutunun yanında, insani ve toplumsal boyutlarıyla da ele alınmaya başlanmıştır. Ülkelerin finans ve derecelendirmeleri bu insani gelişme raporlarının tetkikleri sonucunda oluşmaktadır.

İnsani gelişme günümüz dünyasının en önemli konularından birini teşkil etmektedir. İnsani gelişme, sadece ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir kavramdır. İnsani Gelişme Endeksi'nin, gelişmeyi ekonomik göstergelerle açıklamanın yetersiz olduğu düşüncesinden hareketle gerek sosyo-kültürel gerekse politik açıdan ele alan geniş bir perspektifte değerlendirdiğini görmekteyiz. Bu amaçla her yıl yayımlanan İnsani Gelişme Raporları, ülkelerin kalkınma durumu ve insani gelişme düzeyi hakkında geniş bilgiler sunmaktadır. Ancak İnsani Gelişme Raporu göstergeleri, çeşitli kuruluşların ve ülkelerin resmi makamları tarafından elde edilen verilerle oluşturulmaktadır. Raporlar incelendiğinde de görülecektir ki bazı ülkelerle ilgili verilerde eksikler bulunmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi kusursuz bir ölçüm yöntemi olarak düşünülmemelidir

Bu çalışmada; Ülkelerin bu günkü refah seviyesine ulaşmada katettiği aşamalar kademeli olarak yıllar itibari ile anlatılmıştır. Ünlü düşünürlerin ve ekonomistlerin ülkelerin refah seviyesini artırmak için, devletleri nasıl yönlendirdikleri, hangi uygulamaları hayata geçirdikleri anlatılmıştır. İGE'nin yıllar itibariyle gelişimini

incelemenin yanı sıra, nüfusu az olan ülkelerde İGE'yi oluşturan bileşenlerin gelişimleri de ülkeler bazında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken analizler ve istatistik veriler konusunda OECD'ye üye ülkeler referans alınmıştır. OECD' üye ülkelerin verilerinin alınmasının asıl nedeni, çıkacak sonuçların daha gerçekçi ve daha yol gösterici olmasıdır. İGE değerlerinin yanı sıra İGE'yi oluşturan alt göstergeler bazında da kıyaslama yapmak ve bu alt göstergelerin İGE'ye etkilerini incelemek önceki yıllar için değerlendirme, gelecek yıllar için ise tahmin yapma imkânı sunmaktadır. Bundan dolayı, çalışmada İGE'nin alt değerleri üzerinde ayrıntılarıyla durulmuştur. Çalışma kapsamında, İGE'yi oluşturan bileşenlerin yetersiz olduğunu bu bileşenlere ilave bir değişken daha eklenmesi gerektiği tezi ortaya atılmıştır.

Amaç: Birleşmiş Milletlerin (BM) 1990 yılından beri yayımlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) hesaplamalarının, Belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış OECD'e üyesi nüfüsü düşük ülkelere olan etkilerinin, Nüfüsü yüksek olan üye ülkelere oranla daha pozitif olduğunu ortaya koymaktır. Bu noktada İGE hesaplama yönteminin nüfüsü düşük olan ülkelerde pozitif etkileri olurken, Nüfüsü yüksek olan ülkelerde negatif yönlü etkilerine eleştirel yaklaşımlar ile günümüz ekonomik verilerinin ilgili ülke yapıları hakkında yeteri kadar açıklayıcı olmadığını tespit etmeye çalışmaktadır. **Yöntem:** 1998-2008 yılları arasında yayımlanmış İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) raporlarının ışığında ülke sıralamaları alınarak nüfus yoğunlukları üzerine (İGE) hesaplama yöntemi eklenen parametreler ile yeni İnsani Gelişmişlik Endeksi modellenmiş ve bu yeni değere (İGE2) denmiştir. Bu bulgular ışığında ülkelerin eğitim ve işsizlik parametrelerinin hesaplamaya dahil olması ile olası sıralamaların değişeceği tespit edilmiştir.

Muhtemel Bulgular: Ülkeler İnsani Gelişme Endeksi (İGE) modeli ile mevcut durumları açısından ele alınmış eğitim ve okullaşma oranları nüfüsü düşük ülkelerde okullara kayıtlı nüfus açısından nüfusları yüksek olan ülkelere karşı avantaj sağladıkları saptanmıştır. Bu bulgular ışığında işsizlik, sağlık ve canlı doğum oranları açısından da nüfüsü düşük olan ülkelerim yüksek olan ülkelere oranla avantajlı olduğu kaçınılmazdır. Gayri safi Milli Hasıla (GSMH) ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) yine nüfus yoğunluğu az ve çok olan ülkeler üzerinde pozitif ve negatif etkileri konularına değinilmiş İnsani Gelişmişlik Endeksinin günümüz ekonomik verileri ile

Ülkelerin mevcut yapılarını ortaya koymada yetersiz kalması eleştirilmiştir. Bunu açıklamak için Yeni İnsan Gelişmişlik Endeksi (İGE2) ile açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REFAH EKONOMİSİ VE REFAH TEOREMLERİ

Refah ekonomisi, ferdin ve toplumun iktisadi refahını arttırmak için alınması gereken ekonomik politika önlemlerinin analitik temellerini tespit etmeye çalışan iktisadi analiz dalıdır. Kural koyucu bir yapı ile, ekonomik değerleri yargılar ve bu yargıladığı değerleri tavsiye ederek uygun politika belirler. Ekonomi biliminin nasıl çalıştığını açıklamaz, ne kadar düzgün ve iyi çalıştığını değerlendirir. Başka bir ifadeyle refah iktisadının amacı, toplumun ve bireyin refah düzeyini yükseltebilmek adına alınması gereken tedbirlerin nelerden oluştuğunun araştırılmasıdır. Örneğin, bir ekonomide genel denge durumu iyi bir şekilde sağlanmış olmasına rağmen o ülkedeki bireyler yine de memnun olmayabilirler; ya da toplumun refah seviyesi de en yükseğe tırmanmamış olabilir. Denge bu şekilde olduğunda zenginlerin fakirleri sömürsü ya da grupların birbirini sömürmesi söz konusu olabilir. Diğer taraftan, ekonomi birden fazla denge üzerine kurulur. Sosyal olarak en iyi dengenin nasıl olması gerektiğini belirlemek Refah sorunun temelini oluşturur.

Kamusal bir programın ekonomik etkinliğinin artırılması gelir paylaşımının etkilerinde denge oluşturmak refah devletinin amaçlarından birisidir. Refah ekonomisi de, iktisadi etkinlik ve gelir paylaşımı değerlendirmelerinin sistematik biçimde yapılabileceği bir senaryo oluşturmayı amaç edinir ve normatif sorunlara eğilen bir iktisat dalıdır.¹

1.1. Refah Devleti ve Benzer Kavramların İzahı

Refah devleti tanımının izah edilmesi hususunda bugüne kadar birçok araştırma yapılmıştır. Bu tanımları ortaya koymadan önce benzer tanımların bir birinden ayırt edilmesi faydalı olacaktır. Bunlar sosyalist devlet, sosyal devlet ve sosyal politikadır. İnsani kalkınmayı açıklamadan önce, İnsani kalkınma ve İnsani gelişmişlik nasıl

---

¹ Süleyman Erdal, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ün., 2012, ss. 11

gelişti, İnsani gelişmedeki refah seviyesine ulaşmadan önce hangi modeller vardı ve bu seviyeye nasıl gelindi, Sosyal devlet ve Refah Devleti insani gelişmenin doğuşuna nasıl katkılar sağladı, bunları açıklayacağız.

1.1.1. Sosyal Devlet

Sosyal Devlet kavramı genellikle “refah devleti” denilen devlet anlayışınabenzemektedir. Literatürde de genellikle refah devleti kastı daha öne çıkmaktadır. Uygulamada çoğunlukla kullanılan ‘sosyal refah devleti’ kavramı bu anlayışı vurgulamaktadır.

Hukuki ve siyasi literatürde de çok sık kullanılan bu kavram, ifade edilmesizor bir kavramdır. Anayasamızda da önem atfedilen bir kavram olarak, sosyal devlet, bireylerin refahlarıyla ve sosyal durumlarıyla ilgilenen, vatandaşlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı amaç edinen bir devlet yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Jean-Jacques Rousseau'ya göre devlet önce kişilerin çıkarlarını gözetmeklemükelleftir. Devletin temelini demokrasi oluşturmalı ve bu demokrasi bireylerin refahını sağlamak üzerine kurulmalıdır.²

Buradan hareketle “Sosyal devlet”; vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara daha iyi bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev bilen, vatandaşlarının ekonomik ve sosyal haklardan (sendika, sosyal güvenlik toplu sözleşme ve grev, işçi hakları asgari ücret,sağlık hakları,eğitim ve insan hakları gibi) faydalanmaları için gerekli tedbirleri alan devlet olarak ifade edilebilir. Uygulamada ise İngiltere refah devleti tanımını tercih etmiş ve bu konuda da W. Beveridge'in hazırlayıp sunduğu rapordan etkilenmiş ve bu rapordan sonra bu kavram kullanılmıştır. Almanya'da ise önce refah devleti (Wohlfahrstaat) kullanılırken sonrasında ise, sosyal devlet (Sozialstaat) kavramı kullanılmıştır.³

1.1.2. Sosyalist Devlet

---

² C.Can Aktan ve Özlem Özkıvrak, Sosyal Refah Devleti, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/araclar.htm>, 10.12.2015

³ Hasan Akay, Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2012, s.87

Refah devleti kavramlarında tartışmalı olan konulardan birisi de refah devleti ve sosyalist devlet veya sosyal devlet kavramlarının birbirleriyle aynı anlamı taşıyıp taşımadığıdır. Birçok iktisatçıya göre bu tartışma herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Öncelikle refah devletinde piyasa ekonomisi, demokrasi gibi liberal devletlerde bulunan temel kurumlar vardır ve diğer bir ifadeyle liberal devletin düzenleme yapılmış şeklidir. Refah devleti, liberal devletin Yirminci Yüzyılın ortalarında kendi içinde aşama kaydetmiş halidir. Sosyalist düzen ise; üretim araçlarının sahipliği ve kullanma hakkının bireyde değil devlette olduğu ve halkın temel ihtiyaçlarına öncelik verilerek devlet tarafından sağlandığı sistemdir. Refah devletinin Sosyalist devlet ile olan ilişkisi ise sosyalist devlet savunucularının refah devletini sosyalizme ulaşmak için bir kademe olarak görmeleri ve bundan dolayı iki sistemin farklı olduğunu düşünmeleridir. Gelişim sürecinde refah devletinin sosyalist düşünceye de mutlaka katkısı olmakla birlikte, refah devleti ile sosyalist devlet birbirinden farklı kavramlardır.⁴

1.1.3. Sosyal Politika

Sosyal politika kavramı refah devleti çalışmalarında diğer bir önemli kavramdır. Sosyal politika dilimize Almancadan girmiştir. Bu terim (Sozialpolitik) Prof. Dr. Heinrich Riehl tarafından ilk kez 19. Yüzyılın ikinci yarısında ele alınmıştır. Bu kavramın odönemlerde önem kazanmasının nedeni sanayileşme sürecinin getirdiği işçi sorunlarının artmasıyla yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelerdir. 1911 yılında Otto V. ZwiedineckSüdenhorst'un yazdığı sosyal politika eseri ise ekonominin bir bilim dalı olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Sosyal politika “insanların özgür ve eşit haklara sahip bireyler olarak topluma katılmalarının yollarını araştıran bir alan” veya “kişileri sosyal risklerden ve yoksulluktan korumak, sonuç olarak kendi amaçları-hedefleri için mücadele etmelerine imkân sağlamak” olarak tanımlanır. Sosyal politikanın dar ve geniş anlamda tanımlanması gerektiğini Tuna ve Yalçıntaş ilk defa savunmuşlar ve şu şekilde ifade etmişlerdir: Dar anlamda sosyal politika, doğrudan veya dolaylı olarak sanayileşmenin bir ürünü olarak görülmekte ve makineleşmenin ortaya çıkardığı sosyal problemleri çözmek ya da bunlarla savaşmak için geliştirilen kamu politikalarının tümünü ifade etmektedir. Geniş anlamda ise sosyal politika, bütün sosyal grupları içine alacak şekilde toplumun

---

⁴ Erdal, a.g.e. ss. 17

sorunlarına eğilmek, sorunlara çözümler üretmek ve sorunlarla savaşmaktır.⁵Geniş anlamda sosyal politikanın farklı bir tanımı ise: Toplumtümünde ortaya çıkan belirsiz sosyal sorunlara çözüm üretmeyi ve sosyal refahı sağlamayı, arttırmayı ve tabana yaymayı hedefleyen önlemlerin ve uygulamaların tamamıdır. Sosyal politika, çalışma hayatıyla birliktesosyal hayata yönelik iyileştirici ve düzenleyici politikalarıdır.⁶

1.1.4. Refah Devleti

20.yüzyıla kadar Refah devleti kavramı yaygın olarak kullanılmıyordu. 20.yüzyılın ortalarında bu kavram kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihe kadar"refah" ile "devlet" kavramlarıbirlikte kullanılmamıştır. İlk defa 1944 den 1980yılları arasında burefah ile devlet kavramları arasında güçlü bir ilişki kurulmuş, "refah devleti" ifadesi, halk dilinde ve politikada yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Refah devleti tanımı, 1941 yılında Başpiskopos Temple tarafından ilk defa telaffuz edilerek ele alınmıştır. İktisadi alanda yayılması, Beveridge Raporu ile 1942 yılında başlamıştır. Refah devletinin başlangıcı modern anlamda, İngiltere’de temel eğitimi sağlamak amacıyla 19. Yüzyılın ortalarında yürürlüğe giren yasal düzenlemeye kadar uzanmaktadır.Daha öncesinde ise, fakirlere yönelik birtakım çıkartılan kanunlarvardır; fakat bunlar genelde refah devletinin başlangıcı için yeterli değildir.⁷

Refah devletleri ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde doğmuştur. Bu durum karşısındarefah devleti uygulamaları19. Yüzyılın başlarındailk olarak Almanya’da başlamış, yine o yıllarda sanayileşme hareketine hız vermiş olan İngiltere’de de gelişmiştir. Sonraki yıllarda, Avrupa’ya, Avustralya’ya ve Kuzey Amerika’yayayılmıştır. Sovyetler Birliği’nde (1917’deki Bolşevik Devrimi’nden sonra), Çin, Küba ve Doğu Avrupadaki ülkelerde de refah devleti uygulamaları denenmiştir. Dünyadaki diğer ülkelerde, refah devleti uygulaması olmadığı gibi gündeme de gelmemiştir. Bunun sebebi bazı Körfez ülkelerini bir kenara ayırırsak, diğerdevletlerin hiçbirisinde büyük çapta sanayileşme akımı

---

⁵ Süleyman Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İTO, İstanbul, 2007, ss. 13-14

⁶ Ali Seyyar, Sosyal Siyaset Kürsüsü, <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sh.htm>, 18.12.2015

⁷ Erdal, a.g.e., ss. 18-19

gerçekleşmemiştir.⁸Birçok ülkede, dini kurumlar ve sivil toplum kurumları hâlâ etkin bir şekilde refah devleti yerine sosyal refah hizmetlerini yerine getirmektedirler. Bunlardan iki sonuç çıkar, ilki, bazı öncü uygulama ve düzenlemeler istisna tutulduğunda, refah devleti 20. Yüzyılın bir ürünüdür. Diğeri sonuç ise, her devletin refah sisteminin birbirlerinden çok farklı olmalarıdır.

Refah devleti ifadesi, sosyal ve ekonomik değişimi açıklamak için kullanılmıştır. Bu yöndeki talepler, geleneksel devletin rollerini ve amaçlarını geniş olarak etkilemiştir. Birçok refah devleti, standart devlet uygulamasından temel amacı sosyal iyiliğin geliştirilmesi ve tekrar dağıtılması olan kurumlara geçiş yapmıştır.

Refah devleti anlayışı göreceli bir kavramdır ve politik, ekonomik, tarihsel miras dikkate alındığında, farklı ülkelere ve zamana göre değişiklik arz etmektedir. Tam bu noktada, hemen hemen her bir birey ve her bir ülke refah devletini farklı biçimde yorumlamaktadır. Buna rağmen refah devleti uygulamasını tanımlamaya ilişkin birçok gayret ve dolayısıyla tanım da mevcuttur.⁹

Refah devleti tanımı çok basit bir biçimde “devletin sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere müdahale etmesi” şeklinde tanımlanır. 1961 yılında Asa Briggs tarafından kapsamlı bir tanımlama yapılmıştır. Briggs'e göre refah devletlerinin üç tane görevi vardır: “Bir refah devleti, organize gücün bilinçli bir şekilde pazar güçlerini en az üç yönde etkilediği bir devlettir: İlk görev ailelere ve aile bireylerine belli bir geliri garanti etmek, ikinci görev ise; ailesel ve bireysel krizlerin önüne geçmek için bireylerin ve ailelerinin temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve sonuncusu ise; temel sosyal yardım dâhilinde, tüm vatandaşlara sağlayabileceği en iyi hizmeti vermek”. Briggs'in tanımlarında bahsetmiş olduğu saygın bir refah devletinin sağlaması gereken üç hedefin çok dar olduğu kabul edilmektedir; gelirin yeniden dağılmasını ve gelirin tahsisini amaçlamış ancak, Sosyal bakım gibi refahın önemli unsurlarına değinmemiştir. Refah devletini Esping-Andersen ise şöyle tanımlar: “Güncel sosyal politika kararlarını, problemlerin ortaya konması ve hatta cevaplarını, vatandaşların ve

---

⁸ Refah Devleti Kavramı, http://www.turkcebilgi.com/refah_devleti, 28.01.2016

⁹ Erdal, a.g.e., ss. 20

refahtan faydalananları şekillendiren ve yönlendiren kurumsal düzenlemeler, kurallar ve anlayışlardır.”¹⁰¹¹

Can Aktan tarafından yapılan ve Asa Briggs’i referans alan tanıma göre: ”Refah devleti, sosyal refahın en elverişli bir şekilde vatandaşlara sunulması amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışıdır. Refah devletinin temel amacı en geniş anlamda, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırmaktır”.¹²

Assar Lindbeck İsveç Modeli’nin en önemli isimlerinden biridir.Lindbeck'e göre, devletler tarafından karşılanansağlık, sosyal sigorta sistemleri, transferler, yaşlı ve çocuk bakımı gibi hizmetlerin desteklenmesi veya sağlanması olarak tanımlanmıştır. Yani devletin mevcut rolünden (fiziki altyapı üretmek, çeşitli dışsallıkları kontrol etmek, kolektif mallar üretmek gibi) farklı olan kamu harcamahizmetleri vurgulanmıştır.¹³

Genel olarak “refah devleti” kavramın özü, tüm toplumun refahını, belirli bir sosyal toplumda, belirli bir zaman diliminde, onurlu olarak hayatta kalmasını sağlamanın devletin görevi olduğu düşüncesidir. Kavram, devletin finanse ettiği ve işlettiği kurumlara, bireylerin onurlu yaşamalarını garanti etme düşüncesinin gerektirdiği sorumluluklar yüklemiştir. Diğer bir deyişle, kamu refahı ilkesinin esas aldığı düşünce, en saf şekliyle ödeme gücündeki eşitsizliği dikkate almayan, fakat ihtiyaçları önemseyen bir eşitlik sağlama düşüncesidir. Devlet kurumlarına bu kamu refahı ilkesini yerine getirme sorumluluğunu yükleyen bir yaklaşım ise Refah devleti düşüncesidir.

Refah devletinin bir milli ekonomideki boyutu, bu amaçla yapılan harcamaların (sosyal refah harcamaları) brüt milli gelire (GSMH) oranının bulunmasıyla hesaplanır. Bu oranın, Keynesyen politikalarıyla devletin ekonomiye müdahalesinin önem

---

¹⁰ Süleyman Özdemir, Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/viewFile/1023007257/1023006771>

¹¹ .03.2016

¹² Erdal, a.g.e., ss. 21

¹³ Assar Lindbeck, “İsveç Modeli”, Ekonomik Edebiyat Dergisi, Vol.XXXV, Eylül, 1997, s.1278.

kazandığı 1930'larda sonra özellikle 1960 ve 1970 yılları arasında dünya ülkelerinde yüksek hızla yayındığı görülmüştür. OECD ülkelerinde yapılan incelemelere göre; istatistiklere konu olan ülkelerde refah harcamaları artış hızının GSMH artış hızından çok daha yüksek olmasından dolayı kamu kesimi aşırı genişlemiştir. İngiltere'de refah harcamalarının GSMH oranı, 1910 yılında %4 iken 1975'te %29'a yükselmiş, bu oran 1950 ve 1980 yılları arasında ise %8,2'den %18,7'ye yükselmiştir. 1981'de bu oran Batı Almanya, Hollanda, İsveç ve Danimarka'da %30'u geçmiştir. GSMH içindeki payını arttıran ve kamu kesimini genişleten en önemli neden Refah harcamalarındaki bu hızlı artıştan kaynaklanmaktadır. 1970'li yıllarda İngiltere dışındaki tüm ülkelerde refah harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı %50'yi aşmıştır.¹⁴ Uygulamada "refah devleti" kavramı ile ilgili olarak her ülkede farklı bir anlayış söz konusu olduğu için her ülke farklı anlamda kullanabilmektedir. İskandinav ülkelerinde özellikle İsveç'te refah devletinin en önemli özelliği; "herkese çalışma imkânının devlet tarafından sağlanmasıdır. Örneğin İzlanda'da devletin temel görevi tam istihdamı sağlamaktır. Örneğin Almanya'da sosyal refah devletinin özelliği ise sosyal güvenlik hakkının devletçe garanti edilmesidir. Almanya bu uygulamayla, toplumun gelir dağılımını sağlamada aktif rol oynar. İngiltere ve ABD'de ise sosyal refah devleti anlayışı diğer ülkelerden farklıdır. Bu ülkelerde, devlet geçici olarak transfer ödemelerini ancak zor durumda olanlara yapar, kısaca Amerika'da yalnızca devlet kaynaklı emeklilik sistemi varken, İngiltere'de sağlık, sosyal güvenlik, eğitim gibi büyük harcama alanları yanında, sığınma evleri gibi küçük programları ve faydalananları da içine alan bir anlayış hakimdir.¹⁴

1.2. Refah Devletinin Amaçları ve Amaca Ulaşmada Kullandığı Araçlar

Refah devleti birçok amaçla donanmış bir yapıyı ifade eder ve sahip olduğu amaçları gerçekleştirmek için kullandığı çeşitli araçları mevcuttur. Refah devletinin amaçları; en basit hali ile gelir dağılımında adalet, fakirliği önlemek, eşitliği sağlamak, sosyal denge, ekonomiyi büyütmek ve etkin hale getirmek, kalkınmada istikrarı ve istihdamı sağlamak, işsizliği azaltmak, fiyat politikasının sağlanması ve kamu düzenlemelerin toplum tarafından benimsenmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu amaçları gerçekleştirmek için elde bulunan düzenleyici araçlar ise; fiyat istikrarı, doğrudan kamu üretimi, devlet harcamaları, devletin geliri, sosyal politika araçları, para

---

¹⁴ Aktan, Coşkun Can ve Özlem Özkıvrak, Sosyal Refah Devleti, Okutan Yayınları, İstanbul, 2009. ss.

politikası, kredi politikasının doğruluğu olarak ifade edilebilir. Bu bölümde bunları ele alacağız.

1.2.1. Refah Devletin Amaçları

Refah devleti uygulamalarının anlaşılmasında en temel kavramlardan birisi de refah devletin amaçlarıdır. Bu amaçları eşitliği sağlamak, gelirin adaletli dağıtılması, fakirlikle mücadele, sosyal barış ve uyumun sağlanmasıakabinde dayanışmanın oluşması, fiyat istikrarı ve tam istihdam, ekonomik düzenin sağlanması, iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması ve kamu düzenlemelerinin anlaşılır ve kolay olması şeklinde ifade edebiliriz.

24

¹⁴Erdal, a.g.e., ss. 24

1.2.1.1. Fakirlikle Mücadele

Refah devletin temel görevi fakirlikle mücadeledir. Bu uygulamadarefah devletlerininasıl görevi halkı ve kişileri yoksulluktan kurtararak, güven ortamı oluşturmak ve bireylerin kaderlerini kendilerinin belirleyeceği ortamı ve şartları oluşturmaktır. Asa Briggs'in tanımlamış olduğu refah devletinden yola çıkarak; devletin görevi vatandaşlarına asgari yaşam standartlarını sağlayabilecekleri kadar gelir elde etmelerini sağlayacak ortamı hazırlamaktır.¹⁵

Yoksulluk boyutu ve tanımı itibariyle, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre değişebilmektedir. Ancak bütün toplumların en önemli ortak sorunu bu durumun hayatiderecede sosyal risk taşımasıdır. Yoksulluktabirini duyduğumuzda çoğu zaman aklımıza zenginliğin karşıtı olan fakirlik gelir. Diğer bir ifade ile muhtaçlık, sefalet, açlık, hayatla sürekli mücadele, yokluk, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, yeterli varlığa sahip olamama, hayatta kalabilme savaşı, geçici-kalıcı fakru-zaruret ve kazançtan-gelirden mahrum olma durumları da yoksulluk ve fakirlik durumlarıdır.¹⁶

---

¹⁵ Aktan ve Özkıvrak, s. 41

¹⁶ Ali Seyyar, Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=642> (10.12.2015), s. 4.

Sosyal politika açısından fakirin tanımı, geçinebilecek kadar hayatını idame etmek için ihtiyacı olan araçlara sahip olmayan veya yeteri kadar parası olmayan kişilere denir. Fakirlik ise yukarıda tanımda belirtilen asgari hayatın gerektirdiği imkânlarla sahip olamama durumunu ifade eder. Bu tanımlardan hareket ettiğimizde, fakirliği ikiye ayırabiliriz: Bunlar; salt fakirlik ve göreceli fakirliktir. Mutlak yani salt fakirlik, bireylerin hayatını asgari düzeyde, yani biyolojik olarak kendi hayatını devam ettirebilmesi için gerekli gıdayı alarak enerji ve besin ilekarnını doyurabilecek beslenmeyi sağlaması olarak tanımlanır. Bireyin sahip olduğu malları ve nakdi gelirleri temel ihtiyaçlarını karşılamıyorsa kişi belirlenen fakirlik çizgisinin altında yer almaktadır. Göreceli fakirlik ise, kişinin toplumu oluşturan öge olmasından dolayı ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, toplumun üretimine katkıda bulunabilmek için gereken tüketim ve yaşam standartlarının tespitini içerir. Bu şekilde, toplumsal olarak kabul edilen asgari tüketimin alt kısmında birgelire sahip bireyler göreceli fakir kabul edilirler.¹⁷

Fakirlik yüzyıllar boyunca hiçbir dönemde yok edilememiş bir sorun olmasına rağmen kapitalist sistemin ortaya çıkışı, tarımsal üretimin ticarileşmesiyle vetarımsal arazilerin azalmasıyla, köylüler zor duruma düşerek geçimlerini sağlamakta zorlanmışlardır. İnsanların köylerden kentlere göç etmeleri, ticaret ve imalat sektörlerinde sağlanan istihdam aşırı talepten dolayı dalgalanmaların etkisi altında, düzensiz hale gelmiştir. Sanayileşme hareketi ve devamında ortaya çıkan gelişmeler, yirminci y. y. başlarında yaşanan dünya savaşları ve 1929 yılında başlayan büyük kriz (buhran) nedeniyle fakirlik büyük boyutlara ulaşmış ve azaltmak için savaşılan bir unsur haline gelmiştir.

Refah devletinin bir diğer amacı ise genel olarak hayat standartlarının yükseltilmesi, fırsat eşitliğinin temini ve doğal eşitsizliklerin giderilmesidir. Hayat standartlarının yükseltilmesi öncelikle eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Eşitsizliğin ortadan kaldırılması, devletin, bireylere adaletli ve eşit davranması gerektiği ilkesinin uygulamadaki bir sonucudur. İnsanların vatandaşlık haklarından biri olan eşitlik hakkı, sadece kanun önünde eşitlikle sınırlı olmayıp, iktisadi açıdan da bireyler arasındaki gelir farkının eşit olması anlamına gelmektedir. Refah devleti için,

---

¹⁷ C. Can Aktan, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002,

uygulamada gelirleri kötü durumda olan bireylerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, toplumdaki gelir grupları arasındaki ekonomik eşitsizliğin azaltılmaya çalışılması ve buna bağlı olarak da toplumsal uyumun sağlanması bir amaç olmalıdır.¹⁸

Refah devletinde doğal eşitsizliklerin giderilmesi için devlet iki türlü eşitliği sağlamalıdır. Bunlar yatay ve dikey eşitliktir. Dikey eşitliğin teminine ilişkin olarak özellikle geliri artırıcı destekler, kamu hizmetleri burada özellikle vergi ile finanse edilen hizmetler, sağlık hizmetleri, transfer harcamaları gibi örnekler veya verilen hizmetler gösterilebilir. Yatay eşitlik ise, toplum içinde din, mezhep, dil ve ırk gibi farklılıkların sorun olmaması durumudur.¹⁹

Refah devletlerinin eşitliği sağlarken izledikleri farklı bir yol ise ekonomik güvenliğin sağlanmasıdır. Refah devleti, bireylerin gelir sürekliliğini güvence altına almak ve bireylerin genel hayat standartlarını sağlamak zorundadır. Bu uygulamada Refah devletin bireylerin ekonomik güvenliği sağlayarak, hayat standardındaki

ss. 2-3¹⁸

Uluslararası Sivil Toplum Geliştirme Ve Destekleme Derneği, Gıda Pulu Yoksulluğa Çare Olabilir Mi, <http://www.std.org.tr/gida-pulu-yoksulluga-care-olabilir-mi-sayfa-265.html>, 20.02.2016

¹⁹Erdal, a.g.e., ss. 35

beklenmedik düşüşlerine karşı koruma amacı güder. Harcama türleri arasında işsizlik yardımları, sağlık hizmetleri ve refah devletinin ekonomik güvenliğini sağlama amacına yönelik harcamalar vardır. Yine eşitsizlikleri gidermek için herkesin eğitim, adalet, iç güvenlik ve sağlık gibi hizmetlerinden eşit şekilde yararlanmasını sağlar. Bu hizmetlerin dolaysız vergilerle sağlanması hususları da beraber düşünüldüğünde sosyal refah devletinin aktif harcama politikalarıyla eşitsizlikleri gideren daha pozitif bir yeniden dağıtım imkânına sahip olduğu görülecektir.¹⁸

Eşitlik konusunda vurgulanması gereken diğer bir önemli kavram ise fırsat eşitliği kavramıdır. Genel olarak fırsat eşitliği kavramı, devletin sunduğu hizmetlerden ve olanaklardan toplumdaki her bireyin eşit olarak ve eşit koşullarda yararlanmasıdır. Refah devleti yapılanmasında toplumdaki tüm bireylerincinsiyet, ırk, din, dil, mezhepgibi nedenlerle ayırım yapılmadan hukuk önünde eşit sayılması amaçlanır. Liberal sistemde de aynı eşitlik mevcuttur ancak buradaki eşitlik sosyal şartları ve

---

¹⁸ Abdulkerim Çalışkan, Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin etkinliği ve Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEU. SBE., 2001 ss. 63-64

ekonomik şartları eşitlemek anlamına gelmez. Sosyal refah devletinin amacı ise, halka fırsat eşitliği sağlamak ve adalet önünde herkesin eşit olduğunu kanıtlamaktır. Çünkü sosyal devlet destekçilerine göre, yasa önünde eşitliği sağlamak, bireyleri sosyal yaşamda kendi aralarında eşit duruma getirmez. Sosyoekonomik olarak farklılıkların yol açtığı adaletsizlik toplumdaki bireylerin kendi arasındaki eşitliği engellemektedir. Böylece sosyal refah devleti, sosyal ve ekonomik olarak farklılıkların, bireyler arasında ayrıcalık oluşmasını engellemek için, güçsüz insanları korumak, sosyal ekonomik nedenlerin yol açtığı eşitsizlikleri gidermeye çalışması sosyal devletin ilk ortaya çıkışıdır. Fırsat eşitliği konusunda en önemli durumlardan birisi de refah devletinin sunduğu hizmetlerden herkesin fırsat eşitliği içinde yararlanmasıdır. Bunlardan en önemlisi olan özellikle eğitim hizmetleri fırsat eşitliğinin teminini sağlar. Çünkü verilen eğitimin hem bireysel hem de toplumsal seviyede faydaları yüksektir. Bu hizmetler sonrakı yaşam seviyelerindeki işel kazanç olarak ortaya çıkar.¹⁹ Bireylere çok iyi kazanç sağlayan iyi bir mesleğe sahip olma ve yaşam seviyesinin sağlanması ancak eğitim seviyesinin yükselmesi, o imkânın yakalanması ve bu hizmetlere ulaşmada fırsat eşitliğinin sağlanması ile yasalardan kaynaklanan eşitsizlikleri kaldırılması ile olur.

1.2.1.2. Gelir Dağılımında Adalet

Refah devletinde temel amaçlardan birisi de gelir dağılımında eşitliğin sağlanmasıdır. Halkın çeşitli kesimleri arasındaki gelir dağılımı, devlet müdahalesi ile etkilenebilmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik çok eskilerden günümüze kadar insanlığın karşılaştığı en temel sorunlardan biridir. Gelirlerin dağılımı adaletsizliği sadece ekonomik değil, toplumsal refahı da yakından alakadar eden ekonomik ve sosyal bir olaydır. Bundan dolayı toplumsal barışın sağlanması ve gelişen toplum olabilmenin başında gelir dağılımında adaletin olması gerekir.²⁰

Gelir dağılımının eşitliği, bir toplumda belirli bir zaman içinde üretilen milli hâsıla veya gelirin fertler, gruplar veya üretim araçları arasında dağılımı olarak ifade edilebilir. Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile ekonomik ve sosyal kurumlar arasında nasıl bir bağlantı olduğunu; varlıklı insanlar ve fakirler arasındaki gelir

---

¹⁹ Erdal, a.g.e., ss. 35-36

²⁰ Aktan ve Özkıvrak, s. 47.

²³ Erdal, a.g.e., ss. 37

adaletsizliğinintarih içindeki değişimini; gelir adaletsizliğindeki değişikliklerin büyüme, sermaye birikimi ve servet üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koyabilmektedir. Basit olarak, gelir dağılımı gelir adaletsizliğinin açıklanmasına yönelik bir kavramdır. Gelir dağılımında eşitsizlik karşısında kamunun görev ve yetkilerinin ne olması gerektiği konusunda bilim adamları arasında farklı anlayışlar söz konusudur. Devlet anlayışı konusunda sınırlı bilgiye sahip olanlar, devletin kesinlikle hem ekonomiyehem piyasada gerçekleşen gelir dağılımına karışmaması gerektiğini düşünürler. Sınırlı devlet anlayışını kabul edenler, devletin belirli sosyal yardım programlarını uygulayabileceğini kabul ederken; aktif devlet görüşü taraftarları ise, devletin fazla sayıda rol üstlenmesi gerektiğini savunurlar. Özellikle mücadele etmesi gereken sorunlar; fakirlik ve gelir dağılımında adaletsizlik ile gelirin yeniden dağılımı politikaları sorunuyla ilgilenmelidir. Keynesyen ekonomi politikasına göre de gelir dağılımı konusunu, tamamen devlet üstlenmelidir ve devlet toplumun gelir dağılımını eşit hale getirmek için ekonomiye doğrudan müdahale etmelidir.²³

Ülkeler arası karşılaştırmalar ve bir ülkenin gelir dağılımını yorumlayabilmek için ülkedeki gelir seviyesini ayrıntılı araştırmak gerekir. Bu incelemede en çok kullanılan yöntemlerfonksiyonel ve kişisel gelir dağılımlarıdır. Şahsi gelir, toplumdaki sosyal grupların gelir düzeyi, aileler ve bireylerarasındaki dağılımını ifade etmektedir. Bu kişisel gelir dağılımının hesaplanması çok sık kullanılan bir yöntemdir ve gelirin yüzdesel olarak dağılımını göstermek için kullanılır. Fonksiyonel gelir dağılımı ise, bir ülkede mal veya hizmet üretmek için üretimine katılan çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları pay olan emek, sermaye, müteşebbis emeğin karşılığı olan ücret, sermayenin karşılığı olan faiz, doğal kaynaklar faktörünün karşılığı rant ve girişimcinin karşılığı olan kâr arasındaki dağılımını ifade eden milli gelir kavramıdır. Bunların dışında diğer gelir dağılımı yaklaşımları ise, gelirin farklı şekillerdeki dağılımı üzerinde yoğunlaşmaktadır, örneğin gelirin sektörler ve bölgeler arasındaki dağılımı gibi.²¹

Devlet, yaşanabilir bir toplum yaratmak, yoksulluğu azaltmak, daha iyi bir toplumu inşa etmek ve toplumda eşitsizliği azaltmak için gelirin yeniden dağılımına çeşitli araçlarla müdahalede bulunur. Bunun nedeni, bireylerin işsizlik, hastalık,

---

²¹ Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural. Gelir “Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**. Ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Yayınları, 2002, s.19.

sakatlık ve yaşlılık gibi nedenlerle kendilerine yeterli ve devamlı bir gelir elde edememeleridir. Böyle durumda, devletin, kendi kusurları olmaksızın kısmen ya da tamamen geçimlerini sağlayamayan bu kişilere yönelik önlemler alır.

Gelir dağılımında esas sorun, gelirin mutlak anlamda eşit olarak dağılımı olmayıp; toplam refahın en üst düzeyde gerçekleştirilmesidir. Bu da refah devleti ya da sosyal devlet anlayışının bir sonucudur.²²

1.2.1.3. Sosyal Barış Ve Dengenin Temin Edilmesi Ve Sosyal Dayanışma

Refah devleti, sadece ekonomik amaçları gerçekleştirmekle yükümlü değildir. Bunun yanında daha geniş bazı amaçları da gerçekleştirmek gibi hedefleri de vardır. Kısaca refah devletinin toplumsal yapıyla ilgili amaçları da söz konusudur. Bu amaçlar iki farklı şekilde ele alınabilir. Birincisi, refah devleti kamu hizmetlerinin yerine getirirken vatandaşlarının onurlarını (dignity) korur ve ikincisi de sosyal dayanışmayı sağlamak için gerekli çalışmayı yapar.²³ Bunları yerine getirmek için en önemli unsurlar sosyal denge ve sosyal barışın sağlanmasıdır.

Sosyal gelişmenin vazgeçilmez unsurlarından ve refah devletinin temel amaçlarından olan sosyal dengenin amacı; gelir dağılımındaki eşitsizliği mümkün olduğunca minimize ederek sosyal hizmetlerden yararlanma ve ekonomik kânlara ulaşılabilmesidir. Ortaya çıkan gelir eşitsizliği farklarını minimuma indirmek, başta bakıma ve yardıma muhtaç bireyler olmak üzere bütün alt gelir gruplarının kişilik gelişmelerini ve sosyal gelişmelerini sağlamaktır. Ayrıca fırsat eşitliği ilkesine uygun olarak söz konusu bireylerin daha yüksek hayat standartlarına kavuşmasına sağlamaktır. Sosyal dengeyi sağlayabilmek için bu şarta uyulması gerekir. Aynı veya parasal yardımların miktarı kadar sunuluş biçimi ve sunuluş esnasında kullanılan yöntemler vatandaşların onurunu incitmemelidir. Aynı şekilde topluma sağlık hizmetleri verilirken de hastaların kişisel saygınlıkları korunmalıdır. Beveridge,

---

²² DPT 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 25599- ÖİK: 610, 2001, s. 3.

²³ Ali Seyyar, Sosyal Terimler Sözlüğü,

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluluk_terimleri_sozlugu.htm, (01.03.2016). ²⁷Erdal, a.g.e., ss. 39

bununla ilgili "bir ürünün ücreti ödenirken ya da bir hizmet verilirken bireyin bu ücretin karşılıksız olarak değil hizmetin karşılığını hak etmeolduğunu hissetmesi" gerektiğinisöylemiştir. Hizmeti verenlerin bu ilkeye uygun sunuş yöntemleri ve davranışları geliştirmeleri sosyal düzenin sağlanması açısından zorunluluk haline gelmiştir.²⁷

Sağlanan tüm maddi ve sosyal yardımlar sağlık hizmetleri, sosyal dayanışmayı pekiştirmek amacıyla yapılmaktadır. Özellikle Avrupa Kıtası'nda sosyal refah devleti, bu amacın gerçekleştirilmesi için çalışmalar yapmaktadır.²⁴ Devlete saygınlık kazandırmak için sunulan sosyal imkânlar, bireylerin toplumun içindeki sosyal statüleri ile ilişkilendirilmemelidir. Bu konuda sağlık hizmetleri ve emeklilik maaşları ödemesi örnek olarak verilebilir. Kısaca sunulan hizmetin kalitesi ve miktarı yüksek olmalıdır. Ayrıca sağlık hizmetlerinde hizmetten yararlanan bireyler arasında statü farkı ortadan kaldırılmalıdır. Toplumda bu hizmetlerden yararlanan bireyler arasında ayırım yapılmamalıdır. Bu durum hem sosyal dayanışmayı güçlendirir hem ekonomik açıdan isdiham sağlayarak sosyal ve iktisadi açıdan olumlu sonuçları birlikte gerçekleştirmek gibi bir amacı da yerine getirmiş olur.²⁹

1.2.1.4²⁵. İktisadi İstikrar

Refah devleti uygulamasında en başta gelen amaçlardan bir diğeri ise tam istihdamı sağlamak ve fiyat istikrarını oluşturmaktır. 1930'lu yıllara kadar olan dönemde piyasanın sürekli tam istihdamda bulunması gerektiğianlayışihakimdi ve bundan dolayı devletin ekonominin doğal gidişatına müdahalesi ekonominin bozulduğu anlamına gelirdi. Ancak 1929 buhranı (büyük kriz) ve bundan sonra ortaya atılan Keynesyen politikalarla beraber tam istihdamın sağlanmasında devlet müdahalesinin gerekli olduğu kabul edilmiştir. Klasik iktisadi düşüncede, istikrarın sağlanmasından kasıt, fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Çünkü ekonomide fiyat istikrarı oluşturulduğu zaman, fiyatlarda kararlılık gerçekleştirildiği dönemlerde ekonomik istikrarın sağlandığı kabul edilirdi. Bu yüzden istikrar kavramının içeriği önem arz etmektedir. Şimdi ise ekonomik istikrarla fiyat istikrarının sağlanmasının yanında piyasanın tam istihdam seviyesinde sürekli dengede kalması anlaşılmaktadır. İktisadi

---

²⁴ Çalışkan, a.g.e s. 65

²⁵ Çalışkan, a.g.e s. 66

istikrarın temini refah devletinin ekonomideki en belirgin fonksiyonlarından birisidir. Fiyat istikrarından bahsedildiği zaman ifade edilmek istenen durgunluk ve enflasyonla mücadele etmektir. Şimdiki ekonomilerde fiyatların daha çok yükseldiği ve enflasyonun yüksek olduğu görülmektedir. Bundan dolayı fiyatlardaki dengenin sağlanması ve fiyat istikrarı, aynı zamanda enflasyonla mücadele etmek anlamı taşımaktadır.²⁶ Diğer yandan milli gelirin yükselmesindeki artış, ödemeler bilançosu ve istihdam gibi makroekonomik göstergelerdeki istikrarın sağlanması da fiyat istikrarının sağlanması kadar çok önemlidir. Bu düzlemden hareket ettiğimizde bir ekonomide ulaşılmak istenen amaçlar, fiyatlar genel düzeyindeki istikrarın sağlanması, tam istihdamın sağlanması, ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, dış ödemeler dengesinin sağlanması şeklinde sıralayabiliriz. Bu amaçları gerçekleştirmek için devletin ekonomideki rolü çok büyüktür. Maliye, para ve gelirler istikrar politikasının amaçlarını sağlamak için kendi anlamlarını politikanın içinde bulurlar.²⁷

1.2.1.5. Ekonomik Etkinliğin Sağlanması

Ekonomi bilimi, insanların sınırsız ihtiyaçlarına karşılık, üretim faktörlerinin sınırlı olmasının ortaya çıkardığı sorunlara ve ihtiyaçların giderilmesine yönelik araştırmalar yapan bilim dalıdır. Kaynakların sınırlı olmasından dolayı her toplum hangi ürün ve hizmetten ne kadar ve hangi oranda üreteceği, bu ürün ve hizmetlerin üretim ve dağıtımının kamu ve özsektörleri arasında nasıl pay edileceği gibi sorularla karşılaşacaktır. Halkın ihtiyaçlarını en geniş ölçüde sağlamanın ilk koşulu, eldeki kaynaklarla üretilebilen malların maliyetini en aza indirmek düşük maliyetle kaynakları en etkin kullanarak bu işi gerçekleştirmektir. Devlet, piyasanın aksaklıklarını gidermek, sosyal plandaki hedeflerine ulaşmak gerekse ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmayı sağlayacak makro politikaları uygulamak amacıyla piyasaya müdahale eder. Böylece piyasada oluşan balon fiyatları engeller ve arz ve talep yapısını değiştirerek kaynakların eşit şekilde dağılımını sağlar. Devletlerin, sosyal refahı sağlamada ekonomilerinin yetersiz kalması ve etkin kaynak dağılımının sağlanmaması teoride ileri sürülen tezlerden uzaklaşmalara neden olmuştur. Kaynak

---

²⁶ Aslan Eren, Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları, Muğla Üni., Yay. IV. Baskı, Muğla, 2002, ss. 1-4.

²⁷ Çalışkan, a.g.e s. 67

tesisinde etkinliğin sağlanmasında kamu sektörünün varlığı inkâr edilemez hale gelmiştir.

1.2.1.6. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması

Refah devletinin amaçları arasında en temel ve en önemli olan bir diğer unsur ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanmasıdır. İktisadi kalkınma, bir toplum ekonomisinde zamanla mal ve hizmet üretiminde sayısal olarakoluşan artış olarak tanımlanabilir. 1930 ve 1950 arasında maliye politikasının temel amacı, ekonomide dengenin, tam istihdam düzeyinde nasıl kurulabileceğini göstermeye çalışmaktır. Refah devleti, Keynesyen politikalar sayesinde, iktisadi kalkınma ve ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla sermaye yatırımlarını teşvik eder, ekonomik faaliyetlerin tam istihdamı sağlayacak düzeyde gerçekleşmesi için gereken ortamı ve şartları oluşturmaya çalışır. Sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi alanlara müdahale ederek ülkenin beşeri sermayesi olan ve ekonomik kalkınmada hayati bir önem taşıyan işgücünü geliştirmeye, verimli ve sağlıklı çalışması için gerekli ortamı oluşturmaya yönelik önlemler alır.²⁸

Bazı ekonomistlere göre refah devleti, net milli gelirin artışını belli bir seviyede artırabilen ve bu artıştan tüm bireylerin eşit şekilde yararlanmasını sağlayan devlettir. Bu amaçlar, üretimde teknolojik gelişme ve hazırdaki üretim kaynaklarıyla beraber gerçekleşir.²⁹

1.2.1.7. İdari Düzenlemelerin Uygulanabilirliği ve Anlaşılabilirliği

Refahı sağlayacak hizmetlerin tespit edilmesinde kamu açısından en iyi bileşimlerin belirlenmesi, refah devletinin başka bir amacıdır. Bu amacın farklı ikiye bölünmektedir. Birincisi, bunları; “düzenlemelerin basit ve anlaşılır olması ve sisteme kapalı olması” şeklinde ifade ediyor. Buna ek olarak sistemin uygulanmasının ucuz ve anlaşılır olması çok fazla önemlidir. Sistem yapısının, sisteme mümkün olduğu kadar imkân vermemesi gerekmektedir.³⁴

---

²⁸ http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2007109950.htm#_ftn8 15.12.2015

²⁹ Cahit Talas, Ekonomik Sistemler, İmge Kitabevi, 5. baskı, Ankara, 1999, s. 198

³⁴ Çalışkan, a.g.e s. 44

1.3. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi

Refah devleti kavramı uygulaması asıl olarak ikinci Dünya savaşı sonrası uygulanmaya başlanmış olmakla birlikte refah uygulamaları daha eskidir. Refah devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi, zaman içerisinde kırılma anları olmasından dolayı önem taşır. Buna istinaden refah devletinin zaman içindeki gelişimianlatılırken bu zaman dilimlerini dikkate almak gerekmektedir.

Refah devletinin zaman içindeki seyri konusunda literatürdebirbirine çok benzer tarifler yapılmıştır. Çağdaş refah devletlerinin gelişmesi konusunda deneyimli kişilerden Hugh Heclo refah devletinin gelişmesinibelli tarihler itibariyle konu edinmiştir. 1870 – 1920 Deneyim dönemi, 1920 – 1940 Birleşme ve pekiştirme Refah devletinin gelişmesini araştırırken, olaya genellikle iki türlü bakmaktadır.

Refah devletinin ortaya çıkışı ve refah devletinin ortaya çıkışında söz konusuetmenler 19. Yüzyıldaki sanayileşme devriminde, gece bekçisi yönetim anlayışı, yerini zamanla refah devleti anlayışına bırakmıştır.³⁰

1.3.1. Refah Devletinin Ortaya Çıkışı

Güncel anlamda refah devletinin meydana gelmesinin, İngiltere’de 1833 tarihinde yürürlüğe sokulan ve mesai sürelerini kısıtlayan ayrıca işyerlerini denetim altında tutmak için bir düzenleme oluşturan Fabrikalar Yasası ve 1847 tarihinde bu yasanın devamındabaşladığını iddia edenler bulunmaktadır. Almanya’da Bismarck tarafından 1881 tarihinde Alman Meclisi’nde yapılan tarihi açıklama bir dönüm noktası olmuş, bunu izleyerek 1884 yılında kaza ve hastalık durumundagaranti olacak kaza sigortası ve 1889 yılında ise malüllük ve yaşlılık sigortası yürürlüğe alınmıştır.

Almanya’dan sonra bazıdevletlerde sosyal refah uygulaması olarak tanımlayabileceğimizuygulamaları yürürlüğe konmaya başlanmıştır. Dönüm olacakyıllardan birisi 1935 yılıdır, çünkü sosyal güvenlik yasasıuygulamada yerini almıştır. ABD’de “Sosyal Güvenlik Yasası” çıkarılmıştır. Gelişmiş ve çok eski kanunlara

---

³⁰ Gülay Akgül Yılmaz, OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar, Arıkan Basım Yayın, İstanbul, 2006, s. 14.

sahip olan İsveç'te okul eğitimi 1842'den günümüze kadar zorunludur. 20. asrın ilk çeyreğinde devletin mesleki kaza ve hastalık sigortasına desteği kanunlaşmış ve bu ülke 1913 yılında evrensel ve zorunlu emekli maaşı ödemesini ilk yapan devlet olmuştur. Genel olarak değerlendirme yapıldığında 1929 Buhranı ile birlikte ABD ve Avrupa'da piyasadaki darboğazı bitirmeye yönelik önlemler hızlanmış, ABD ve İngiltere bu alanda başarı kazanmıştır. İngiltere 1930 senesinde Keynes başkanlığında oluşturulan bir ekiple çözüm oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortaya atılan çözüm önerileri piyasa sistemi ile çelişmiş olduğu için kısmi olarak uygulanmıştır.³¹

Öte yandan bazı iktisatçılara göre, bu sosyal programların ilk defa ortaya atılışı, daha sonra bu kurumların zamanla büyümesinden daha çok önemli görülmüştür. Diğer taraftan, 1848 Fransız işçi devriminden sonra Avusturya ve Almanya'da karşılık bulmuş ve refah devleti açısından başlangıç sayılan sigorta kanunları yürürlüğe girmiştir. Yapılan reformlar ve devrimler sonucu işçi kesiminin başarıya ulaşarak sosyal haklarını yasal ve anayasal düzeyde kabul ettirmelerinin arkasında, hükümetlerin Marks'ın öncülüğünü yaptığı radikal sosyal adalet düşüncesi, komünizm ve sosyalist tehlikeye karşı uzlaşmacı tavrı etkili olmuştur. Bu etki İkinci Dünya savaşı sonrası uzunca bir süre hissedilmiş ve 1990'lı yıllarda Sovyet Rejimi'nin yıkılmasından sonra etkisini yitirmiştir.³²

1.4. Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı Gelişimi Ve İlk Uygulamalar

Refah devleti uygulamasının ilk örnekleri çok eskilere, ortaçağ Avrupa'sına kadar uzanır. İlkçağlarda, Roma'da ve Eski Yunan'da devlet, sadece sınırlı bir halk topluluğuna yani komutanlarına, filozoflarına, sanatçı ve politikacılarına, hizmet sağlayan, onların çıkarlarını gözetken bir kurum idi. Bu çağın devlet anlayışının, sosyal devlet kimliğiyle hiç bir ilgisi olmamıştır. Devlet, sosyal sorunlarla ayrıcalıklı sınıfların gözüyle uzaktan bakmış ve ilgilenmemiştir.³³

Eski Yunan düşüncesi ortaçağ'a girildiğinde bir ölçüde devam etmiştir. Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılması ile birlikte topluluklarda düşünce değişikliği başlamış, bu değişiklikler sosyal ve ekonomik hayatta oldukça etkili olmuştur.

---

³¹ Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, s. 176.

³² Çalışkan, a.g.e s. 44

³³ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (20.12.2015).

Ortaçağ'da mülkiyet, ticaret, fiyat istikrarı, adaletli ücret gibi konular kilisenin de baskısı ile çok fazla tartışılmıştır. Örneğin St. Thomas d'Aquin ticaret ancak doğru, adil olduğu takdirde meşrudur şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir ifade ile ticarete konu olan malların ve hizmetlerin değeri eşit olmalıdır. Bunun anlamı doğru fiyat veya adil fiyat görüşüdür. Ticaret yoluyla zenginleşmeyi önleme anlayışı adil fiyat teorisinin bir parçasıdır. Bireylerin özel mülkiyet anlayışının kabul eden ancak zenginliğin toplumu içinde eşitsizlik doğurduğunu savunan bu dönemin anlayışına göre, bireylerin mülk sahibi olmaları yasak değildi. Ancak bireyler de aşırı zengin olma hırsına yenik düşmemeli ve sahip oldukları fazla mülklerini sosyal hizmetlere bağışlamalıydılar. Buna ek olarak adil fiyat yaklaşımının bir diğer amacı ise tüketicinin ve üreticinin ekonomik konjonktürden faydalanarak birbirlerini sömürmelerini önlemektir. Bazı ekonomistler fiyatların adil seviyelere inebilmesi için gerekirse devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Çalışmaya ve çalışmanın karşılığında elde edilen ücrete ortaçağ düşüncesinde çok önem verilmiştir. Ortaçağ düşünürleri her türlü çalışmayı ve alın teri ile para kazanmayı onur verici ve kutsal kabul etmişlerdir. Ancak ilk çağlarda bedensel çalışmayla elde edilen gelir birçok filozofa göre aşağılayıcı sayılmaktaydı. Orta çağda kişilerin çalışmalarının karşılığını elde ettikleri kazanç meşru ve kutsal bir hak sayılmıştır. Ortaçağ'da adil ücret yaklaşımı teorisi de bu anlayışı destekler.

Gerçekten adil ücret Ortaçağ anlayışına göre; “düzenli ve dengeli bir toplumda sağlıklı, tutumlu ve çalışkan her insanın; emeğinin karşılığı olan ve ailesinin geçimini sağlamasına ve gelecek için belirli bir miktar birikim yapmasına imkân verecek düzeyde bir gelire eşit olan” ücret seviyesini ifade eder. Ortaçağ'da adil ücret yaklaşımı etkisini göstermiş ve bu dönemde ücretler gerçekten belirli bir seviyede tutulmuştur.³⁴

Batı ülkelerinde bu gelişmeler olurken, yedinci yüzyılda İslam dininin doğuşu ve yaygınlaşması ile İslam Dünyasında da sosyal devlet anlayışına benzeyen uygulamalar kendini göstermiştir. İslam dininde devlet anlayışı, halkı kendisine tebaa olarak kabul eder. Halkın üzerinde hüküm süren bir devlet değil, halka hizmet etmeye çalışan halkın güvenliğini sağlayan, halkının refah ve mutluluğu için çalışan bir

---

³⁴ <http://eodev.com/gorev/4850258>, 03.03.2016

kuruluştur. Devlet topladığı vergilerle halkına hizmet etmek ve yardım götürmekle yükümlüdür. Devletin vermiş olduğu hizmetlerinden toplumun tamamı yararlanır. İslamiyette, halktan toplanan vergilerin bir kısmı yönetim doğrudan yoksul, fakir ve yetimlere dağıtılır. Devlet toplamış olduğu zorunlu sosyal sigorta primleri ile zenginlerden sağladığı fonların bütçedeki bir bölümünü dar gelirlilere veya yoksullara aktararak toplumun güvenliğini ve gelir dağılımındaki adaleti sağlamaktadır. Anlaşıldığı üzere, İslam Devleti'ndeki sosyal refah anlayışı, günümüz sosyal devlet anlayışına en yakın olan devlet yönetim anlayışıdır.

Sonuç olarak Ortaçağ'daki devlet anlayışının birçok yönde günümüzdeki sosyal devlet anlayışına yakın olduğu söylenebilir. Ancak, dünyada sosyal refah alanında Ortaçağ'da gelişmeler yaşanmasına rağmen, bugün günümüzdeki refah devleti anlayışının ortaya çıkışının kabulü, Avrupa'da, İngiltere'nin 1601 Yoksullara Yardım Yasası ile ortaya çıktığı kabul edilir. Dünyadaki diğer toplumlarda olduğu gibi İngiltere'de de Ortaçağ'da refahı sağlamak için bazı düzenlemeler olmuştur. Sosyal karışıklık endişesi, Ortaçağ'da İngiltere'yi yoksullara yardım etmeye yönelten ilk sebep olmuştur. 1348 ve 1349 Kara Ölüm'den sonraki yıllarda devletleri kronik işgücü kıtlıkları korkusu sarmıştı. Devlet, bu doğrultuda 1351 İşçi Kanunu ve 1388 Yoksullara Yardım Yasası ile ücretleri ve işçi kesimindeki başkaldırımları kontrol etmeye çalışmıştır. “Yoksulları işe yerleştirme” anlayışı 1576 tarihli Yoksullara Yardım Yasası ile benimsenmiş ve eğer sağlık sorunu olmayan bireylerin yardıma ihtiyacı varsa, ona iş bulunması yönünde yardım edilmesi kararlaştırılmıştır.

İngiltere'de yoksullara önceleri kiliseler tarafından yardım edilirdi. Köyden kentlere göç etmeler başlayınca kiliselerin yardımı yeterli olmamış ve 1601'de Kraliçe Elizabeth Yoksullara Yardım Yasası'nı yürürlüğe koymasıyla bölge yönetimleri tarafından yoksullara sahip çıkılmıştır. Çıkarılan yasalara göre, servet sahiplerinin ödeyecekleri vergilerle hastaneler, sağlıklı çalışabilir durumda olanlar için “çalışma evleri” kurulacaktı.⁴⁰

1601 Yoksullara Yardım Yasası (The 1601 Poor Law Act) esasen, 1576 Yasası üzerine inşa edilmiştir. İki esası vardır: Bölgede her idari birimin kendi bölgesindeki yoksullara yardım etmesini kabul eder ve yoksulları kendi içinde gruplar ve her gruba farklı yardım edilmesini ister. “Güçsüz yoksullar” yani çalışamayacak

durumdaki yaşlılar ve yatalak hastalar, “Düşkünler Evi”ndemisafir edilir. “Sağlıklı ve güçlü” yoksul insanların” “ıslah evlerinde” istihdam edilmesi gerekmektedir. Önemli olan, yardıma muhtaç durumda olan yoksul insanların bakılması ve sağlıklı çalışabilecek durumdakilere ise iş bulunmasıdır.

200 yılıkadar süren ciddi bir sorun bu düzenlemeyle çözülmüş ve önemli bir kriz yaşanmamıştır. Ancak, yerel kaynaklarla finanse edilen bu kanunun sanayileşme öncesinde ekonomiye bağlı kurumları, nüfus artışıyla beraber sosyal hareket artmış, sanayileşmeden ve ekonomik krizlerden dolayı baskı oluşmuştur. 1795 yılına kadar savaşlardan dolayı ortaya çıkıngıda kıtlığı, durgun şişkinlik, enflasyon ve kuraklık, işsizliğin artmasına sebep olmuş yoksulluğu yaygınlaştırmış ve çeşitli yerel girişimlerin önünü açmıştır. Bu girişimler, yardımı çalışan kesime kadar ulaştırmıştır. Bu dönemde yoksul insanlara yardım etmek, ister yasalar yerel değişikliklere bağlı şekilde olsun, sosyal açıdan daha sonra ortaya çıkan uygulamalardan daha az onur kırıcı olmuştur.

Yoksullara Yardım Yasasına, o dönemin ekonomistleri tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Jeremy Bentham faydacı felsefenin öncüsü olarak kabul edilmiştir. Yoksullara yardım yasanından faydalananların ahlaki çöküntüye uğradıklarını savunmuş; Thomas Malthus yoksullara yardım etmenin aşırı nüfus artışına sebep olduğunu ve David Ricardo ise ücretleri düşürerek, böylece

⁴⁰Songül Sallan Gül, Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40, 3-4 (2000), ss.

51-66

yoksulluğun artmasına sebep olduğunu iddia etmiştir. Bu teorik iddialardan daha önemli olan ise, yoksullara yardım maliyetlerinin özellikle ekmeğin fiyatına göre yükselmesidir. Ayrıca Napolyon Savaşlarından dönen askerler nedeniyle işsizlik de artmıştır. Sonuç olarak yerel fonlardan karşılanan bu yasanın maliyetleri çok fazla yükselmiştir.

Özellikle tezimde bu ayrıntının çok önemli olduğunu düşünüyorum. İnsani gelişmenin ilk filizlenmeleri bu hareketlerde görülmektedir. İngiltere’de nüfusun ondört milyon olduğu 1930 yılında, tarıma dayalı üretimden sanayi üretimine geçişlerin başlamasıyla, köylerdeki nüfus oranı azalmış, şehirlerdeki nüfus ise artmıştır. Böylece, tarımsal topluma göre çıkarılan yoksullukla mücadele kanunları toplumun ihtiyaçlarını

karşılama yetersiz kalmış, sosyal düzensizlik artmış, 1860'lı yıllarda isesosyal düzen tamamen krize dönüşmüştür.³⁵

Yoksullara Yardım Yasası'nda değişiklik üzerine 1834 tarihinde çıkarılan yasa, tarihçiler arasında fikir ayrılıkları yaşatmış fakat genel olarak Yoksullara Yardım Raporu'nun (The Poor Law Report) tavsiyelerini uygulamak üzere düzenlenmiştir. Yoksullara yardımda üç prensibe dayalı yeni bir sistem ortaya koyan Laissez Faire görüşüne dayalı olarak hazırlanan raporun amacı, idari merkeziyetçilik ıslahevi testi, yardım alma koşullarının güçleştirilmesi ya da ağırlaştırılmasıdır. 1834'ün merkezi doktrini yardım alma koşullarının ağırlaştırılmasıdır. Fakat bu prensibin hastalara veya yaşlılara uygulanması hedeflenmiyordu, hedef olarak çalışabilecek durumda olan sağlıklı bireyler dikkate alınmıştı. Bu şekilde yardımların bireyler üzerinde olumsuz etki yaratmaması ve onları tembelliğe sürüklememesi amaçlanmaktaydı. İslah evi projesi yardım alma koşullarının ağırlaştırılması prensibini güçlendiren temel bir prensip değildi ama basitçe bir araçtı. İslah evi bireylere sağladığı yaşam standartı en alt düzeydeki işçinin de altında bir standart sunmaktaydı. Merkezileşmenin amacı ise, maliyeti azaltmak etkililiği arttırmak, tekdüzeliği sağlamak, emek mobilitesini teşvik etmek ve yerel düzeyde rüşvetten kaçınmaktı.

1834 prensipleri ve 1601 Yasası ayrımı ve farkı önem teşkil etmektedir. 1601 Yasası, bireye saygılı bir şekilde rencide edilmeden sağlıklı yoksullara yaşam standartı sunmak ve iş verme amacındaydı. 1834 Yasasında ise durum değişmiş ve bireyler üzerinde baskı unsuru oluşturma amacıyla onur kırıcı niteliğe sahip kılarak büyük ölçüde yardım taleplerini engellemeyi amaçlamıştır. Ricardo'nun liberal felsefesi sanayileşmenin başladığı bu dönemde devletin sosyal ve ekonomik görüşlerine hâkimdi. Bu sebeple içinde bulunan dönemin anlayışına bu yaklaşım uygun düşmekteydi. 1834 Yasası'nın etkisi, uygulamada, öngörülenden daha az gerçekleşmiştir. Yoksulların birçoğu ıslah evlerinde katı koşulları kabule zorlanmış diğerleri de bundan kaçınmak için çok kötü yaşam standartlarına maruz kalmıştır. Sistemin bu büyük acımasızlığı değişim için

---

³⁵ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (20.12.2015).

baskın bir güç unsuru oluşturmuştur. Bu şekilde 1834 Yasası ilerleyen süreçteki olayların temelini oluşturmuştur.³⁶

Ekonomik bağımsızlığı bulunan İngiltere, yoksullara yardım alanında 1834 ve 1601 yasaları ile öncü olduğu gibi, sosyal mevzuatın çalışma alanlarında çıkarıldığı ilk ülke olmuştur. Örgütlenme hakkı 1824 yılından itibaren işçilere tanınmıştır. Çocukları kapsayan koruyucu sosyal mevzuatın oluşturulmasına Robert Owen'in çabaları ile 1801'den itibaren girişilmiştir. Fransa da bu alanda 1840'tan sonra İngiltere'yi izlemeye başlamıştır.

Almanya, 1815 yılına kadar daha ülkesinde sanayileşmeye geçememişti ve İngiltere'yle karşılaştırıldığında gerideydi. Almanya sanayileşme sürecine 1830-1840'lı yıllarda girmiş; 19. yüzyılın yarısında toplum olarak yoksul halde olan işçi sınıfı önemli bir sosyal sorun olmuşlardı. Almanya, kısmen sosyal huzursuzluk korkusuyla, kısmen de sosyalist harekete karşı olarak, 1880 yılında sosyal sigortaya başlamıştır. Yeni Zelanda, büyük ölçüde ekonomisinin ihracata bağlı olması, uluslararası rekabetin artmasıyla karşı karşıya kalınca ulusal etkinlik nedeniyle 1898 yılında prim ödemesi olmadan emekli maaşı uygulamasına geçmiştir. Danimarka, İrlanda, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Avustralya da 1908 yılına kadar bazı sosyal kanunlar yürürlüğe girmiştir.³⁷

Bu dönemde Avrupa yoksulluk ve sefalet içerisinde halkının refah seviyesini yükseltmek için girişimlerde bulunmuş ve bu girişimlerin bir kısmı başarılı sonuçlar verirken bir kısmı ise başarısız sonuçlar vermiştir. Asyada ise durum Avrupa'dan daha kötü durumdaydı. Özellikle Çin ve Japonya'da halkın refahı için önemli sayılabilecek somut adımlar yok denecek kadar azdır. Asyada halk yoksulluk ve fakirlik içerisinde devlet baskısı, rejimi içerisinde uzun bir süre ezilmiştir. Bu dönemde Asya'da ilk refah hareketleri Japonya ve Kore'de görülmüştür. Afrika ve Uzak Doğu'da, Avrupa'nın sömürgecilik faaliyetlerinden dolayı halk üzerinde hükümetlerin uyguladığı baskı kalkmış fakat halk daha fazla fakirleşmeye

---

³⁶ Gül, a.g.e, ss. 54

³⁷ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (20.12.2015).

başlamıştır. Hindistan üzerindeki Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri hiçbir zaman baskıyı ve fakirliği azaltmamıştır. Çin'in ticaret alanının çok geniş olması ve baharatları, kumaşları sayesinde halkın refah anlamında daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Japonya ise bu dönemde dışarıya daha kapalı bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Çin pazarı ve Japonya'nın durumu ve Hindistan'nın konumu Avrupa'lı devletleri (Başta İngiltere olmak üzere) sömürgeciliğe itmiştir. İngiltere'nin önderliğinde tüm Avrupa'da sömürgecilik hareketleri başlamıştır. Sanayi gelişmesi dünya üzerinde makinelerin doğuşunu sağlamıştır. I. Dünya savaşı öncesi Sanayi gelişimine başlayan ülkeler sürdürülebilir işgücü ve kaynak arayışları için öncelikle sömürleri haline gelmiş ülkelere kölelik yolu ile bedelsiz işgücü edinmişlerdir. Bunlara ek olarak yine sömürü ülkelerinin yer altı kaynaklarını kendi sanayi gelişimleri için kullanmışlardır. Bu yağma ve talan ile üretim arz falasına sığmamış sanayileşen üretim hatleri sınıf ayrımına neden olmuştur. Ülkeler kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarına belli bir sınıf dışında yetememeye başlamıştır. Dünya bu dönem de İşçi sınıfının ve iktisat biliminin doğuşuna neden olacak gelişmeler yaşamıştır. Öyle ki bu gelişmeler neticesinde dünya ekonomik kriz terimi ile tanışmıştır. Dünyanın ilk ekonomik kriz deneyimi ilerleyen dönemler de yine ilk kez kullanılacak bir terim olan Dünya Savaşı teriminide neden olacak olumsuzluklar yaşanmasına neden olacaktır. Ülkeler üzerinde açlık, sefalet, ve hastalıkların yaşandığı bu dönem büyük buhran adı ile anılacak olan içerisinde savaşların yaşandığı bir dönem olarak anılacak, yeni bir dünya düzeni kurulmasına neden olacaktır.

1.5.I. ve II. Dünya Savaşları Arası Dönemi: 1914-1945 Dönemi

1914 yılının başlarında Birinci Dünya Savaşının ortaya çıkışı ile kapitalist ülkelerin sosyal ve ekonomik hayata müdahaleleri artmış, savaşın gerektirdiği zor şartlar sebebiyle meclislerin yetkileri sınırlandırılmıştır. Savaştan sonra ise, bir taraftan savaşın etkisinde kalan tüm devletlerde savaşın sebep olduğu zararların giderilmesi ve savaş borçlarının ödenmesi gereği, diğer yandan Almanya'nın içinde bulunduğu yüksek deflasyon ve enflasyon, Rusya'nın sosyalist düzeni kabul etmesi vb. dünyada çok sayıda ülkenin yeni bir döneme girmesine sebep olan koşulları ortaya çıkarmıştır. İtalya'da faşizm, diğer ülkelerde ise ekonomik planlama uygulamalarına yönelik girişimler ve devletçilik başlamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan etkilenmiş yüzbinlerce vatandaşların istekleri, devletlerin başta rehabilitasyon, sağlık, emekli aylığı ve konut olmak üzere birçok konuda sorumluluk sahibi olmuş; savaş döneminin zorunlu ihtiyaçları nedeniyle artan devlet giderleri savaştan sonra tamamıyla eskiseviyesine dönmemiştir. Bürokrat, vergi mükellefleri ve politikacılarda bu duruma ayak uydurmuş ve devlet kontrolü ve devletin ekonomiye müdahaleleri savaştan sonra da sürekli artmıştır.

Bu dönemin belirgin özelliği artan refah harcamalarıdır. İki Savaş arası yıllar "Consolidation (Konsolidasyon)" yılları şeklinde bilinir. İki büyük dünya savaşı arasında kalan ve refah devletinin oldukça sakin, hareketsiz bir dönemi şeklinde tanımlanan, kendinden önceki 25 yılın yoğun yeniliklerini barındıran ve 1945 sonrası olağanüstü büyüme dönemi arasına düşen dönemdir.³⁸

Bir takım ekonomistlere göre, refah devletinin II. Dünya Savaş'ından sonraki dönemde gösterdiği olağanüstü gelişimin temeli 1920'li ve 1930'lı yıllarda atılmıştır." Hükümetler, bu dönemde tam istihdamın sürdürülmesinde ekonominin makro

---

³⁸ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (20.12.2015).

yönetimi aktif ve ekonomiye müdahaleci bir yol izleme imkânı açısından yeni seçenekler aramaya başlamışlardır. Middlemas, savaşılar arası dönemin İngiltere'sinde ilk kez devletin, örgütlü sermaye ve örgütlü işgücünün çıkarlarının görüşülmesi ve uzlaştırılmasına dayalı yeni bir yönetim sisteminin oluşturulması gerektiğini ortaya atmıştır. Bu yöntem, sosyal politikanın teşvik edilmesi yoluyla sınıflar arası çatışmaların ortadan kaldırılması ve sistemik krizlerden sakınma amacına yönelik adımlardır.

Devlet özellikle bu yıllarda,maliyetve sosyal boyut açısından, sosyal refahıarttırıcı faaliyetleri kısıtlamıştır. 1920 de ilk ortaya çıkan sosyal sigorta sistemlerinin çoğu, sadece aşırıfakirvatandaşlar için çok azseviyede faydalar sunmuştur. Bu dönemdeki sigorta sistemlerinin finanseedilmesinde devlet katkısı da oldukça düşük düzeyde tutulmuş, gerekli finansmanınbulunmasındamevcut yararlanıcıların ve iş verenlerin primleri baz alınmıştır.³⁹

1930'lu yılların başında 1929 yılında ortaya çıkan krizin zamanlaekonomik buhrana dönüşmesi, sosyal refahın sağlanmasında ilk temel sınırlamaların yapılmasına neden olmuştur. 1920'lerden 1940'lara kadar Britanya'da işsizlik oldukça yüksek olarak devam etmiş ve bunun sonucunda işsizlik sigortası sistemi çökmeye başlamıştır. Diğer devletlerin çoğunda da bu alanda yaşanan sorunlar, tartışmalar, çözümler ve araştırmalar benzer niteliklere sahiptir. Britanya'da 1920'li yılların sonunda politikadakitemel sorunlardan biri işsiz insanlara sağlanacak faydaların nasıl düzenlenip finansman sağlanacağı, diğeri ise genel olarak ekonomik buhran ve özellikle işsizliğin önüne nasıl geçilebileceği idi. Ünlü İngiliz ekonomistlerden Keynes, bazı politikacıların, tüm partilerden ve özellikle Liberal Parti'nin de desteğini alarak kamu yatırımlarının artırılması gerektiğini söylüyordu. McDonald gibi tutucu iktisatçılar ise, geleneksel Ortodoks görüşü izleyerek, yatırımların kısılmasını, bütçenin dengeli olmasını ve borçlanmanın daha düşük bir düzeyde olmasını savunuyorlardı. 1931 ekonomik buhranındaekonomiye muhafazakârlar hakim olmuş ve harcama kesintileri nedeniyle, işsizlik yükselmiştir.

---

³⁹ Jeffery D. Sachs, Yoksulluğun Sonu,
<http://www.ozetkitap.com/images2/Yoksullugun%20Sonu%20.pdf>, 01.03.2016

1930'ların başında, çeşitli ve çoğu kez birbiriyle bağdaşmayan, birbirinin zıddı olan İsveç ve ABD refah devleti sistemlerinin gelişimi olarak ayrı bir dönemdir. Bu dönemde ABD ve İsveçte sırayla Demokratik partiler ve Sosyalistler iktidar olmuşlardır.

ABD'de Roosevelt 1933 yılında Başkan olmuştur. Roosevelt, üç yıldır tüketilemeyen aşırı bir üretime, artan işsizliğe gittikçe düşen fiyatlara karşı New Deal ekonomik politikası olarak anılan bir dizi önlem uygulanmaya konmuştur. ABD'de Başkan Roosevelt yönetimine kadar çalışma sistemine ilişkin bir sosyal politika olduğunu söylemek zordur. İşveren ve işçi ilişkileri daha çok kişisel ve özel sözleşmeler düzeyinde oluşmaktaydı. Toplu iş sözleşmeciliği de işverenlerin sendikalara karşı kötü tutumları nedeniyle 1935'ten sonra yasal gelişme olanaklarına kavuşuyordu. Bununla beraber 1935 Yasası, Amerikan refah devletinin doğuşunu simgelemiş, onun büyümesi ve gelişmesi için bir temel oluşturmuştur.⁴⁰

İsveç refah devletinde 1930'lu yıllarda önemli bir değişim olmuştur. 1932 yılında işsizliğin yüksek rakamlara tırmandığı bir ortamda, ilk İskandinav sosyal demokrat hükümeti 1932 yılında başa geçmiştir. 1930'lar ve sonrasında İsveç refah devleti, aktif işgücü piyasasını destekleme politikası, açık bütçe uygulamaları, toplu ücret pazarlıkları, ekonomi politikası ile kamu istihdamı alanında gösterdiği başarı sosyal politika uygulamalarında da görülmüştür. 1933-1938 döneminde istihdam ve yeni konut programları oluşturulmuş, çalışanlara tatil hakkı, emekli aylıkları, yeni evlilere devlet kredisi sağlanması, doğum hizmetleri ve ücretsiz hamilelik gibi alanlarda yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Belirli bazı ülkelerde bu dönemde bitakım gelişmeler olduğu görülmektedir. 1933 yılında Danimarka'da "Büyük Sosyal Reform", 1938 yılında Yeni Zelanda'da Sosyal Güvenlik Yasası, 1940 yılında Kanada'da Federal İşsizlik Sigortası Yasası ile son şeklini alan federal işsizlik tazminatı programları bunlara örnek teşkil edebilir.

Alınan ekonomik önlemler içerisinde 1930'lu yıllardan sonra alınanlarda ağırlıklı olarak sosyal niteliği ön planda olanlar görülmektedir. Sosyal politikanın

---

⁴⁰ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (25.12.2015). ⁴⁷Jeffery D. Sachs, Yoksulluğun Sonu,

amaçları doğrultusunda ekonomik istikrarı bulunmayan ve bu açıdan zayıf olanların korunması önem teşkil ettiği için, devlet stokları oluşturmak ve geliştirmek, sanayi ve tarım kesimlerinde fiyat düşmelerini önlemek için fiziksel sınırlamalara başvurmak, 1930'lardan sonra alınan tarımsal ürünlere taban fiyat saptamak gibi sosyal yönü ağır basan ekonomik önlemler görülmektedir.⁴⁷

Genel olarak, I. Ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde, devletin, esasen ekonomik sosyal olaylar karşısında karar veremediği, harekete geçtiği zamansa çelişkili ve tereddütlü hareket ettiği, değişen şartlara çok zor ayak uydurduğu izlenmiştir. Devlet ekonomik ve sosyal gelişmeleri güncel takip edememiş; ancak, işçikesimin mücadele ve baskılarıyla hemen öncelik arz eden acil olaylar karşısında çalışma koşullarını iyileştirmek, fiyat istikrarını sağlamak, kazançları düzenlemek, aşırı kazançları vergilendirmek, işsizliği önlemek için çalışma yapma zorunluluğu doğmuştur.⁴⁸

1.6. II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lere Kadar Olan Dönem: İnsani

Gelişimin Öneminin Anlaşılması

II. Dünya Savaşı, tüm toplumların hayatını derinden etkilemiş fikirlerde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Savaş, sosyal ayrımları neredeyse bitirmiş, bombalar ve kıtlıklar, 1930'lardaki işsizliğin tersine bütün sosyal grupları aynı ölçüde etkilemiştir. Ortak sorunların çözümleri konusunda baskı oluşturmaktadır. Savaş esnasında toplumsal ve sosyal gruplar karıştığından toplumsal problemler halk ve siyasetçiler açısından farkına varılır ve mühim bir hale gelmiş, tutum, düşünce ve davranışlar da aynı doğrultuda değişim göstermiştir. Böylece iki savaş arasındaki zaman diliminde geniş toplumların sefalet ve açlık içinde yaşamalarını kimsenin kabul etmeyeceği, fazla üretim ve az tüketim çelişkisinin de hoş karşılanmayacağı görülmüştür. İktisadi açıdan zayıf toplumların yeni toplumsal ekonomik sistem arayışları ve gereksinimleri mecburi bir hal almıştır.

Savaşa sebep olan düşünce ve davranışların toplumsal yıkımlara sebep olması sonucu, olumsuz etkilerin farkedilmesi ile sosyal ve toplumsal gruplar için Savaş sonra yeni toplumsal, siyasi ve iktisadi sistem şu doğrultuda oluşturulmuştur.

- 1) Ülkede tam istihdamı ve ekonomik genişlemeyi öngören

Keynesyenekonominin takip edilmesi

- 2) Piyasaya ve ekonomiye verilen öneme göre çok yada az “kurumsal refah devleti”ni kabul etmek.

<http://www.ozetkitap.com/images2/Yoksullugun%20Sonu%20.pdf>, 01.03.2016

⁴⁸Vedat Erenoğlu, Refah Devleti Venüs Projesi, <http://www.isvecpostasi.com/kose-yazisi/449/stkrefah-devleti-jacque-fresco-zeitgeist-venus-projesi.html>, 20.01.2016

- 3) Sol sağ, sermaye ve emek alanlarında bunların başlıca önemli kuruluşları (refah devleti ve ekonomik piyasa) üzerinde tabana yayılan bir uzlaşma ve bu grupların çatışan menfaatlerinin uyumlaştırılması. Üstünde durulan bu liberal demokratik veya sosyal demokratik kuruluşlar, iktisadi sıkıntılardan ve siyasi kutuplaşmalardan kurtulabilmenin en sağlam yolu olarak görülmüştür.

Savaştan sonra çatışan sosyal gruplarda partiler arası ve kesimler arasında konsensüsü ve yukarıda belirtilen konsensüsü şeklinde iki açıdan ele alınabilir. Ekonomik açıdan tam istihdam garantisinin ve piyasada önemli işletmelerin devletin bünyesinde olmasının kabulünü ve refah devleti anlayışının desteklendiğini göstermektedir. Sosyal gruplar arasında uzlaşma ise işgücü penceresinden, klasik iktisadın toplumsallaştırma gayretinden ve sınıflar arası savaş düşüncesinden vazgeçmek anlamına gelir. Bu uzlaşma ekonominin makro planda devletçe yönetilmesini gerektirir. İstikrarlı ekonomik kalkınma için sermaye ve emek amaçlarını paylaşmak mecburiyetindedir. Devlet, ekonomik büyüme için gerekli ön koşulları sağlayacak, işverenler ve sendika arasındaki ilişkileri koordine edecek ve refah devletini iyi bir şekilde yönetecektir. Siyasi partiler ve siyasetçiler arasındaki uzlaşma ise; sağ ve sol partilerdeki aşırı uçların marjinalizasyonu, politik sürecin anayasal kuralları, önceki siyasetçilerin kanunlarının mecburen kabul edilmesi ve anlaşmalı sermaye, politik bir uzlaşma ve pazarlık stili, örgütlü işgücü ve Keynesyenci ekonomik modele ilişkin bazı çıkarlar ve düşünceleri harekete geçirme durumlarında uzlaşma anlamına gelir.⁴¹

---

⁴¹ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (25.12.2015).

Savaştan sonraki bazı dönemlerde, üst seviyede, Amerika'nın önderliğinde uluslararası açık pazar ve Avrupa'nın topluca korunması düşüncesi hâkim olmuş ve desteklenmiştir.

1940 yılının sonu itibariyle Fransa ve İrlanda'da refah devleti politikalarının etkili bir şekilde hayata geçirildiği dönemdir. Bu gelişmeler neticesinde, 1946 yılı başlarında, Avrupa'da önemli sosyal reformların başlanması için adım atılmıştır. Bu gelişmeler neticesinde de hızlı bir şekilde Gayri Safi Milli Hasıla içerisinde refah seviyesini yükseltmek için ayrılan harcamalar yükselmiştir.⁴²

Refah devletinin gelişmesinde belirgin bazı unsurlar aktif rol oynar. Nufusun yaşlı olması çok önemli bir özellik değildir, ancak refah devletlerini karşılaştırdığımızda demografik özellikler farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar ise; yaşam standartlarının artması ve ölümlerdeki düşüştür. Böylece, bazı refah devletlerinde nufusun yaşlı olması dolayısıyla yaşlılık maaşları, emekli aylıkları ve sağlık harcamalarının artmasına neden olmuştur.⁵¹

Person, refah devleti dünyanın her yerinde, uygulamaların ortaya konulma ve genişleme düzeninin geniş biçimde birbirine benzendiğini ifade etmekte ve bu konuda üç kalıptan bahsetmektedir: Birincisi, gelişen sanayinin iş kazalarına karşı tazmin olması, programlar açısından genel anlamda kabul gören ilk önlemdir. Bunu yaşlılara aylık bağlanması, işsizlik sigortası ve son olarak hastalık ve sakatlık sigortası izlemektedir. İkincisi, kapsam bakımından matbu gerekçelerin paylaşıldığı görülmektedir. Başlangıçta kapsam, madencilik gibi tehlikeli işlerde çalışan işçilerle ya da özellikle stratejik endüstrilerde sınırlıdır. Daha sonra tüm tarım işçileri, sigortalı işçiler ve endüstri işçilerin bağımlıları yasa dahilinde kabul edilmiştir. Son olarak tüm vatandaşlara sosyal koruma sağlanmış ve kendi işinde çalışanlar kapsama alınmıştır. Programlarda başlangıç dönemlerinde görülen kapsam ve seçilebilirlik koşullarında baskınlığa göre fayda sağlanmakta olup sonraki dönemlerde seçilebilirlik koşullarının daha rahat uygulandığı ve 1950'lerin sonlarından itibaren gelire bağlı fayda anlayışının hakim olmaya başladığı görülmektedir. Programları zorunlu kılmaya yönelik eğilim de görülmektedir.⁵²

---

⁴² Sevgi Işık Erol, Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları Ve Sosyal Güvenlik Ahlakı,

Sonuç olarak; savaş sonrası dönem gelişen kapitalist dünyada refah artışı ve olağanüstü bir büyüme ile birlikte ekonomide çeşitli ve yeni devlet müdahalesi biçimlerinin görüldüğü bir dönemdir. Refah arzında bu dönemde refah ani bir genişlemenin ön plana koyulduğu görülmektedir. 1930'ların başında Batı Avrupa'da işgücünün yaklaşık yarısı sakatlık, kaza, yaşlılık ve hastalığa karşı korunmaktaydı. İşsizlik sigortasına sahip kesim nadir olmakla birlikte işgücünün beşte biri

<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1333.pdf> , Kamu-İş; C:13, S:3/2014 ss.43

⁵¹Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi,

<http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (25.12.2015).

⁵²Sevgi Işık Erol, Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları Ve Sosyal Güvenlik Ahlâkı,

<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1333.pdf> , Kamu-İş; C:13, S:3/2014 ss.43

sahipti. 1970'lerde ise, işgücünün % 80'den fazlası kazalara karşı, işgücünün % 90'ından fazlası hastalığa yaşlılığa ve sakatlığa bağlı gelir kaybına karşı ve % 60'ı ise işsizliğe karşı sigorta kapsamına alınmıştı. 1950'lerin başında genel anlamda sosyal harcamalar GSMH'nin % 10-20'si arasında değişirken, bu oran zamanla artış göstererek 1970'lerin ortalarında GSMH'nin %30'undan fazlası rakamlara ulaşmıştır.

Refah devletleri 1970'lere gelindiğinde, I. Dünya Savaşı ardından farklı bir noktaya ulaşmışlardı. 1920-1970 döneminde, farklı dönemlerde farklı büyüme hızları ve farklı ülkelerde, farklı programlar ortaya konulması bu dönem farklı açılardan değerlendirilmelidir. Bunlar üzerinden bir tümevarıma ulaşma durumu söz konusu olabilmektedir. Refah devletindeki gelişim 20. yüzyılda GSMH'nin sosyal harcamalara ayrılan kısmı incelendiğinde elde edilen verilerde görülebilmektedir. İngiltere'de 1910'da % 4 olan GSMH'nin yüzdesi olarak sosyal harcamalar 1975 yılına bakıldığında % 29'a çıkmıştır. Refah devleti uygulamaları sonucu OECD ülkelerinde özellikle savaş sonrası yıllarda GSMH içinde kamu harcamalarının payı artmıştır. ABD ve İngiltere haricindeki bütün OECD ülkelerinde 1970'li yılların sonunda toplam harcamaların içerisinde sosyal harcamaların payı %50 yi aşmıştır. Birçok devlet bu durumu tersine çevirmek için bir takım önlem almış olsada durum kendini 1980'lerin başında da sürdürmüştür.⁴³

---

⁴³ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (25.12.2015).

Sosyal devlet anlayışının hükümetlere olan maliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

-Çalışma Gayreti Üzerindeki Olumsuz Etkiler: Sosyal ve ekonomik hakların genişletilmesi bireylerin çalışmadan sosyal haklardan yararlanmak istemesi şeklinde art niyet oluşturmaya sebep olmaktadır.

-Toplam Tasarruflar Üzerindeki Olumsuz Etkiler: Devletin sağlamış olduğu ekonomik ve sosyal hizmetler, toplumun tasarruf yapmasını anlamsız kılabilir.

-Ekonomik ve Sosyal Hakların Kötüye Kullanılması Sorunu: Sosyal devlet anlayışında sosyal ve iktisadi güvenceler bütçe olarak giderek artmış, hastalık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, evlenme, eğitim, doğum, ev sahibi olma vb. birçok sosyal riske karşı kişilerin korunması sağlanmıştır. Ancak diğer yandan kişilerin sosyal haklarını kötüye kullanmaları imkânını da arttırmış ve her şeyi devletten bekleyen bir zihniyetin gelişmesine yol açmıştır. Sosyal refah devleti; kişileri çalışmak yerine devlete güvenerek bireyleri tembelleştirdiği ve toplumsal ve ailesel dayanışmayı zalttığı, dolayısıyla ahlaki çöküntüye yol açtığı gerekçesiyle de yoğun şekilde eleştirilmeye başlanmıştır.⁴⁴

-Sosyal Devletin Harcamalarının Finansmanı Sorunu: Sosyal devletin genişlemeci politikası ve dolayısıyla sosyal yatırımlardaki aşırı harcama, söz konusu giderlerin fonlanması açısından, Keynesyen görüşlerin de verdiği destekle, zamanla bütçe politikasından uzaklaşılması, bütçelerde yaşanan açıkların yaygın hale gelmesi, borçlanmaya sıkça başvurulması, vergilerin yükseltilmesi, şeklinde bir dizi uygulamayla başvurulmuştur. Bu düzenlemeler ise; makroekonomide enflasyonu çok fazla artırmış, büyümede düşüşler başlamış, yüksek faiz oranları, işsizlik, gibi sorunlara sebep olmuştur. Mikroekonomide ise özellikle vergilerdeki artış çalışma isteğinin azalması, emek verimliliğinin düşmesi, birikimlerin azalması manipülatif

---

⁴⁴ Akif Özer, Sosyal Ekonomi Politikaları Kapsamında Sosyal Belediyecilik Anlayışı, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 15 Sayı: 35 Tarih: Temmuz - Aralık 2015 ss: 79-81

alanlarda kullanılması, kayıt dışı ekonominin genişlemesi, yatırımların harcamalarının durması, gibi problemlere sebep olmuştur.⁴⁵

Refah devletinin yukarıda belirtilen sosyal faydalarını ve sosyal maliyetlerini ve sonuçlarını açıklamada öne sürülen “uyuşma ve uyuşmazlık teorileri” incelemek yararlı olmaktadır. Refah devletinin bütünleştirici ve ekonomik rolünü vurgulayan Keynesyen ekonomistlerce uygun görülen uyuşma teorisi, refah devletinin bütünleştirici ve ekonomik görevini belirtmektedir. Bu bağlamda kapitalizmin ve refah devletinin birlikteliği, politik istikrar ve ekonomik büyüme üzerinde savaş sonrasında yıllarca olumlu bir etki sağlamıştır. 1973 yılında ekonomik krizin ilk belirtilerini göstermesiyle durum değişmiştir. Geleneksel refah devletinin önemli enstrümanı kabul edilen Ekonomik büyüme önemli gelişim aracıdır. OECD ülkeleri verilerinde 1950 ve 1960’lı yıllarda ortalama yıllık büyüme yaklaşık % 5

dolaylarında gerçekleşmiş; bu yıllarda enflasyon oranı gitgide artmış ve 1960’lara gelindiğinde % 4’ün altında kalmıştır. 1950 ve 1960’lı yıllarda işsizlik oranı düşük seviyelerde kalmış ve sürdürülebilir bir büyüme hızının yakalanmıştır. 1950-1967 yıllarında altı büyük OECD ülkesi bazında belirlenen işgücü yüzdesi olarak işsizlik düzeyleri ortalama % 2,8’dir. 1973 sonrasında ise, enflasyon sürekli bir problem haline gelmişken, büyüme oranları yarıya düşmüş ve % 14’le 1974’te zirveye ulaşmıştır.

Karşıt tez olan uyumsuzluk tezi ise; politik spektrumun sağında ve solunda yer alanların görüşleri doğrultusunda farklılaşmaktadır. Modern refah faaliyetlerinin derecesi sağ görüşe göre, aşırı büyümesine ve devletin başarısızlığın sebebinde vermiştir. Devlet faaliyetlerinin istenmeyen sonuçları arasında sosyal programların amaçları karşılamada başarısız olması, artan enflasyon, bağımsızlığın erozyonu ve kişisel sorumluluk vardır. Artan sorumlulukla birlikte beklentiler artmış ve bu sebeple demokrasilerde politik istikrarsızlık görülmüştür. Sol görüşe göre Habermas, Offe ve O’Connor tarafından ortaya koyulan uyumsuzluk tezi refah devletinin sonuçlarını refah devletinin ekonomideki hareketlerine bağlı bir takım uyuşmazlıktan doğan sistemik başarısızlıklara bağlamaktadır. Buna bağlamda, refah devleti içerisinde ekonomik alanda birbiriyle çelişkide bulunan iki farklı davranış biçimi söz konusu olmaktadır: Bir yandan piyasanın kontrol edemediği sorunların üstesinden gelmek için

---

⁴⁵ Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, <http://www.canaktan.org/politika/refahdevleti/dogusu-gelisim.htm>, (25.12.2015).

ekonomiye müdahale etmek, diğer yandan ekonomik büyümenin sağlanması için piyasa güçlerinin işleyişine karışmamak.⁴⁶ **İKİNCİ BÖLÜM**

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI VE İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

2.1.BM'nin Bünyesinde İnsani Gelişme Alanında Çalışan Kurumlar

Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve sosyal işlerini koordine eden temel kuruluşu Ekonomik ve Sosyal Konseyi'dir. Bunun yanı sıra BM bünyesindeki diğer kuruluşlarda sosyoekonomik ve sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda çaba göstermektedir.⁴⁷

BM fon ve programları, Birleşmiş Milletler'in sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin gerçekleşmesi amacıyla, Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında işleri yürütmektedir. 1997 yılında Genel Sekreterlik tarafından genel işbirliğini artırmak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu ulusal düzeyde kalkınmayı destekleyen BM programını ve fonunu ve 5 gözlemci kuruluşu kapsamaktadır. BM Kalkınma Grubu Ofisi BM Kalkınma Grubu'nun sekreteryaya hizmetini yürütmektedir. Üye kuruluşlarla birarada faaliyet göstererek, Kalkınma Grubu'nda çıkan kararlar doğrultusunda çalışmalar hazırlamakla sorumludur.¹³⁴ ülkede BM ülke ofislerinin kapasitelerinin artırılmasında ve Mükim Koordinatör'e destek hizmetinde, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından idare ve finanse edilen Kalkınma Grubu Ofisi destek olmaktadır.

BM'nin dünya çapında sürdürülebilir insani kalkınmaya yönelik yardımların büyük sağlayıcısı olan BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) yanısıra, Dünya Gıda Programı, Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Sermaye Geliştirme Fonu (UNCDF), Çevre Programı (UNEP), Kadın Fonu (UNIFEM), BM Çocuk Fonu (UNICEF), İnsani Güvenlik Fonu (UNTFHS), Mülteciler Yüksek

---

⁴⁶ Akif Özer, Sosyal Ekonomi Politikaları Kapsamında Sosyal Belediyecilik Anlayışı, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 15 Sayı: 35 Tarih: Temmuz - Aralık 2015 ss: 79-81

⁴⁷ BM CEB, <http://www.unsystemceb.org/>, 28.02.2016

Komiserliği (BMMYK veya UNHCR), BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR), Uluslararası Çalışma örgütü (ILO), WFP), BM Nüfus Fonu (UNFPA), İnsani Yerleşim Programı (UN-HABITAT), Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Gıda ve Tarım Örgütü de Birleşmiş Milletlerin birçok programı devletlerin sivil toplum örgütleriyle beraber çalışarak ortak çözümler üzerinde çalışırlar. Birleşmiş Milletler'in kalkınmışlık üzerindeki çalışmalarını daha iyi kavrayabilmek için uzmanlaşmış kuruluş ve örgütlerini aşağıda sıralayalım.⁴⁸

2.1.1.Gıda ve Tarım Örgütü

Küresel bazda sorunların başında gelen açlığı ortadan kaldırmak ve iyileştirme çalışmalarını sürdürmek üzere 1943 yılında Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization, FAO) kuruldu. 1945 yılında ise BM uzmanlık kuruluşu haline geldi. Açlığa karşı çözüm odaklı çalışmalarda bulunan FAO, gelişmekte olan ve geçiş sürecinde bulunan toplumların ormancılık, balıkçılık ve tarım gibi gıda bazı sektörlerinin modernize edilerek daha sağlıklı ve verimli sonuç almalarına katkıda bulunmaktadır. Toplumların yaşam standartlarını belli bir seviye üzerinde tutularak sağlıklı bir hayat yaşamaları için gerek duyulan yeterli oranda yüksek kaliteli ürünlere ulaşımı kolay hale getirmeyi ve gıda güvenliği sağlamayı temel ilke edinen FAO, kırsal nüfusun hayat şartlarını iyileştirmeyi, tarımsal verimliliği arttırmayı ve küresel ekonominin dengeli büyümesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Olası kriz durumlarında kırsalda yaşayan kitlenin yaşam standartlarını sağlamak ve hayatlarını tekrar kurmalarına katkıda bulunmak amacıyla, FAO Dünya Gıda Programı, insanlara yardım eden diğer kuruluşlarla beraber çalışmaktadır.⁵⁹

FAO tarımsal kesimde yaşanan sorunların çözümüne yönelik politika, strateji ve planlamaların yanısıra yoksul ve zengin toplumların bir araya gelerek tarafsız bir forumda gıda ve tarımsal sorunlara yönelik görüşlerini bildirmelerini ve ortak karar almalarına olanak sağlamaktadır.

---

⁴⁸ <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html>, 28.02.2016

⁵⁹ Altan, a.g.e., 69

Kuruluşun yönetim piramitinin en üstünde yer alan Konferans iki senede bir gerçekleşmekte, tarım ve gıda'daki son durum ile FAO'nun faaliyetlerini kontrol etmektedir. Aynı zamanda FAO'nun bütçesini ve çalışma programını da onaylamaktadır. Konferansın yetkileri arasında görev süresi üç yıl olan ve 49 ülkenin üye olarak bulunduğu geçici yönetim organı olarak Konseyi, Konsey başkanını ve sekreteryayı yöneten Genel Müdürü belirlemekte bulunmaktadır. FAO Konferans'ında ortaya konulan katkılarla kaynak sağlanan FAO bütçesi, 2006-2007 döneminde 765.7 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 8 ayrı birimden meydana gelen FAO, yarısına yakını Roma'daki genel merkezde, kalan kısmı ise bölge bürolarında, 100'den fazla ülkede ve saha projelerinde çalışanlardan olmak üzere toplam sayısı 3600'ü aşkın personelinin katkılarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

FAO'ya üye ülke sayısı 169'dur. Porto Rico yardımcı üye, Avrupa Birliği ise üye organizasyon olarak yer almaktadır. Türkiye de 9 Haziran 1947 tarih ve 5063 sayılı kanun gereğince Örgüte üye olmuştur.⁴⁹

2.1.2.Dünya Gıda Programı

1963 te düşük gelirli ve gıda açığı bulunan ülkelere sosyal ve ekonomik programların uygulanmasında yardım etmeyi amaçlayan Dünya Gıda Programı (World Food Programme, WFP), insan kaynaklı afet ve doğal afetlerde mağdur kesimi gözetmeyi amaçlamaktadır. Küresel düzeyde gerçekleşen yardım akımlarının yarısından fazlası WFP tarafından sağlanmaktadır. BM sistemi içerisinde de en fazla hibe yardımı yapan kuruluş olan WFP, dünyanın en büyük uluslararası insani yardım örgütüdür.

Birleşmiş Milletlerin gıda yardımı konusunda en önemli kolu sayılan WFP, acil ihtiyaçları karşılamaya, hızlı şekilde gıda yardımlarını ulaştırmaya, sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemeye çalışmaktadır. Olası afet hallerinde gerekli insani yardımları en hızlı ve kaliteli bir şekilde mağdurlara ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Temel amacı gıda yardımına olan ihtiyacı ortadan kaldırarak refah ve yaşam düzeyini üst seviyelere ulaştırmak olan WFP bu doğrultuda gıda yardımlarını yatırım

---

⁴⁹ BM Gıda ve Tarım Örgütü, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/ulus/brlemgidtar.htm>, 29.02.2016

kaynağı şeklinde kullanmakta ve toplumların gelişimine yönelik yol yapımı, ormancılık, yeniden iskân, toprak ıslahı gibi projelere de destekte bulunmaktadır.

WFP, küresel gündemin odak noktasına açlık sorununu alarak bu doğrultuda stratejiler ve politikalar geliştirmeye teşvik etmektedir. Kendileri ve aileleri için geçim sıkıntısı çekerek açlıkla mücadele eden insanlara yardım eden WFP'nin hedef kitlesini, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere açlıkla mücadele eden insanlar, doğal afet mağdurları ve yerinden olmuş insanlar oluşturmaktadır. Bunların yanısıra, WFP, savunmasız güçsüz bireylerin yaşamlarının önemli dönemlerinde, beslenmelerini ve hayat kalitesini iyileştirmeye ve yoksul kesimin, ağırlıklı olarak işgücü yoğunluklu çalışma programları aracılığıyla, öz güvenlerini arttırmaya çalışmaktadır. WFP gıda yardımı, anne sağlığını iyileştirmeye, çocuk ölüm oranını azaltmaya ve HIV/AIDS gibi hastalıklarla mücadeleye yönelik faaliyetleri yönlendirilmiş çalışmalar yürütmektedir.

2.1.3. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı- UN Conference on Trade and Development (UNCTAD), 1964 yılında Cenevre'de yapılan birinci oturumun sonunda Daimi Hükümetler arası bir organ olarak kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomide rol almalarını teşvik ederek, bu ülkelerde iktisadi kalkınmayı ve büyümeyi hızlandırmayı ve uluslararası ticarete yönlendirmeyi amaçlamaktadır. UNCTAD, BM Genel Kurulu'nun kalkınma ve ticaret alanındaki temel organı olmakla birlikte, ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü gibi başka küresel kuruluşlarla da ortak çalışmalar yürütmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine katkı amaçlı ihracatlarını Uluslararası Ticaret Merkezi kanalıyla destekler ve yardımda bulunur. Uluslararası ticarete ilişkin ilkeler ve politikalar saptamak, adil bir uluslararası ticaret ve ekonomik düzen kurmak, BM'ye bağlı diğer ekonomik kuruluşların kalkınma ve uluslararası ticarete ilişkin çabalarında koordinasyon sağlamak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve uluslararası ticaretle ilgili çok taraflı anlaşmalar yapılmasına katkı amaçlı bir dizi faaliyette bulunmaktadır. Bu doğrultuda, uluslararası eylemin ve ulusal politikaların birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmalarıyla birlikte kalkınma üzerinde fikir ve karar birliği oluşturmaya çalışan Örgüt, belli başlı temel fonksiyonlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hükümet temsilcileri ve uzmanlar için veri tabanı oluşturmak amacıyla araştırma yapmak, konsensüs sağlamaya yönelik olarak

uluslararası tartışmalar için bir forum görevini görmek; politika analizi yapmak ve kalkınmakta olan ülkelerin belli ihtiyaçlar doğrultusunda yardımda bulunmak

2.1.4. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı 1966 yılında kurulmuş ve 1985 yılında Birleşmiş Milletler'in bir ihtisas kuruluşu haline gelmiştir. BM aynı zamanda bir yapı taşı olarak, gelişmekteki ülkelerde sanayileşmeyi destekleme sorumluluğunu taşımakta ve teknolojiyi, yetenekleri ve bilgiyi, rekabetçi ekonomiyi, verimli işgücünü ve yaşanabilir çevreyi geliştirme kaygısı gütmektedir. UNIDO küresel bir forum görevi görmekte, teknoloji alanlarındaki bilgiyi paylaşmakta ve karşılaşacakları zorluklarla başa çıkmak için çeşitli aktörlere, beraber hareket etmeleri ve işbirliğini geliştirmeleri için bir araç temin etmektedir. UNIDO, teknik işbirliği ajansı olarak, müşterilerinin teknolojik gelişme çabalarını desteklemesinin yanı sıra programlar tasarlayıp uygulamak ve bu amaçla geliştirilecek programları özellikle desteklemek. UNIDO üye devletlerin kalkınma ve sanayileşme hedeflerine ulaşmalarına yönelik hiçbir ulusal ve özel çıkar gözetmemektedir. Viyana'daki Genel Merkez tarafından UNIDO'nun projelere sağladığı teknik destekler ve yaptığı programlar onaylanmakta ve koordine edilmektedir.

Yeni sanayileşen, gelişmekte olan ve geçiş ekonomisindeki devletler modernizasyon ve sanayileşme evresinde, başta politik zorluklar, iyi yönetim ihtiyacı, yatırım eksikliği, eskimiş teknoloji, artan işsizlik gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Ayrıca nitelikli işgücü açığı, uluslararası kaliteye uyum zorunluluğu zayıf ihracat performansı, çevresel kirlenme, doğru bilgiye erişim, güvensiz enerji kaynakları, gıda maddelerinin daha iyi işlenmesi ihtiyacı ve kadın işverenlerin teşviki olmak üzere bir dizi sorunla karşılaşmaktadırlar. Bunlar gibi ortak sorunlarla mücadele edebilmek, sanayi sektörünün, hükümetlerin ve kuruluşların, UNIDO'nun yaklaşımı doğrultusunda işbirliği halinde hareket etmelerini teşvik etmekle birlikte mecburiyet olarak göstermekte ve çevre dostu ürünlerin üretim ve yöntemlerinin kullanımını teşvik etmektedir. UNIDO'nun yaklaşımı, gelişme aşamasındaki sanayilerin daha baştan çevrenin korunmasına yönelik önleyici tedbirleri gündeme alması doğrultusundadır. Sürdürülebilir sınai kalkınma, verimli istihdam, yaşanabilir çevre ve rekabet gücüne sahip ekonominin dengeli bir şekilde ele alınması anlamına

gelmektedir. Bu üç alan, istihdam, çevre ve yeni rekabetçi ekonomi, UNIDO'nun yaklaşımına rehberlik etmektedir.

UNIDO ofisi Ankara' da 1967 yılında kurulmuş olup, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve UNIDO arasında 9 Şubat 1999 tarihinde imzalanan anlaşma uyarınca, UNIDO Bölgesel İşbirliği Merkezi haline geldi. UNIDO için uygun bir bölgesel merkez olmasında Türkiye'nin göreceli olarak gelişmiş ekonomisi ve dinamik yapısı ve konum olarak stratejik öneme sahip olması en büyük etkidir. UNIDO'nun Türkiye'deki teknik destek projeleri 1967 yılından bu yana, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, çevre koruma ve mühendislik gibi konuları kapsamıştır.⁵⁰⁵¹

2.1.5.BM Sermaye Geliştirme Fonu

BM Sermaye Geliştirme Fonu (UN Capital Development Fund, UNCDF), gelişmekte olan ülkelere kredi ve hibe şeklinde sermaye yardımı yaparak, onların ekonomilerini geliştirmelerine yardım etmek amacıyla 1966 yılında kurulmuştur. Mikrofinans programları ve yerel kalkınma kanalıyla en az gelişmiş ülkelerde Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yakalanmasına ve yoksulluğun azaltılmasına yardım etmektedir.

UNCDF devam eden program kapsamında şuan 50 en az gelişmiş ülkeden yaklaşık 28'inde çeşitli yenilikçi yaklaşımlar uygulamak ve yatırımlar yapmak suretiyle en yoksul ülkelerin kurumsal, beşeri ve finansal kapasitelerini geliştirmeyi hedeflemektedir. UNCDF'in Yerel Kalkınma Programları, yerel seviyede iyi yönetişimi teşvik etmekte, yerel yönetimlerin kapasitelerini inşa ederek yerelleşmeyi ve yerel toplulukların sosyal hizmetlere ve ekonomik altyapılara ulaşımını kolaylaştıracak yatırımlar yapmaktadır. Mikro-finans destekleri ise, yoksul ailelerin ve girişimcilerin finansmana ulaşmalarını kolaylaştırmakta ve yeni kurulan mikro finans kuruluşlarına yardımcı olmaktadır.⁵²

2.1.6.BM Nüfus Faaliyetleri Fonu

BM Nüfus Faaliyetleri Fonu, toplumda erkek, kadın ve çocuk demeden herkesin sağlıklı ve eşit olanaklara sahip bir yaşam sürme hakkı olduğunu belirten ve

---

⁵⁰ UNIDO, "UNIDO Hakkında", http://195.142.135.65/unido_tur/Giris_UnidoHakkinda.asp,

⁵¹ .03.2016

⁵² UNCDF, "UNCDF Hakkında", <http://www.uncdf.org/english/about/>,01.03.2006

destekleyen kalkınma ajansıdır. UNFPA, her doğumun güvenlikte olduğunu, her gebeliğin istendiğini, hiçbir gencin AIDS'e bulaşmadığını ve her kadın ve kız çocuğunun saygı gördüğünü garantilemeye ve yoksulluğu minimuma indirmeyeyönelik ülkelerin programları ve politikalarında nüfus verilerinin kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bir başka deyişle, ülkelerin istekleri doğrultusunda, yoksulluğun azaltılması ve kalkınmayı sürdürmek için gerekli strateji ve politikaların belirlenmesine destek olan UNFPA, ülkelerin, nüfusa dair verilerini toplayarak nüfus eğilimlerini anlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamanın uzun vadede sürdürülebilir bir kalkınmada önemli rol oynayacağını kabul eden ülkeler, aynı zamanda, 2015'e kadar, temel eğitime ve üretken sağlık hizmetlerine herkesçe ulaşılmasını, anne ölüm oranının % 75 oranında azaltılmasını, eğitimde cinsiyet farkının kapatılmasını, yaşam beklentisinin artırılmasını, çocuk ölüm oranının azaltılmasını ve AIDS bulaşma oranının azaltılması amaçlı ileriye dönük plan çizelgesi üzerine anlaştılar.

2005 Dünya Zirvesi'nde uluslararası kalkınma hedeflerini elde etmedeki üretken sağlığın kritik önemi, en üst düzeyde de teyit edildi. Çocuk doğurma çağındaki kadınlarda görülen ölümler üretken sağlığın yetersizliğini ortaya koymaktadır. 350 milyon civarındaki çiftin, aile planlaması imkânından mahrum kaldığını belirten UNFPA, cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda net bilgiye ulaşımı kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Üretken sağlığın insan hayatında önemli bir noktada olduğunu ve nesilleri devam ettiren çocuklarımızın olabilmesi için bu gibi olumsuzlukların giderilmesi ve çocuk sayısına kendimizin karar verebilmesi gerektiği anlayışıyla hareket eden UNFPA, diğer BM kuruluşları, topluluklar, hükümetler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile ortaklıklar kurarak, farkındalık seviyesini arttırır. Destek ve kaynakları, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde belirtilen hedefler doğrultusunda harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. UNFPA'nın anne ölümlerini engellemek ve doğum kontrol seviyesini arttırarak istenmeyen gebelikleri azaltmak ve aile planlama hizmeti sunarak doğumda ve gebelikte nitelikli sağlık hizmeti sunulmasını içermektedir. Bunlarla birlikte gelişmekte olan ülkelerde UNFPA, yetenekli ebe ihtiyacını karşılamaya yönelik yardımda bulunmaktadır. UNFPA, özellikle dünyadaki nüfusun yarısını oluşturan 25 yaş altı genç kesimin eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yetenekler ve iktisadi fırsatlar kazandırmaya yönelik gelişim programlarına yatırım yaparak gençlerin

katılımını desteklemektedir. UNFPA, gençlere AIDS gibi bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemleri hakkında bilgilendirmede bulunarak bu konularda farkındalık yaratmak amaçlı etkinlikler düzenlemektedir.⁵³

2.1.7.BM Çevre Programı

BM Çevre Programı, belirlenen standartlar dâhilindeki çevresel uygulamaların tüm alanlarda teşvikine yönelik çalışmaktadır. UNEP, dünya çapındaki aynı amacı taşıyan çok sayıdaki sivil toplum aktörleriyle hem programların uygulanması aşamasında hem politika yapım aşamasında, ileri düzeyde bir işbirliğiyle çevreyi korumada etkin rol almaktadır. UNEP'in uluslararası çevresel yönetişimin uyumlu bir yapısını destekleme çabası, Küresel Bakanlar Çevre Forumutarafından büyük ölçüde destek bulmuştur. BMKP, UNEP ve Dünya Bankası tarafından yönetilen 4.5 milyar dolarlık fondan oluşan Küresel Çevre Fonu geliştirmekte olan ülkelere çevresel programlarını gerçekleştirmeleri için yardım etmektedir.

UNEP'in başkanlığını ve sekreteryalığını yürüttüğü BM Çevresel İşletme Grubu, BM'nin çevresel faaliyetlerini koordine etmek ve çevreyi BM'nin ana sistem faaliyetleri arasına sokmak amacıyla, 1999'da BM Genel Sekreterliği tarafından kuruldu.

2.1.8.UN-HABITAT

Birleşmiş Milletler İskân Programı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21 Aralık 2001 tarihli kararıyla Merkezi Kenya'nın Nairobi kentinde bulunan bir yardımcı organa dönüştürülmüş ve 1977'de Birleşmiş Milletler İskân Merkezi (HABITAT) olarak kurulmuştur. Birleşmiş Milletler sistemi dâhilinde iskân konularıyla ilgili faaliyetlerin sürdürülmesinden sorumlu kuruluştur. UN-HABITAT, Gündem 21'in yerleşimlerle ilgili bölümlerinden ve Habitat Gündemi'nin ve 2020 yılına kadar 100 milyon gecekondü sakininin yaşamlarının önemli ölçüde iyileştirilmesini öngören Binyıl Kalkınma Hedefi'nin uygulanmasında yerel yönetimler, özel sektör ve hükümet dışı kuruluşlar dâhil olmak üzere tüm ortakların işbirliğini sağlamaktan sorumludur. UN-HABITAT'ın misyonunu, çevresel ve sosyal olarak sürdürülebilir iskân

---

⁵³ UNFPA, "UNFPA Hakkında", <http://www.unfpa.org/about/index.htm>, 01.03.2016

kalkınmasına destek vermek ve herkes için gerekli barınma hizmetini sunmak şeklinde açıklayan UN-HABITAT'ın bütçesi, iki taraflı ve çok taraflı teknik işbirliği ortaklarından, yerel otoriteler, dernekler ve hükümetler gibi diğer ortaklardan ve BM bütçesinden sağlanan desteklerden oluşmaktadır.

Çoğu az gelişmiş ülkeler olmak üzere 62 ülkede 155 teknik program ve projeyi yürüten UN-HABITAT, faaliyetleriyle hükümetlerin uluslararası seviyede yönetim ve politikalarını güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bu faaliyetler, herkes için barınma, kentsel yönetimi iyileştirme, kentsel yoksulluğu azaltma, çevreyi iyileştirme, doğal afetlerin etkisini hafifletme ve çatışma sonrası rehabilitasyonu sağlamaya odaklanmaktadır.⁵⁴

2.1.9.UNIFEM (BM Kadın Fonu) ve UNICEF (BM Çocuk Fonu)

UNIFEM, kurulduğu 1976 yılından bu yana, BM bünyesindeki kadın fonu olarak, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınların güçlendirilmesini amacıyla stratejilere ve yenilikçi programlara teknik ve mali destek sağlamaktadır. UNIFEM, kadınların güvenliğini ve insan haklarını bütün çalışmalarının merkezine yerleştirmekte ve dört stratejik alan üzerinde durmaktadır: kadınlara karşı şiddete son vermek, kadınların maruz kaldığı yoksulluğu azaltmak, gerek barış gerekse savaş dönemlerinde demokratik yönetimde kadın eşitliğini sağlamak ve kadın ve kız çocukları arasında HIV/AIDS'in yayılmasını durdurmaktadır. UNIFEM, bu amaç doğrultusunda bütün ülkelerle ve bölgelerle işbirliği içerisinde faaliyet göstererek, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik politika ve kanunların oluşturulmasına, her alanda cinsiyet eşitliğini ilerletmeye ve uygulanmasına destek sağlamaktadır. UNIFEM, aynı zamanda, kurumları dönüştürerek, kadın haklarına ve cinsiyet eşitliği daha duyarlı hale getirilmelerini sağlamakta, kadın hakları savunucularının kapasitelerini ve seslerini güçlendirmeyi ve toplumdaki ayrımcı ve zararlı uygulamaları değiştirmeyi amaç edinmektedir. UNIFEM, kadınların ekonomik güvencesini güçlendirmeyi amaçlamakta, kamu kaynaklarından erkek ve kadınların ne derece yararlandıklarını belirleyen bütçe analizlerini teşvik eden çalışmalarda bulunmaktadır.⁵⁵

---

⁵⁴ UNHABITAT, <http://www.unhabitat.org/>, 01.03.2016

⁵⁵ UNIFEM, "UNIFEM Hakkında", <http://www.unifem.org/about/>, 02.03.2016

2.1.10.BM İnsani Güvenlik Fonu

BM İnsani Güvenlik Fonu 1999'da Japonya Hükümeti desteğiyle Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulmuştur. İnsani Güvenlik kavramını gerçek hayata entegre etmek amacıyla, ve insan hayatına ve bütünlüğüne yönelen ve uluslararası toplumun karşı karşıya bulunduğu tehditlere cevap veren ve BM kurumlarınca uygulaya konulan projelere katkı sağlamayı hedeflemektedir. Aralık 2004 itibariyle Japonya'nınyaklaşık 257 milyon USDdestek olmasıyla BM bünyesindeki en büyük fon haline gelen UNTFHS, 2005 yılı ortaları itibariyle 120'den fazla projeye 150 milyon USD destek sağlamıştır. İnsani Güvenlik Fonu'nun katkıda bulunduğu somut faaliyetler arasında, çevreseltahribat,yoksulluk, çatışmalar, mülteci göçleri, mayın, uyuşturucu madde ve AIDS/HIV gibi bulaşıcı hastalıklarla sonuç odaklı mücadele etmekte bulunmaktadır.⁵⁶

2.1.11.BM Mülteciler Yüksek Komiserliği

1950'de mültecilerin haklarını ve refahını sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, dünya çapındaki mülteci sorunlarını çözmeye yönelik uluslararası eylemleri koordine etmek ve mültecileri korumak ile yetkilendirilmiştir.Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, farklı ülkeye sığınma talebinde bulunabilme ve o ülkede güvenli şartlar altında barınabilme hakkını ve ülkesine gönüllü olarak geri dönebilme yollarını garantilemek için faaliyette bulunmaktadır.BMMYK, insan haklarının korunmasındaanlaşmazlıkların daha insancıl ve barışçıl yollarla çözülmesi için gerekli koşulların oluşturulması, sosyal grupların zorla yerlerinden edilmesi ve mülteci durumuna düşmelerinin engellenmesi, mültecilerin tekrar ülkelerine dönmelerinin ve dönen grupların kaynaşmalarının sağlanmasını desteklemektedir. BMMYK çalışmalarının merkezinde kadın eşitliğini yükseltme ve özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılama faaliyetleri bulunmakta, mültecilerin korunması ve yaşadıkları sorunlara çözüm üretilmesi için bölgesel örgütler, hükümetler, uluslararası ve hükümet-dışı örgütlerle işbirliği içinde bulunmakta ve mültecilerin, hayatlarındaki önemli kararlara katılmak için çaba sarfetmektedir.⁵⁷

---

⁵⁶ Altan, a.g.e., s.85

⁵⁷ UNHCR, "Temel Gerçekler", <http://www.unhcr.org.tr/temelgercekler.asp>, 03.03.2016

2.1.12.BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi bütün insanların uluslararası insan hakları anlaşmalarında ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde yer alan bütün haklarını korumayı, herkesin sahip olduğu bu hakları korumakla yükümlü olanlara yardım etmeyi ve bu haklardan tam olarak yararlanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla insan hakları ihlallerinin engellenmesini, iktisadi, kültürel, siyasi, sosyal ve kalkınma hakkı dâhil olmak üzere tüm insan haklarına saygılı olmayı, insan haklarını korumak için uluslararası işbirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. En riskli ve savunmasız kesimin üzerine dikkatleri yoğunlaştırmayı, BM sistemini insan hakları alanında güçlendirmeyi ve BM bünyesindeki ilgili faaliyetleri koordine etmeyi sağlamaya çalışmaktadır.

Önceliklerini 2006-2007 Stratejik Yönetim Plan'ında belirleyen Ofis, faaliyetlerini 1993 yılındaki İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer insan hakları araçları doğrultusunda yürütmektedir.

OHCHR, ayrıca, yasama ve yargı organları, hükümetler, sivil toplum, ulusal kurumlar, BM sistemi ve bölgesel ve uluslararası örgütler ile işbirliği yaparak, özellikle ulusal düzeyde kapasitelerin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine destek sağlamakta insan haklarının uluslararası normlara uygun olarak korunması için faaliyette bulunmaktadır.⁵⁸

2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin İnsani Gelişme Endeksi ile İlişkisi

2.2.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Genel Yapısı ve Amacı

---

⁵⁸ OHCHR, <http://www.ohchr.org/english/>, 03.03.2016

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), insani gelişme alanında BM bünyesinde en çok hibe veren kuruluştur. 1949 yılında kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Genişletilmiş Teknik Yardım Programı ile 1958 yılında kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Özel Fonu'nun birleştirilmesiyle temeli atılmış UNDP'nin kuruluşu ise, 1965 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından gerçekleştirilmiştir. BM'nin küresel kalkınma kuruluşu olan UNDP kendisini, bilgi, deneyim ve daha iyi bir yaşam şartlarını sağlamak için insanlara kaynak ulaştıran ve değişimi savunan bir kuruluş olarak tanıtmaktadır. UNDP ayrıca, 177 ülke ve bölgede çeşitli ortakları ile birlikte faaliyet göstermektedir.

UNDP, 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kabul edilmesinin ardından, ortaklarıyla birlikte yoksullukla daha etkin mücadele amacıyla faaliyetlerini arttırmış ve BKH'lerin başarıya ulaşması için çaba göstermiştir. UNDP bütün çalışmalarında insanların haklarının korunması ve kadınların toplum içerisinde aktif rol almasını sağlamaktadır.⁵⁹

2.2.2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Çalışma Alanları ve İnsani Gelişime Katkıları

UNDP dört temel konuda çözümler paylaşmaya ve ülkelere yardım etmeye odaklanmıştır. Bunlar, yoksulluğun azaltılması ve Milenyum Kalkınma Hedefleri'nde başarı, demokratik yönetim, kriz önleme ve atlama, sürdürülebilir kalkınma için çevre ve enerji faaliyetleridir.⁶⁰ UNDP bunun dışında HIV, sağlık ve kalkınma, kadınları güçlendirme ve kapasite geliştirme konularında da faaliyette bulunmaktadır. UNDP tüm faaliyetlerinde, insan haklarının korunmasının yanında kadınların güçlendirilmesini, azınlıkların, en yoksul ve en savunmasız kişilerin korunmasını teşvik etmektedir.⁶¹

---

59 UNDP Türkiye, "UNDP Ne yapıyoruz?", <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/ourwork/overview.html>, 14.12.2015.

60 <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/mdg/millennium-development-goals-report2014.html>, 17.02.2016

61 Rıfat Altan, "Birleşmiş Milletler'in Kalkınma Faaliyetleri ve Türkiye'ye Yansımaları," Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008, ss. 97-98.

2.2.2.1.Yoksulluğun Azaltılması

UNDP, iş imkânlarının üretilmesi, eşitliğin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması için ekonomik gelişmenin kapsayıcı olması gerekliliğini belirtmektedir. Kapsayıcı gelişmenin aynı zamanda BKH'leri yakalamak için de gerekli olduğunu belirtirken ve küreselleşme sürecinin, düzgün yönetilmesi durumunda, kapsayıcı gelişmenin önemli bir unsuru olacağını savunur. Bu şekilde, UNDP bireylere fırsatlar ve seçenekler sunarak yaşamlarında gerçekçi pozitif gelişmeler yapmalarını için faaliyette bulunur.

UNDP, gelişmekte olan hükümetlerin, ihtiyaç ve önceliklerini dikkate alarak kendilerinin oluşturdukları fakirlikle mücadele stratejilerine yardımcı olmaktadır. Ulusal çözüm yöntemlerinin uygulanmasında yeni projeleri desteklerken, uygulamadaki en iyi ülkelerle bağlantı kurmasını sağlar.

2.2.2.2.Demokratik Yönetişime Olan Katkıları

Yönetişim, kararların alınma yöntemini, kuruluşların veya vatandaşların söz haklarını kullanma şeklini, iktidarın kullanılma modelini, kararların alınma yöntemini belirleyen yapılar, gelenekler ve süreçler arasındaki etkileşimleri içeren bir kavramdır.⁶²

Yönetişim kavramı ortaklıklara dayalı ve katılımcılığa bağlı “çok aktörlü yönetim” şeklinde yeni bir yaklaşım olmakla birlikte, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve yerel aktörleri, merkezi yönetimlerin ve uluslararası topluluğun “pay sahipleri” olarak nitelendirmiştir. Değişikliğe bağlı olarak, “emredici, tepedenci, hiyerarşik,köstekleyici ve “ben bilirim”ci bir yapı yerine, destekleyici, yönlendirici, “yapabilir kılıcı”, saydam, yatay,demokratik denetime açık ve hesap verebilir, gücünü halktan alan, tabana dayalı,katılımcı politikalar ve adem-i merkezîyetçi,hareketler ve kurumlar üstünde yer edinen yeni ilişki zinciri gerektirmektedir.

---

⁶² Yıldız, a.g.e., s.67

Yönetişim kavramı geleneksel anlamlı yönetim kavramının yerine geçmeye başlamış, yönetilen ve yöneten ikililiğinin giderilmesiyle demoktasi anlamında yaşanan değişikliği ifade etmektedir. Globalleşen toplum sisteminde topluluk ile toprak ilişkisinin kaybolması, toplumların toprak endeksli temsilinin yerine farklı ilişki ağları şeklindeki temsilin gerçekleşmesine sebep olmaktadır⁶³

Farklı yönden bakıldığında ise demokratik özgürlüklerin soğuk savaş yılları⁶⁴sonrası geçmişe göre daha çok yayıldığı görülmektedir.2002 raporundaki verilerden görüldüğü gibi, 81 ülke 90'larda demokratik açıdan ciddi ilerlemeler kaydetmişlerdir.Günümüzde demokratik yönetim anlayışı dünyada 140 ülke tarafından tercih edilmekte, çok partili seçimler yapılmakta ve geliştirmek için çalışılmaktadır⁶⁵

Bu gelişmeler değerlendirildiğinde görülyorki birden falza ülkede demokrasi gelişim süreci istenildiği gibi gitmemekte ve süreç yavaş işlemektedir.⁶⁶Demokrasi anlayışının temel taşlarından olan çok partili seçim ile yönetilen 140 ülkeden en az 100'ü halen siyasi ve medeni özgürlükleri sınırlamaktadır. Bununla birlikte dünyanın birçok yerinde demokrasinin hayatlar üzerindeki olumlu etkisine olan inanç aşınmaktadır.⁶⁷

Latin Amerika toplumu BMKP'nin 2004'teki Latin Amerika'daki Demokrasi Raporunda ekonomik sorunların çözümüne odaklı tercih yapmış ve katılımcıların %54,7 si otoriter ve demokratik yönetim tercihinde ekonomik sorunların çözümüne bağlı olarak karar vereceklerini bu doğrultuda otoriter yönetim tercihinde bulunabileceklerini belirtmişlerdir.

Siyasal sürecin işleyişi ve siyasi kurumların şeffaf olmayışı dünyanın birçokyerinde hayal kırıklığına artarak sebebiyet vermektedir.

İşte bu aksaklıkları engellemenin yolu siyaseti sağlam ve güçlü demokrasi üzerine oturtmakla olur. Serbest siyaset rekabet ortamı, anlaşmazlıkların kriz yönetimi olanağını ve barışçıl çözümü imkanı sağlayan demokrasi, insan güvenliğine ve siyasi

---

⁶³ <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/mdg/millennium-development-goals-report-64.html>, 17.02.2016

⁶⁵ Coşkun Can Aktan, "Demokrasi ve İyi Yönetişim", Yerel Siyaset Dergisi, S:27, Mart 2008, s. 12

⁶⁶ BMKP, "Güçlü Demokrasiler Kurmak", 2006 Yıllık Raporu

⁶⁷ <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/mdg/millennium-development-goals-report2014.html>, 17.02.2016

istikrarakatkıda bulunurken; yöneticileri sorumlu tutan ve sözü halka veren demokratik kurumlar ve presedürler, politikacıların normal vatandaşın bile sosyal ekonomik önceliklerine cevap vermeye ve fakirliği azaltmak ve insani gelişmeyi ilerletmek için çalışmaya zorlamaktadır.⁶⁸

BM'in önemli misyonları arasında yer alan Demokratik Yönetişim, ihtilafları barış yoluyla çözüme ve barışı yayma misyonunun merkezinde yer almakta, yoksulluğun azaltılması ve ortadan kaldırılmasını sağlayan ortamı hazırlamak suretiyle, Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında ve insani gelişmeyi sağlamada önemli bir yere sahiptir. Toplumların insani gelişim bazlı hedeflerine ulaşması konusunda yönetim kalitesinin önemi son dönemlerde giderek artan bir şekilde vurgulanmaktadır. Bu işleyişin farkında olan dünya liderlerinin, demokrasiyi geliştirmek, temel özgürlükleri, uluslararası alanda tanınmış bütün insan hakları ve hukuk devletini güçlendirmek için yoğun bir çalışma temposunda olacaklarını belirttikleri 2000 yılında gerçekleşen Binyıl Zirvesinde, gelişmekte olan ülkelerdeki önemi vurgulanmıştır. Zirvede, süreçlerin kalitesinin ve demokratik kurum iyileştirilmesinin ve giderek globalleşen bir dünyada sivil toplumun ve devletin değişen rollerinin yönetilmesinin, insani gelişmeyi ilerletme, çevreyi sürdürme ve yoksulluğu azaltmak için ulusal gayretlere destek verme konusunda uzlaşma sağlandı.⁷⁸

Demokratik yönetişimde yaşanan pozitif gelişmeler Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında birçok noktada katkı sağlamaktadır. Parlemlentoların güçlü olması kalkınmanın önemli unsurlarındandır. Denetim gücünü etkin bir şekilde kullanan parlamento, bütçe kaynaklarını kalkınma hedefleri ve yoksulluğu azaltmaya yönelik etkin ve başarılı şekilde kullanma imkânına sahiptir. Parlemlentonun bununla birlikte bütçe analiz etme kapasitesinin iyileştirilmesi, denetlemeyi daha başarılı kılacaktır.

Demokratik yönetişimi güçlendirmeye yönelik seçim süreçlerini ve sistemlerini desteklemek, kalkınma üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Toplumun seçim sürecinde tam katılımı ile demokratik katılımın artması, yoksulluğun azaltılmasına

---

⁶⁸ Yıldız, a.g.e., s.69

yönelik kaynak teminine yönelik seçim masraflarında azaltmaya gidilmesi, seçimleri yapmakla görevli kuruluşların kapasitelerini ve özerkliklerini güçlendirerek seçim sonuçlarıyla ilgili itirazları ihtilafları azalatarak istikrar ve güvenliği arttırmak gerek seçim sonrasında gerek seçim esnasında yoksulların ekonomik anlamda iyileşmesini Binyıl Kalkınma Hedeflerine yaklaşmaya yardım

⁷⁸<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/mdg/millennium-development-goals-report-2014.html>, 17.02.2016 edecektir. ⁶⁹

Yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamak amacıyla demokratik yönetişimi güçlendirmek, adalete ve insan haklarına erişimi desteklemektir.Yoksulluğun azaltılmasına yönelik taahhütlere bağlı iktidarın sorumlu atfedilebilmesi doğrultusunda Şeffaf, erişilebilir ve iyi işleyen bir adli sistem, bu taahhütleriin yerine gelmesi için kaynak sağlar.

Yoksulların hukuki anlamda farkındalık yaratmaları, dava açmaları ve yasal yolları kullanmaları, hükümetleri ve Őirketleri yoksul halk için gerekli sorumlulukları uygulama konusunda zorlamalarına katkıda bulunacaktır.

İfade ve düşünce özgürlüğünü öne sürerek bilgi edinme hakkını savunmak ve demokratik katılımcı yönetişimi desteklemek,kalkınma anlamında gelişim sağlamaya yöneliktir. ⁷⁰ Yoksulluk kavramına bağlı kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesi doğrultusunda kamu görevlilerinin halka karşı sorumluluk bilinci güçlenerek, toplumda bütçe kaynaklarının kullanımına yönelik bağımsız ve güvenilir bilginin üretim veyayılmamasını amaçlamaktadır. Öte yandan, gelişen teknolojiye destek vererek yeni çıktıların geleneksel kalkınma problemlerini azaltmada kullanılması desteklenmektedir.

Yerel kapasitelerin gelişimi ve yerel yönetişim gücünde artış, yoksulluğu azaltmaya yönelik kaynakların ve hizmetlerin yoksulluğu azaltma yönünde planlı bir Şekilde yoksullara ulaştırılmasını, kaynak kullanımında net çizgiğiler belirlemek ve kamu

---

⁶⁹ Altan, a.g.e., s. 112

⁷⁰ Altan, a.g.e., s. 112-113

görevlilerinin yoksulluk azaltma sorumluluğunu üstlenmelerini ve yerine getirmelerini kontrol etme olanağı sağlamaktadır.

Devletin kurumlarını modernize etmek, Binyıl Kalkınma Hedeflerine yaklaşmak demektir. Fakir ülkelerde sosyal yardım kaynaklarının artırılması; maliyetleri düşürmek ve kamu yönetiminin etkinliğini artırmak yoluyla, yoksul ülkelerdeki kıt kaynakların daha az bir kısmının kalkınma hedefleri dışında kullanılması, saydamlığı artırmak ve yolsuzluğu ortadan kaldırmak suretiyle sağlanabilmektedir.⁷¹

Demokratik açığın kapatılmasına katkıda bulunarak kalkınma hedeflerinde ilerleme kaydedilmekte ve kamu kurumlarının hesap verebilirliğini artırma konusunda yardım etmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, iyi yönetim kapasitesinin geliştirilmesinin yoksulluğu gidermenin birincil aracı olduğu, yönetim ve sürdürülebilir insani gelişmenin birbirinden ayrılmaz olduğu yönünde artan uluslararası konsensüsün öncülüğünü üstlenmektedir.⁷²

BMKP, ülkelerin güçlü demokrasiler kurabilme kapasitelerini geliştirmelerine BM Siyasi İşler Bölümü ile işbirliği halinde yardımcı olmaktadır. BMKP, tüm seviyelerde katılımı sağlamak, şeffaflığı arttırmak için ülkedeki kişilerle ülke dışındaki kişilerin bir araya gelip ortaklıklar kurmalarına ve deneyimlerini paylaşmalarına yardımcı olmaktadır. Adalet ve kamu yönetimine erişimin iyileştirilmesi seçim ve hukuk sistemlerinin güçlendirilmesi ve temel hizmetlerin en çok ihtiyaç sahibi olanlara ulaştırılması için ülkelerin kapasitelerini arttırmalarına destek sağlamaktadır. 130'dan fazla ülkede demokratik yönetişimin güçlendirilmesine 2004 yılında, 1.3 milyar USD destek vererek, yardım etmiştir.⁷³

Sahip olduğu 166'dan fazla ofis ağı ve demokratik yönetim kurumları olan küresel ortaklık tarafından BMKP'nin demokratik yönetim konusundaki çalışmalarını desteklenmektedir.⁸⁴

---

⁷¹ UNDP Türkiye, "Demokratik Yönetişim", http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/ourwork/democraticgovernance/in_depth/, 15.12.2015

⁷² Altan, a.g.e., s. 115.

⁷³ idc4istanbul.org/uploads/BN_Bin_Yil_Kalkinma_Hedefleri.docx, 04.03.2016

⁸⁴ Can Aktan, a.g.e., s.13

BMKP, kamu sektörü yönetiminin geliştirilmesine önem vermekte binyıl Kalkınma Hedefler ile gelişmenin sürdürülebilirliğin ve gerçekleştirilmesi için önem arz eden unsurlara önem vermektedir. Sorumlu, etkin, şeffaf ve verimli, bir kamu yönetimi talebine ek olarak sivil hizmetlerin performansı üzerinde önemle durmaktadır. BMKP, vatandaşların karar sistemlerin gelişimine katkı sağlamak, sosyal farkındalığı geliştirmek ve sunulan hizmet kalitesinin artışına yönelik özel sektör ve sivil toplum ile artan ortaklıkları geliştirmeyi ve bu amaçla adem-i merkezileşmeyi teşvik etmektedir. Yerel yönetim Adem-i merkezileşme, BMKP'nin desteklediği önemli alanlar haline gelmiştir.⁷⁴

BMKP, hükümetlerin güçlenmesini desteklemesi kapasite, kaynak ve gerekli özerkliğe sahip olarak dışlayıcı olmayan bir demokratik katılımı temel fonksiyonlarını etkili bir biçimde yerine getirmelerini desteklemektedir.

BMKP, yasama ve seçime önem verilirse eğer demokratik yönetimi güçlendirilebilir. Demokrasi ve seçim farklı noktalar olsalarda eşit, gizli ve servest oy kullanım durumu demokratik hayatın özel önem arz eden yanlarını teşkil etmektedir. BMKP, kısa süreli farklı olaylara bağlı seçim yardım desteği sunarken diğer yönden siyasi prensip unsurlarının tüm kesimde ve kuruluşlarda sürmesine katkıda bulunan uzun süreli seçim sistemleri ve süreçlerine destek vermektedir. Bu kapsamda BMKP, halkın kendi iradeleriyle kendi temsilcilerini seçmelerine ve taahhütleri ve hizmetleri ile sorumlu atfetmelerini sağlayan adaletli, serbest ve saydam seçim programlarına ve kurumlarına destekte bulunmaktadır.

BMKP'nin insan hakları alanındaki çalışmaları ise, ; programlamaya haklar temelli bir yaklaşımla bakılması, ulusal insan hakları faaliyet planlarının geliştirilmesi; bilinçlendirme, eğitim, Ombudsman bürosunun kurulması ve insan hakları kurumlarını ulus-altı seviyelere yayma gibi insan hakları inisiyatiflerini destekleme üzerine odaklanmaktadır. BMKP, bu sonuçları gerçekleştirebilmek amacıyla, güvenlik ve adalet sektörlerinin politika ve faaliyetlerini güçlendirmeyi desteklemektedir.⁷⁵

---

⁷⁴ Yıldız, a.g.e, s. 67-69

⁷⁵ UNDP, "Yoksulluğu Azaltma",

<http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/povertyreduction/overview.html>, 04.1.2016.

Birimler arasındaki bilgi akışının geliştirilmesi ve korunmasının ve bilgiye ulaşımın katılımcı yönetim ve demokrasi için vazgeçilmez olduğunu öne süren BMKP'nin bu alandaki faaliyetlerinin başlıcaları, bilgide çoğulculuk ve özgürlük için düzenleyici ve yasal altyapının iyileştirilmesine; çoğulcu ve bağımsız medyanın kapasitesinin artırılmasına; marjinal grupların yönetim süreçlerine etkin şekilde katılmalarına ve sivil toplumun bilgi hakları üzerine bilinçlendirilmesine olanak sağlayacak iletişim mekanizmalarının teşvik edilmesine destek sağlamaktan ibarettir.⁷⁶

BMKP, Demokratik Yönetişim Tematik Güven Fonu aracılığıyla bütün bu alanlardaki kalkınma hedeflerinin başarıya ulaşması için yeni bir enstrümana başvurmuştur.⁷⁷

Küresel, bölgesel ve ulusal düzeylere ayrı ayrı katkıların sağlandığı Tematik Güven Fonu kapsamında, örneğin küresel düzeyin başlıca başışçıları olan Almanya, Norveç, İtalya, Hollanda, Portekiz, Finlandiya, Lüksemburg, Avusturya, Yeni Zelanda ve Norveçli Şirket Statoil tarafından 2001-2004 döneminde 51,2 milyon USD destek vermiştir.⁷⁸

2.2.2.3. Krizleri Önleme ve Atlama Faaliyetleri

BM İnsani Gelişme Programının Krizleri ve Etkilerini Atlama Faaliyetleri' ne 1991'den itibaren yeniden kazanım ve silahsızlandırma alanında faaliyette bulunan BMKP, tüm faaliyetleri ile kalkınma gelişimi ve barış süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

BMKP'nin 3 temel yaklaşımı ihtilafları önlemeye yöneliktir. ihtilafların yönetimi için ulusal süreçleri ve kurumları oluşturmak, diyalog yoluyla konsensüs oluşturmak ve ihtilafları önlemeyi kalkınma programlarıyla bütünleştirmek.⁷⁹

---

⁷⁶ Yıldız, a.g.e, s. 70

⁷⁷ Altan, a.g.e., s. 122

⁷⁸ UNDP Türkiye, "Demokratik Yönetişim",
http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/ourwork/democraticgovernance/in_depth/, 03.03.2016.

⁷⁹

<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/corporate/UNDPyiTaniyalim.pdf?download>, 04.04.2016 ⁹¹Yıldız, a.g.e, s. 71

BMKP'nin uzmanlık ve kaynakları, sürdürülebilir kalkınmanın temellerini atmaları için ulusal hükümetlere ve toplumlara yardım etmek; genelde çatışmaların katalizörü olan geniş sosyo-ekonomik uçurumları, grupların ve bölgelerin dışlanmasını ve doğal kaynaklar üzerindeki rekabeti azaltmak; ulusal kurumların ve toplumların kapasitelerini kriz sonrasında tekrar inşa etmek; kriz sonrasında asayiş ve güvenlik için vazgeçilmez olan polis ve düzenleyici sistemin yeniden kurulmasını sağlamak; ulusal kurumların kriz sonrasında toparlanarak kontrolü sağlamalarına yardım etmek; kriz sonrasında hasara uğramış sosyal yapıyı onarmak için yerinden olmuş nüfusu ve eski savaşçıları toplumla tekrar entegre ederek sosyal katılım ve uzlaşmayı teşvik etmek üzerine odaklanmaktadır.⁹¹

BMKP, olası kriz halinden sonra, güvenlik ve adalet üzerinde yoğunlaşarak yönetişimin temel sorumluluklarına önem gösterir, insan haklarına saygılı ve adil olmayı hedefleyen, vatandaşlara karşı sorumluluk bilincinde olan ve hukuk devletini geliştiren saydam, etkin ve meşru yapılara dönüştürülmesine çalışmaktadır. Tüm bunlar çerçevesinde BMKP, halkın ve devletin güvenliğini sağlamakla yükümlü yargıç, polis denetimden sorumlu atanan ve seçilen otoriteler ile STK ile birlikte çalışmaktadır. Bunlarla birlikte BMKP, krizlerden çıkma ve krizleri önleme konuları hakkındaki farkındalığı arttırmaya yönelik eğitim ve diğer faaliyetleri gerçekleştirmektedir.⁸⁰

2.2.3. BM'nin İnsani Gelişimde HIV/AIDS İle İlgili Faaliyetleri

HIV/AIDS küresel düzeyde bir sorun olmakla birlikte birçok toplumda istikrar, kalkınma ve gelişimin önünde bir engel oluşturmaktadır. HIV/AIDS, yaş ortalaması itibarıyla insanların en üretken yıllarında etkilemekte ve insani gelişime katkılarını azaltmaktadır. HIV/AIDS, bu etkiye maruz kalanların yakınlarını etkilemekle kalmamakta ve toplum üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Bugün dünyada HIV ile birlikte yaşayan insan sayısının 40.3 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. 2005'te 3.1 milyon insan AIDS ile alakalı hastalıklardan öldü ve bu rakamın 500 binden fazlasını çocuklar oluşturdu.⁸¹

---

⁸⁰ UNDP, "Kriz Öneleme ve Kurtarma",
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/crisispreventionandrecovery/overview.html>
28.01.2016

⁸¹ <http://www.unicankara.org.tr/today/3.html>

UNICEF'in 2003 yılında yayınladığı verilere göre 3 milyona yakın kişi virüsten hayatını kaybetti ve 4.8 milyon kişi ise bu virüse maruz kaldı. Araştırmalara ve elde edilen verilere bağlı olarak AIDS, 15 ile 49 yaşlarındaki insanların ilk sırada yer alan ölüm sebebidir.⁸² Afrika'da hem annesini hem de babasını yitirmiş 7.7 milyon çocuğun yüzde 60 kadarı bir büyüğünü ya da her ikisini birden AIDS yüzünden yitirmiştir.⁸³

Afrika AIDS etkisine maruz alan en yüksek rakamlara sahip bölgedir. Verilere bağlı 1990 ile 2003 yılları arasında AIDS'den öksüz kalan çocuk sayısı 1 milyon dan 12.6 milyona ulaşmıştır. Ailesini AIDS sebeyile kaybetmiş her on çocuktan sekizi, HIV/AIDS'li her on çocuktan dokuzu Afrika'dadır. USAID, UNAIDS ve UNICEF tarafından 2004 yılında ortak hazırlanan, Uçurumun Eşiğindeki Çocuklar isimli rapora göre 2010 yılında Sahra Güneyi Afrika'da 50 milyon kadar öksüz çocuk olacağı tahmin edilmektedir. Bu rakamın 17 milyondan fazlası annesini, babasını veya her ikisini birden AIDS yüzünden kaybeden çocuklardan oluşacaktır.

Dünya nüfusunun yüzde 60'ını barındıran Asya'da virüsü yayılmadan durdurmak ve ilk evrelerinde tedavisi için acil önlem alınması konusunda uyarıda bulunmaktadır.

HIV/AIDS tehditi karşısında 2001 yılında BM Genel Kurulunun Özel Oturumunda toplanan 189 ülkenin temsilcileri, HIV/AIDS üzerine Taahhüt Deklarasyonunu oy birliğiyle onayarak, olağanüstü ve küresel bir sorun olduğunu ayrıca insan hayatını ve bütünlüğünü son derece tehdit ettiğini kabul etmişlerdir.⁸⁴ Ayrıca, tedavi ve salgına karşı bireyleri ve toplumları daha bilinçli kılmaya yönelik etkinliklere destek sağlanmaktadır.⁸⁵

Birleşmiş Milletler, HIV/AIDS ile mücadele programının temel

---

⁸² BMKP, "HIV/AIDS'in Yayılmasını Durdurmak" 2006 Yıllık Raporu

⁸³ UNDP, "HIV, Sağlık ve Gelişim", <http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/hivaids/overview.html>, 28.01.2016.

⁸⁴ UNICEF, "Uçurumun Eşiğindeki Çocuklar 2004 -- Temel Mesajlar ve Gerçekler" http://www.unicef.org/turkey/ir/_ah17.html (20.04.2016)

⁸⁵ UNDP, "HIV, Sağlık ve Gelişim", <http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/hivaids/overview.html>, 28.01.2016.

⁹⁸ Altan a.g.e., s. 131

finansörlerinden olan, virüsün etkilerini hafifletmek ve yayılmasını önlemek için çalışmalarda bulunan BMKP bu konuda faaliyet gösteren başlıca BM örgütüdür. BMKP, ülkelerde AIDS'in insani gelişme üzerindeki etkisini azaltarak AIDS'i yoksulluk etkisi ve uygulama modelleri merkezine koymalarına, virüse karşı etkin ve koordineli önlemler almalarına, virüse maruz kalmış insanların haklarını koruması konularında teknik destek sağlamaktadır. Bunun yanında, BMKP, ülkelerin AIDS'e maruz kalmış insanların haklarını korumaya yönelik yasal düzenlemeleri virüse maruz kalmış insanların ilaçlarını ucuz almalarını ve daimi erişime olanak sağlayan tedavilerini kolaylaştıran uygulamaları desteklemektedir. Küresel boyutta bir sorun olan AIDS'e karşı BMKP, her türlü imkanı sunmak suretiyle yapılan çalışmaları desteklemektedir.⁹⁸

Asya'da 2003 yılında 7.1 milyon olan AIDS ile yaşayan insan sayısı 2005'te 8.3 milyon'a yükselmiştir. Bu virüsle mücadelede BMKP'nin kapasite geliştirme programı önemli bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda Çin'de devlet kanallarının AIDS ile mücadelede daha hızlı ve etkin koordinasyonu nu sağlayan araçlar geliştirmek, farkındalık yaratmak amacıyla daha yaygın eğitim vermek ve bu virüse sahip insanlara karşı daha bilinçli, hoşgörü ve saygınlık kazandırmak amacıyla BKMP tarafından programlar oluşturularak katkı sağlanmaktadır. Söz konusu katkıların AIDS ile mücadele konusunda virüs taşıyıcısı insanlar üzerinde olumlu etkileri olsada tüm taşıyıcılara ulaşma ve AIDS ile mücadele noktasında daha çok ilerleme kaydedecek çalışmalara ihtiyaç olduğu yasinamaz bir gerçektir.

2.2.4. Diğer Faaliyet Alanları

UNDP, kalkınma, HIV ve sağlık faaliyetleri kapsamında, sağlık sektörü dışından müdahalenin daha iyi sonuçlar alma konusunda belirgin katkı sağlayabileceğini düşünerek, ülkelerle sağlığın ve HIV'in kalkınma boyutlarını anlama ve müdahale etmede birlikte çalışmaktadır. UNDP ayrıca kadınların güçlendirilmesine ve cinsiyet eşitliğine karşı sadece insan hakları açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı ve Binyıl Kalkınma Hedeflerini yakalamada kadınların önemi gerçeğinden hareketle kadınları güçlendirme faaliyetlerinde bulunarak desteklemektedir. UNDP, sivil toplum kuruluşlarının, ulusal hükümetlerin, bağımsız bölgesel ve ulusal kurumlar ile diğer paydaşların politika danışmanlığı, savunma ve uygulama hizmetleri aracılığıyla yaptıkları kapasite geliştirme girişimlerini desteklemektedir.

2.2.5.Binyıl Kalkınma Hedefleri ve İnsani Gelişme Endeksine Katkıları

Küresel yoksulluk, BM tarafından da önemli bir sorun olarak algılanmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasındaki farkın gittikçe arttığı bir dönemde BM çatısı altında ve uluslararası ölçekte çok sayıda toplantı gerçekleştirilmiştir. 2000 yılında yapılan ve yoksulluk, insan hakları, demokrasi ve kalkınma gibi kavramlara da vurgu yapan BM Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi (Binyıl Zirvesi - Millennium Summit), bu konudaki en önemli toplantılardan birisi olarak kabul edilmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi ana temasında gerçekleştirilen zirve sonucunda ülkeler Binyıl Kalkınma Hedefleri (The Millennium Development Goals) olarak adlandırılan sekiz hedefe 2015 yılına kadar ulaşma kararı almışlardır. BKH 2005 yılında, 8 amaç, 18 hedef ve 48 göstergeden oluşmuş ve bu hedeflerin analitik olarak izlenmesi sağlanmıştır. 2008 yılında hedef sayısı 21'e, gösterge sayısı ise 50'ye çıkarılmıştır.

Binyıl Zirvesi, 2015 yılına kadar dünya genelinde açlık ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı bütün ülkelere birinci hedef olarak göstermiş ve dünya genelinde yoksulluğun ortadan kaldırılması için önemli bir adım olarak görülmüştür. Binyıl Zirvesi'nde belirlenen hedefler kapsamında, insanların topluma uyum sağlayabilecekleri eğitimden mahrum olmaları yoksulluğun bir nedeni olarak değerlendirilip temel eğitimin tüm insanlar tarafından alınması temel hedeflerden biri olarak belirlenmiştir. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığını önleyecek politikalar, anne sağlığını koruma, salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve kalkınma için gerekli küresel ortaklığın oluşturulması konuları da belirlenen hedefler arasında yer almaktadır. İnsani gelişmeye yönelik olarak 2015 yılına kadar tüm ülkelerin BKH göstergeleri çerçevesinde gerekli çalışmaları yapmaları, kendi gelişme süreçlerine ve küresel kalkınmaya katkıda bulunmaları beklenmektedir.⁸⁶

2.3.İnsani Gelişme Endeksi

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), UNDP tarafından ilk defa 1990 yılında hazırlanmıştır. Bu tarihten itibaren İGE her yıl tüm dünya ülkelerindeki yaşam şartlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. İnsanların yaşam standartlarını daha iyi

---

⁸⁶ <http://www.teid.org/insani-gelisme-raporu-2014/>

bir noktaya taşımak için neler yapılması gerektiği konusunda öneriler sunmaktadır.⁸⁷ Yoksulluğun tek kıstasla ölçülemeyeceği noktasından hareketle, yoksulluk ölçümlerinde ön plana çıkan bileşik endeks yöntemlerinde UNDP tarafından geliştirilen ve ölçüm yöntemleri zaman içinde değişikliklere uğrasa da insani gelişmeyi temsil eden en yaygın gösterge İGE olmuştur.⁸⁸ İnsani gelişme kavramı, insan kaynaklarının gelişimi için özgürlük, kişilik gibi insani değerlerle insanın temel ihtiyaçlarına ulaşma düzeyini bir arada değerlendirerek kalkınma içerisinde yer alan insanın rolünü ortaya koymaktadır.¹⁰²

İnsani Gelişme Raporu'nda insani gelişmenin temel amacı, “bugünkü ve gelecekteki tüm insanların her alandaki potansiyellerinin geliştirilmesi ve bu potansiyellerinin kullanılabilmesini sağlamak için uygun ortam ve fırsatların yaratılması” olarak belirtilmiştir. İnsani gelişme süreci “insanların kapasitelerinin en iyi şekilde geliştirilmesi ile sınırlı olmayıp, sağlanan kapasitenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da en iyi şekilde kullanılmasına yönelik bir süreç” olarak görülmektedir.¹⁰³

Gelir odaklı ölçümlerden farklı olarak insani gelişmenin özet bir ölçümünü sunan İGE, ülkelerin insani gelişim düzeyini ölçen, derleme niteliğinde bir göstergedir. İnsani gelişmenin üç temel boyutunu hesaba katarak bir ülkenin insani gelişme açısından başarısını değerlendirir. Bir ülkenin insani gelişmesinde ortalama kazanımının üç temel boyutunu (Şekil1.)’de gösterilmeye çalışılmıştır.

- Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam,
- Beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı ile ölçülen bilgi,
- Kişi başına düşen milli gelir (satın alma gücü paritesi) ile ölçülen kaliteli bir yaşam standardı.

İGE, bu boyutlardan her birinde elde edilmiş başarıları ölçen

---

⁸⁷ Emin Çivi Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar,”**Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:4, S:1, 2008, s. 16.

⁸⁸ Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 3.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, ss. 99-100. ¹⁰²

Sırma Demir, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından

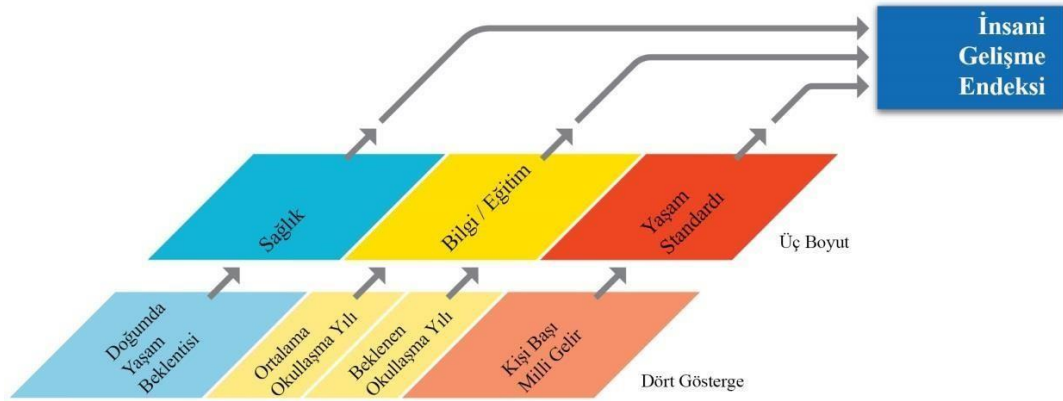
normalleştirilmiş endekslerin geometrik ortalamasını ifade eder.¹⁰⁴

Bu ortalama ülkelerin ekonomik boyutları ile gelişmişlik katsayısı olarak ortaya çıkmaktadır. Her yıl geometrik ortalamaları bir birleri arasında ve index içerisinde gelişmişlik mesafelerinde kat ettikleri yolun uzunluğu konusunda fikir vermektedir. Ülkeler yapsal farklılıkları dışında gelişmişlik yolculuklarında kat ettikleri mesafeler toplumları oluşturan bireylerin beşeri olarak da gelişmesi ile kat edilebilir olmaktadır.

Değerlendirme, T.C. Başbakanlık DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 2. 103

Ece Demiray Erol, “İnsani Gelişme Yaklaşımı Doğrultusunda Beşeri Kalkınmanın Boyutları: Gelişmekte Olan Ülkeler”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C:3, No:2, 2011, s. 100.

¹⁰⁴UNDP 2010 Human Development Report, New York Oxford University Press, s. 216.

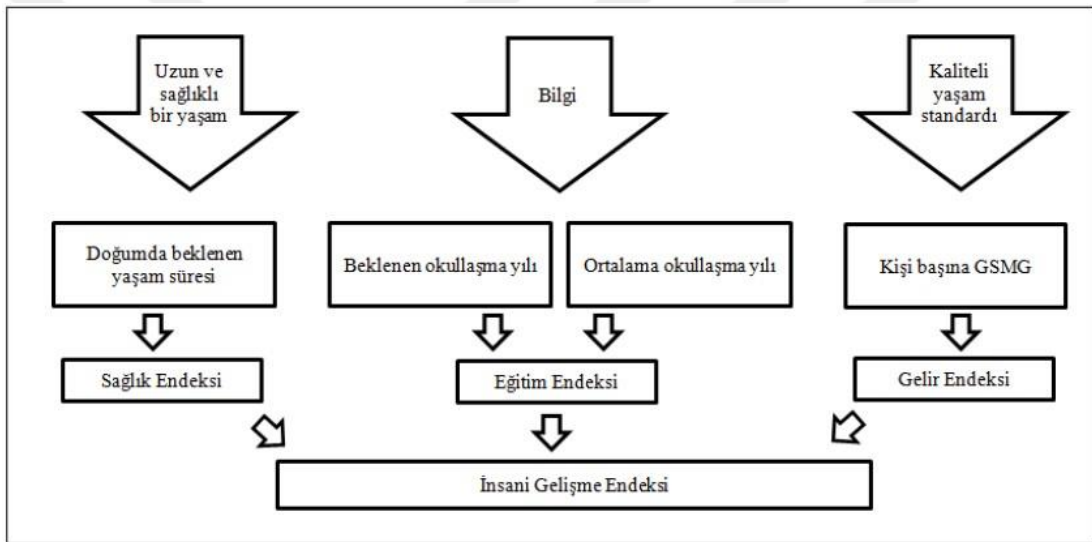

Şekil 1. İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları

Kaynak: UNDP 2010, Human Development Report, s.s.13.

İGE’de çok sayıda gösterge bulunması ölçmede bir takım zorluklar getirebilmektedir. Ayrıca çok sayıda değişkenle çalışmanın başka yönlere odaklanmaya neden olabileceği gibi temel göstergelerin yeterince yansıtılamaması endişesi, sınırlı sayıda gösterge ile çalışmayı zorunlu kılmıştır. Birden fazla göstergenin değişken parametrelerden oluşu, ülkelerin yaşadığı anlık değişiklikleri göz ardı etmemize neden olabilir. Örnek vermek gerekirse ülkeler sağlık harcamalarını nüfus yoğunluğu olan bölge ve şehirlere yaparken endeks bütün olarak nüfüsü ele almaktadır. Nüfusun yoğun yaşadığı şehirler ve bireyin göstergelere ulaşım imkanı İGE’nin ilgi alanında değildir. Bireylerin iş, sağlık, okul ve ya değer devlet hizmetlerine ulaşımının ölçülmediği/ölçülemediği bir yapı ile yukarıda ki göstergeler

üzerinden bir salt orana ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu oran ülkelerin UNDP 'nin İnsani Gelişmişlik İndeksi (İGE) sonucunu içerisinde ki sıralamayı vermektedir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Ülkelerin kalkınma rakamları ile ve ekonomilerinin büyüme hızları ile ilgilenmez ancak bu rakamlar ülkelerin sadece İnsani gelişmişlikleri açısından bir değer de sayılmamaktadır. Ülkelerin gelişme düzeyleri hakkında yaklaşım olarak kesinlik içermeyen yorumlamalara, ve değişkenlere bağlı değerlendirmeler yapılmasına yardımcı olan veriler sağlar. Bu verilerin kesinlik içermemesi, başka bir ifade ile UNDP'nin her yıl yayımladığı İnsani Gelişme Raporunda yer alan (İGR) bilgilerin ülke sıralamalarında gerçekliğini, kesinliğini, etkilediğinden İnsani Gelişme Endeksi göstergeleri ve hesaplamak için kullanılan parametreler yönünden eleştirilmektedir.

Şekil 2. 2014 Yılı İGE Hesaplama Diyagramı

Kaynak: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/jmml/article/viewFile/5000150805/5000136931>

Diyagram Uzun ve sağlıklı bir yaşam ,Bilgi ,Kaliteli yaşam standardı olarak üç (3) ana unsur üzerinden hareket ederek oluşan göstergeler ile İnsani Gelişme Endeksi (İGE) hesaplamasına ulaşmaktadır. Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam: doğumda beklenen yaşam süresi alt göstergesi ile sağlık endeksinde dönüşür. yalnız ülke yönetimlerinin nüfus yoğunluğu üzerine yaptığı yatırımlar, ve bölgesel yoğunluğa bağlı bireylerin, sağlık hizmetlerine ulaşım kolaylığı ne kadar dikkate alınmaktadır? Bilgi: beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı ile eğitim endeksinin hesaplanmasında kullanılan verileri barındırır. Yine nüfus yoğun bölgelerde ki yüksek öğretim kurumları

ve kaliteli eğitim veren orta öğretim kurumlarının bireyler tarafından tercih edilmesi ne kadar dikkate alınmış olabilir. sonuçta ülke üzerinde yaşayan bireylerin sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının devlet yatırımları ile desteklendiği ve ihtiyaçlardan kolay ve kaliteli olarak faydalanacak bireylerin diyağramda son unsur olarak gösterilen kaliteli yaşam standartlarını etkilediği de önemli bir gerçektir. Kişi başına gelir ile hesaplanan gelir endeksi (GSMG) bölgesel farklılıklar barındırdığı ve günümüzde dünyanın kabul ettiği gelir adaletsizliğinden etkilendiği de bir diğer gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların yaşam standartlarının kalitesini ülke yönetimlerinin yapmış oldukları yatırımlar ile ölçmek mevcut dünya düzeninde çok da adaletli bir yaklaşım olmasa gerek.

Bireyin gelişimi sadece ekonomik büyüme ile gerçekleşmemektedir. Asıl önemli olan husus milli ekonomik büyüklüğün bireyler için gelişme olanakları ortaya çıkarabilmesidir.⁸⁹

Ülkelerin sadece ekonomik büyümeye odaklanması ve bu yönde politikalar geliştirmesi, gelir dağılımı, eğitim, çevre ve uzun süreli büyümenin ihmal edilmesine neden olabilmektedir. İGE ülkelere eğitim, sağlık, sürdürülebilir çevre ve yaşam standardı gibi farklı amaçlara yönlendirecek ekonomi politikaları uygulamalarını önermektedir.⁹⁰

2.3.1.İnsani Gelişme Endeksinin Unsurları

İnsani gelişme endeksinin unsurları aşağıda sıralanmıştır. Bunları tek tek ele alalım.

2.3.1.1.Sağlık: Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam

1990 yılında yayınlanan ilk İGR'de belirtildiği üzere İGE'de birinci unsur olan yaşam süresinin göstergesi doğumda yaşam beklentisidir. Yaşam beklentisinin önemi, uzun bir yaşamın kendi içinde değerli olduğuna dair yaygın inanışta ve yeterli beslenme ve sağlıklı olma gibi birtakım dolaylı kazanımların yüksek yaşam

---

⁸⁹ Nilay Çabuk, Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve TarihCoğrafya Fakültesi Dergisi**, C:43, S:2, 2003, s. 45

⁹⁰ Tolga Kabaş, A. Sen'in Kapasite Yaklaşımına Göre Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları", **Gazi Üniversitesi İktisatBölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C:17, S:60-61, 2006, s. 86

beklentisiyle yakından ilişkili olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Özellikle insanların sağlığı ve beslenme durumlarına dair kapsamlı bir bilgi bulunmadığı gerçeği göz önüne alınırsa bu ilişki, yaşam beklentisini insani gelişmişliğin çok öncelikli bir temel kuralı yapar.⁹¹

Toplumun sağlık düzeyi insani gelişmeye önemli katkısı olan bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bir toplumun sağlık düzeyi ile ekonomik gelişimi birbirini etkileyen faktörlerdir. Ekonomik gelişmeyi belli bir oranda gerçekleştiren ülkelerde sağlık için ayrılan kaynakların arttığı ve bireylerin sağlık bilincinin geliştiği görülmektedir. Diğer taraftan sağlık düzeyinin yükseltilmesi de ekonomik gelişmenin hızlanmasında olumlu etki yapmaktadır.⁹²

2.3.1.2. Bilgi / Eğitim: Okullaşma Oranı

İnsani gelişmenin ikinci unsuru olan bilgi/eğitim’de okuryazarlık verileri, eğitime bilhassa çağdaş toplumda üretken yaşam için çok gerekli olan kaliteli bir eğitime erişimin sadece ham bir yansımasıdır. Fakat okuryazarlık, bir insanın öğrenmede ve bilgi inşa etmesinde ilk adımdır; bu yüzden okuryazarlık verileri insani gelişmenin herhangi bir ölçümü için zaruridir. Daha değişken göstergeler bütünü için yüksek öneme sahip eğitim düzeylerinin sonuçları da veri değeri taşımaktadır. Fakat temel insani gelişme için okuryazarlık daha açık bir önem taşımaktadır.¹⁰⁹

Eğitimde sağlanan başarı sadece büyüklük dağılımı olarak değerlendirilmemelidir. Bu başarının gruplar arasındaki farklılıklarının incelenmesi bir takım avantajlar sağlamaktadır. Eğitim başarısı açısından kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar bir yandan cinsiyet eşitsizliği sorunu için, diğer taraftan da kadın eğitiminin sosyal olarak kadın ve erkeğin birlikte daha iyi bir yaşam sürdürmesine olumlu katkıları açısından önemlidir.¹¹⁰

İnsanların kapasitelerini geliştirmede eğitimin işgücü verimini artırarak ekonomik büyümeye katkısı, bunun da yükselen refah seviyesi ile sağlık, eğitim ve sosyal harcamaları artırması sonucunda insani gelişmeye pozitif katkısı görüşü önem kazanmaktadır. İnsanın kapasitesi ve eğitim düzeyinin gelişmesinin oluşturduğu

---

⁹¹ UNDP 1990, **Human Development Report**, New York Oxford University Press, s. 12

⁹² Sami Taban, “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, **Sosyo**

ekonomik ve kültürel ortam, yenilik ve yaratıcılık anlamında ekonomiye katkı sağlamaktadır. İnsan için yapılacak yatırımlar sosyal ve yapısal değişmeye ivme kazandırırken, üretim seviyesinin yükselmesinde de etkileri olmaktadır.¹¹¹

1990 yılında İGE'nin eğitim unsuru için kullanılan değişkenler daha sonraki yıllarda zaman zaman değişikliğe uğramış ve bilgi unsuru okullaşma oranları ile ölçülmeye başlanmıştır.¹¹²

Ekonomi, Yıl:2, S:4, 2006, s. 33

¹⁰⁹

UNDP 1990, **a.g.e.**, s. 12.

¹¹⁰

Şevket Tüylüoğlu ve Burak Karalı, "İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi", **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S:12, 2006,s. 58 ¹¹¹Çolak, **a.g.e.**, s. 114.

¹¹²Sırma Demir Şeker, Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi, **T.C.**

2.3.1.3.Yaşam Standardı: Kişi Başı Milli Gelir Düzeyi

Bir nüfusun refahı ve yoksulluğu, yetersiz refahın bir göstergesi olarak hem parasal hem de para dışı değişkenlere bağlıdır. Daha yüksek bir gelir ya da tüketim bütçesi ile bir bireyin bazı parasal ve para dışı niteliklerinin durumunu geliştirebileceği doğrudur.Bu yüzden İGE, her biri refah için ekonomik tercihlerin farklı bir boyutunu ele alan, sosyo-ekonomik yaşamın üç önemli alanını kapsamaya çalışır. Bu unsurlardan biri olan gelir, temel mal ve hizmetleri edinmek için bir yol olarak kabul edilir ve bu da insanların düzgün bir yaşam standardı için ihtiyaç duyulan kaynaklara erişimini belirtir.

İnsani gelişmenin üçüncü unsuru olan iyi bir yaşam için gerekli kaynakları yönetmek, belki de ölçümü kolayca yapılamayacak en zor unsurdur. Bunun için arazi, kredi, gelir ve diğer kaynaklara erişim verilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bu değişkenlerin büyük kısmı ile ilgili veriler sınırlı olduğu için gelir göstergesinden yararlanılmaktadır. En kolay erişilebilir gelir göstergesi olan kişi başı gelir, ülkenin çok geniş bir bölümünü kapsamakla birlikte ticari olmayan mal ve hizmetlerin varlığı ile döviz oranı anomalileri, tarifler ve vergilerden kaynaklanan bozulmalar, kişi başı geliri etkilemediğinden uluslararası karşılaştırmalar için kullanışlıdır.Bununla beraber bu tür veriler, mal alımı ile daha iyi bir yaşam standardı için kaynaklar üzerinde yetki

kazanımında görelî gücün daha iyiyaklaşımına imkânveren satın almagücüneuyarlanmış kişi başı reel gelir rakamları kullanılarak daha da geliştirilmiştir.¹¹³

2.3.2.İnsani Gelişme Endeksi ve Geliştirilen Bileşik Endeksler

İnsani Gelişme endeksine ve geliştirilen bileşik endeksler aşağıdaki gibidir.

2.3.2.1.Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi

Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (Inequality-adjusted Human Development Index), eşitsizliğin insani gelişmeüzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur. Endeks, insani gelişmenin ortalama seviyesinin yanında

Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ekim 2011, ss. 5-7.

¹¹³UNDP 1990, **a.g.e.**, s. 12

yaşam beklentisi, eğitim başarısı ve düzgün bir yaşam sürmek için gerekli olan kaynaklar üzerindeki kontrolü incelemektedir. Bir ülkede insanlar arasında eşitsizlik yoksa EUİGE ile İGE değerleri eşit olmaktadır. EUİGE ile İGE endeksinin arasında büyük farklar olması, eşitsizlik farkının büyük olduğu anlamına gelmektedir.⁹³

Yöresel ve bölgesel eşitsizlikleri dikkate alan EUİGE, İGE'yi eşitsizliğin nüfusa bazlı dağılımına göre uyarlamaktadır. Foster, Lopez-Calva ve Szekely tarafından sunulan bu, dağıtım-hassasiyet sınıfının birleşimini belirtmektedir. Aynı zamanda Atkinson ailesinin işaret ettiği eşitsizlik önlemlerine de dikkat çekmektedir. Geometrik anlamda hesaplanan EUİGE, nüfusun her kısmını içermekte ve nüfuslara göre ayrı incelenmektedir. Bu mantığa göre EUİGE gerçek insani gelişmeyi, İGE ise potansiyel insani gelişmeyi göstermektedir. İGE, ulusal gelir gibi ülke bazlı toplamlara dayanmaktadır. EUİGE her boyutu esasa katmak adına alternatif kaynaklara da bakmak zorundadır. Dağıtımların çeşitli birimleri vardır. Gelir ve eğitim yılı bireylere göre dağılırken, yaşam beklentisi yaş aralıklarına göre dağılmaktadır.¹¹⁵

---

⁹³ UNDP 2013, Human Development Report, New York Oxford University Press, s. 29. ¹¹⁵UNDP 2010, Human Development Report, New York Oxford University Press, ss. 217-218

2.3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

UNDP, cinsiyete yoğunlaşan 1995 yılı İGR’de Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ve Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü olmak üzere iki yeni refah göstergesi sunmuştur. İGE ile aynı değişkenler kullanılarak hazırlanan Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi, İGE’den farklı olarak her ülkenin ortalama yaşam süresini, eğitime erişimini ve gelirini, kadın ve erkek arasındaki başarı dağılım oranına göre ayarlamaktadır. CBGE hesaplanmasındaki ilk adım, değişkenleri ortalama yaşam süresine ve eğitime erişim oranlarına endekslemektir. 60 yaş kadın erkek arasındaki ortalama yaşam süresi aynı olsa da, maksimum ve minimum değerler her zaman farklıdır.⁹⁴

Cinsiyete dayalı geliştirilen endeks, kadın ve erkeğin ülke içindeki gerçek yerini göstermeyi amaçlamaktadır.⁹⁵ Cinsiyete dayalı geliştirilen endeks toplumun refah düzeyini derecelendirirken kadınların başarı ölçümü yerine cinsiyet eşitsizliğini esas alır.

Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü siyasal ve ekonomik alanda kadın ve erkek arasındaki farklılığı ölçme amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla, kadınların parlamentoda temsil oranı, yönetici pozisyonundaki kadın oranı, kadınların toplam gelirden aldıkları pay ile mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadınların oranı gibi kriterler kullanılmaktadır.⁹⁶ Toplumsal ve ekonomik yaşamda kadınların varlıklarının seyir çizelgesini çıkaran CYÖ, insani gelişmede cinsiyet eşitsizliğinin etkisine odaklanmak yerine, politik ve ekonomik güç sahibi kadın oranını ölçer. Yani kadınların toplumdaki temsili rollerini ölçmeye çalışır.

CYÖ ekonomi, siyaset ve mesleki katılım olmak üzere üç farklı değişken üzerine odaklanarak daha çok temel yetenekler ve yaşam standartlarıyla ilgilenen CBGE’den farklılaşmaktadır. Veri ulaşılabilirliği açısından bakıldığında üç seçilmiş değişkene odaklanmaktadır. Birincisi, edinilen gelire bağlı ekonomik kaynaklar üzerindeki gücü ifade eden değişkendir. Bu değişken, satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına düşen gelirle belirlenmektedir. İkincisi, mesleki fırsatlara

---

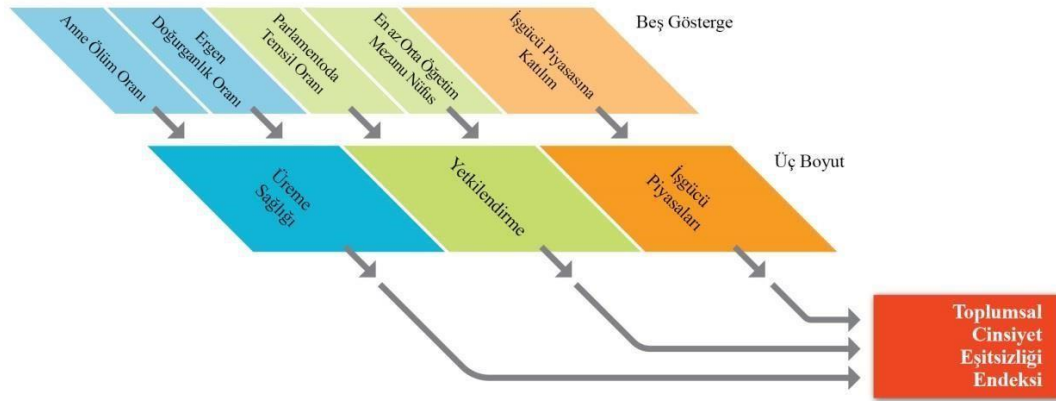
⁹⁴ UNDP 1995 Human Development Report, New York Oxford University Press, s. 130.

⁹⁵ Çivi vd., **a.g.e.**, s. 17.

⁹⁶ Çiğdem Mercanlıoğlu, “Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik; Kadın Yöneticilerin İş ve Özel Hayatlarını Dengeleme Zorlukları ve Bedelleri”, **Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi - Kongre Bildirileri**, 1.Cilt, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, 2009, s. 39.

erişim ve ekonomik karar almaya katılım değişkenidir. Bu değişken profesyonel, teknik, idari ve yönetsel olarak sınıflandırılmış iş bölümünü ifade eder. Üçüncüsü, politik fırsatlara erişim ve politik karar almaya katılım değişkenidir. Bu değişken de parlamentodaki sandalye dağılımı ile gösterilmektedir.⁹⁷

UNDP, 2010 yılı İGR’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index) ile cinsiyet eşitsizliğinin yeni bir ölçümünü tanıtmıştır. Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ile Cinsiyet Yetki Ölçümlerini birleştiren ve yeni bir endeks olan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) de İGE’nin bir üyesidir. Endeks erkekler ve kadınlar arasında oluşan eşitsizlikleri üreme sağlığı ve işgücü piyasalarını kapsayan sosyal faaliyetler olarak üç boyutta yansıtmaktadır. TCEE, erkek ve kadınlar arasında eşitsizlikten kaynaklanan potansiyel insani gelişmedeki kaybı göstermektedir.⁹⁸ Endekste sağlık göstergeleri olarak, gebelikte annenin ölümü ve ergenlikte doğum oranı kullanılırken; temel veriler için en az temel eğitimi tamamlamış erkek ve kadın nüfusu ile parlamentodaki kadın ve erkek milletvekili sayıları; kadın ve erkeklerin ekonomik anlamda işgücüne katılım oranları kullanılır.⁹⁹

⁹⁷ UNDP 1995, a.g.e., s. 82.

⁹⁸ E. Muhsin Doğan, Halim Tatlı, “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:28, S:1, 2014, s. 116.

⁹⁹ UNDP 2011 Human Development Report, New York Oxford University Press, s. 167. ¹²²Müjgan Hacıoğlu Deniz, Elif Haykır Hobikoğlu, “Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği”, **International Conference On Eurasian Economies 2012**, Session 1B, Büyüme ve Gelişme I, s. 125.

Şekil 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin Unsurları

Kaynak: UNDP 2010 Human Development Report

CBGE ve CYÖ’de tartışmalara neden olan gelir, bir boyutta elde edilen yüksek kazanımın diğer bir boyutta elde edilen düşük kazanımı telafi ettiği düşüncesiyle TCEE’de kullanılmamaktadır. Böylece TCEE, önceki cinsiyet ölçümlerinin (CBGE ve CYÖ) sınırlamaları ortadan kaldırıp daha sağlıklı bir sonuç almayı amaçlamaktadır. TCEE, bir ülkenin insani gelişmede göstermiş olduğu başarılarının cinsiyet eşitsizliği açısından ne oranda eksik kaldığını ortaya koyarken, politik çözümlene ve savunuculuk çabaları için deneysel bir zemin oluşturmak için geliştirilmiştir.¹²²

2.3.2.3. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

UNDP tarafından 1997 İGR’de ilk defa kullanılan insani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğu ile ilişkili olmasına karşın yoksulluğun insani boyutuna vurgu yapılarak okur ve yazarlık oranı, yetersiz gıda beslenmesi, ömür süresi, anne - bebek sağlığının yetersizliği, basit hastalıklara yakalanma gibi temel haklardan yoksun kalma durumudur.¹⁰⁰¹⁰¹

İGE bir ülkede insani gelişmenin başarılmasında tüm ilerlemeyi ölçümlerken İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) gelişmenin dağılımını yansıtır ve geriye kalan mevcut yoksunlukların miktarını ölçümler. İYE ayrıca ekonomik kaynaklara erişimin işareti olarak, temiz su kaynaklarına ulaşım ve çocukların sağlıklı ve yeterli beslenmesini dikkate alır.

İnsani Yoksulluk Endeksi iki farklı şekilde tasarlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu ölçümleyen İYE-1, yoksunluklara üç boyutta odaklanır. Birinci boyut olan yaşam süresi doğumda 40 yaşına kadar hayatta kalabilme olasılığı ile ölçülürken, ikinci boyut olan bilgi, yetişkin okuryazarlık oranıyla ölçülmektedir. Üçüncü boyut olan kamu ve özel tüm ekonomik yoksunluklar ise içilebilir temiz su kaynaklarını kullanamayan insanların yüzdesi ve beş yaşından küçük çocuklarda düşük kiloluların yüzdesiyle ölçülmektedir. İnsani yoksulluk bir toplumun sosyal ve ekonomik durumlarına göre değişiklik gösterdiğinden ayrı bir endeks olarak İYE-2

---

¹⁰⁰ Hasan Memiş, “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C:5, S:1,

¹⁰¹, ss. 148-149

geliştirilmiştir. İYE-2 daha geniş ve erişilebilir veriler kullanılarak seçilmiş bazı OECD ülkelerindeki insani yoksulluğu ölçmek için tasarlanmıştır. İYE-2, İYE-1 gibi aynı boyutları kullanarak yoksunluğu ölçerken buna sosyal dışlanma boyutunu da eklemektedir. İYE-2'nin göstergeleri, doğumda 60 yaşına kadar hayatta kalamama olasılığı, yetişkin işlevsel okuryazarlık oranı, gelir yoksulluk sınırı altındaki nüfus yüzdesi ve uzun dönem işsizlik oranıdır.¹⁰²

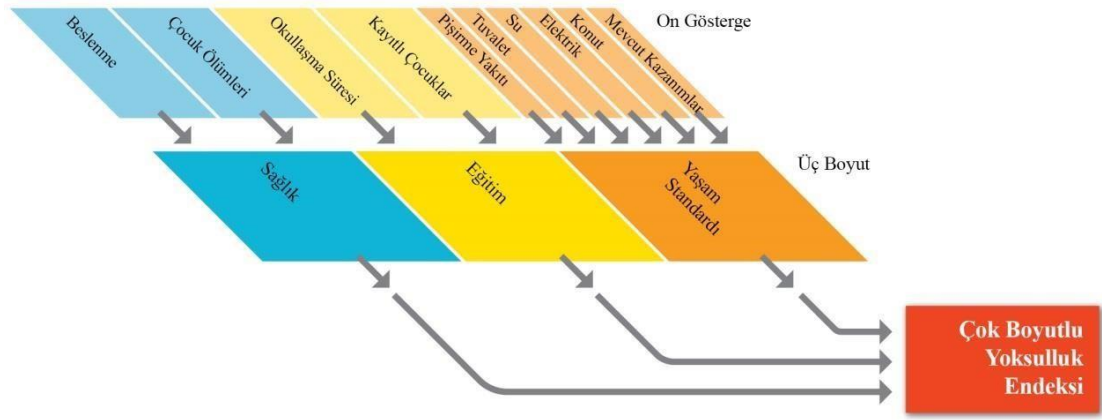
İYE ile İGE birbirini tamamlayan ayrı endeksler olup, iki endeksin de amaçları birbirinden farklıdır. İGE, yaşam kalitesinin farklı özelliklerini incelerken, tüm insani gelişme düzeyi üzerinden genel bir değerlendirme yapmaktadır. İYE ise, yaşam kalitesindeki yoksunlukların farklı özelliklerini incelerken, yoksullaşmanın sebep olduğu yoksunluk düzeyi ile ilgili sonuçlara varmaktadır. Buna karşın İYE'de, yoksul sayısı ve oranı hesaplanamamaktadır. Ancak İYE, somut göstergeleri kullanarak bir ülkenin yoksullukla mücadelede kat ettiği mesafeyi ölçme imkânı vermektedir.¹⁰³

UDNP 2010 yılına kadar insani yoksulluğu ölçmek için İYE'yi kullanmıştır. 2010 yılında ise yayınladığı İGR'de bu endeks yerine Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'ni (Multidimensional Poverty Index) tanıtmıştır. (Şekil 4) ÇBYE, bireysel düzlemde yaşanan sağlık, eğitim ve yaşam standardı yoksunluklarını tespit etmektedir. İGE'de olduğu gibi yoksulluğu üç boyutta ele alan ÇBYE, yoksul insanların sayısını ve hane düzeyinde karşılaştıkları yoksunlukları gösterirken hane halkı anketlerinden elde edilen mikro verileri kullanmaktadır. Eşitsizliklere göre düzenlenmiş İGE'nin aksine, endeksi oluşturmak için kullanılan göstergeler aynı anketten gelir. Belli bir hanedeki her birey, hanesinde yaşanan yoksunluklara göre “yoksul” veya “yoksul olmayan” olarak sınıflandırılır. Bu veri daha sonra ulusal yoksulluk endeksine eklenmektedir.¹²⁶

---

¹⁰² UNDP 2001, **Human Development Report**, New York Oxford University Press, s. 14.

¹⁰³ Şansel Aldemir, Ömer Özpınar, “İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk”, **Eğitim, Bilim, Toplum**

Şekil 4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin Unsurları

Kaynak: UNDP 2010, Human Development Report

ÇBYE hesaplanırken her birey, hanesinin 10 farklı göstereye ilişkin yoksunluklarına göre puanlandırılmaktadır. Sağlık ve eğitim boyutlarının ikişer göstergesi vardır. Yaşam standardı boyutunun ise altı göstergesi bulunmaktadır. Sağlık alt sınırı, eksik beslenmiş ve en az bir çocuğunu kaybetmiş bir hane üyesini, eğitim alt sınırı ise, beş yıllık eğitim almamış ve okul çağında olmasına rağmen okula gitmeyen en az bir çocuğu bulunan hane üyesini esas alır. Yaşam standardı alt sınırı da elektriğe ve yeterli sağlık hizmetlerine erişimi olmayan, “kirli” yemeklik yağlar kullanan, toprak zeminli bir evde oturan, motorlu araca sahip olmayan, temiz

Üç Aylık Hakemli Dergi, C:2, S:7, 2004, s. 54. ¹²⁶UNDP 2010, a.g.e., s. 221.

içme suyuna erişimi olmayan ve bisiklet, motosiklet, radyo, buzdolabı, telefon ve televizyondan en fazla birine sahip kişilerle ilgilidir.¹⁰⁴

2.3.3.İnsani Gelişme Endeksi Hesaplama Yöntemi ve Değişiklikler

İGE hesaplamasında kullanılan veriler 1990 yılından beri aynı olmasına rağmen hesaplama yönteminde bazı değişiklikler olmuştur. İGE hesaplamalarında kullanılan formülde yapılan bu değişiklikler nedeniyle, ülke verilerinin yıllara göre karşılaştırmaları sağlıklı olmamaktadır. Bu eksikliği gidermek için en son kullanılan formüle göre önceki döneme ait veriler beş yıllık aralıklarla tekrar hesaplanarak

¹⁰⁴ A.e., s. 221.

yayımlanmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin önceki yıllara ait sıralamalarında veya İGE puanlarında farklılıklar meydana gelmektedir. 1990 yılında yayımlanan ilk raporda sağlık göstergesi olarak doğumda beklenen yaşam süresi, eğitim göstergesi olarak yetişkin okuryazarlık oranı, gelir göstergesi olarak ise kişi başı GSYH değeri kullanılmıştır.¹⁰⁵

1991 raporu ile İGE hesaplamasında bazı önemli değişiklikler yapılmıştır. Bilgi açısından eğitime katılımın en temel seviyesini ölçen yetişkin okuma yazma oranı, bilgiyi edinme ve kullanma becerisi için en temel gerekliliklerden biridir. Ancak bilgi ve iletişim için okuma yazmadan daha fazlasına ihtiyaç olduğu gerçeğinden hareketle bilgi değişkeni 1991 yılı raporunda yetişkin okuma yazma oranı ile ortalama okullaşma yaşı birleştirilerek ele alınmıştır. Her iki bilgi değişkeni iki bileşeninde değer vermek suretiyle eğitim başarısının sentez ölçümünü üretmek içindir.

Tablo 1. İnsani Gelişme Endeksi'ne İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(1994)

Endeks	Maksimum	Minimum
Yaşam Beklentisi	85yıl	25yıl
Yetişkin Okur-Yazar Oranı	%100	%0
Okula Devam Süresi	15yıl	0yıl
Kişi Başı Gelir	40.000 dolar	200 dolar

Kaynak: UNDP 1994, Human Development Report, s. 92; Sırma Demir Şeker, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme, T.C.

¹⁰⁵ Demir Şeker, 2011, **a.g.e.**, ss. 4-5.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Hesaplamasında kullanılan değerler incelendiğinde 1994 yılı İnsani Gelişme Raporunda ki veriler göz önüne alındığında geçen yirmi iki yıl zaman zarfında yaşam beklentisi ve kişi başı gelirin İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) hesaplamalarında belirleyici rolleri olduğu bir gerçektir. Değişen dünya şartlarında bu iki gösterge kıtasal/bölgesel farklılıklar gösterse, (hat da indeks hesaplamalarına konu ülke sınırları içerisinde bile farklılıklar gösterebilir), bile belirleyici veri setleri olarak öne çıkmaktadır. Tabiki Diğer İki gösterge Yetişkin Okur-Yazar oranı ve Okula Devam Süresi ise ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir. Bu yönü ile İnsani Gelişme Endeksi (İGE) eleştirilmektedir. Yalnız ülkelerin bireyler üzerinde ki yatırımlarını beşeri değerleri anlamak için yapılan bu çalışma öncü olma yönü ile bakıldığında ülkeler üzerinde bir fikir oluşturmamıza yardımcı olacaktır. Yeterliliği konusu tartışmaya açık olan değerler açısından İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Uluslararası alanda ülkelerin değerlendirilmesi açısından kişi ve kurumlara kesinlik arz etmemek ile birlikte bir bilgi sunduğu da gerçektir. Ülkeler için gelişimin bir sonu olmadığı açıktır. Ülkeleri yöneten iktidar sahiplerinin sorumluluklarında ki insanların yaşam kalitesine sağladıkları katkının da saptanması UNDP 'nin her yıl yayımlanmış olduğu İnsani Gelişmişlik Endeksi raporları (İGR) ile bir nemze de olsa değerlendirilebilmektedir.

1995 yılında, İGE yapısının maksimum ve minimum değerlerinin değişkenlerinde iki değişiklik olmuştur. Bu değişikliklerden birincisi ortalama eğitim yılı hesaplaması ile ilgilidir. Ortalama eğitim yılı hesaplamak için karmaşık formüller ve bunlar için muazzam veri gereksinimlerine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu yüzden ortalama eğitim yılı değişkenlerinin yerini, ilk, orta ve yükseköğrenim aşamalarının tümü için okullaşma oranı bileşeni almıştır. İkinci değişiklik ise, daha önce 200 dolar olarak kullanılan en düşük gelir düzeyinin 100 dolara düşürülmesi olmuştur. Bu değişiklik, CBGE'nin farklı ülkelerdeki yapısından dolayı gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda gözlemlenen en düşük gelir olan 100 dolar alt sınır olarak kullanılmıştır. Bu sabit minimum rakamı genel İGE yapısını oluştururken kullanmak, İGE ve CBGE arasındaki tutarlılığı sağlamak için gerekli olmaktadır.¹⁰⁶

Gelir alt endeksinin hesaplama yönteminde 1999 yılında bir kez daha düzeltme yapılmıştır. Yapılan düzeltme ile gelir düzeyi düşük olan ülkelerin kişi başına GSYH'sinin İGE'ye katkısı azalmıştır. 1999 yılında hesaplama yöntemindeki değişiklikten sonra İGE 2010 yılına kadar aynı yöntemle hesaplanmıştır. İGE hesaplamasında sağlık göstergesi olarak doğumda beklenen yaşam süresi, eğitim göstergesi olarak yetişkin okuryazarlık oranı ve bütünleşik brüt, gelir göstergesi olarak ise kişi başına GSYH kullanılmıştır.¹⁰⁷

2010 yılı İGE hesaplamasında hem göstergelerde hem de formüllerde değişiklik yapılırken, İGE'de yer alan üç boyut aynı kalmış ancak gelir ve eğitim boyutunun ölçütleri değişmiştir. Eğitim, yetişkin eğitiminin ortalama yılı ve çocukların beklenen okula başlama yaşları ölçümlenmiştir. Önceki yöntemde İGE sıralamasında üst sıralarda yer alan ülkelerin okullaşma oranı ve okuryazarlık oranları oldukça yüksek olduğunda bu ölçütler net ayrımlar yapmada yetersiz kalmıştır. Yeni göstergeler ile ülkeler arasındaki ayrımın daha net görülebileceği vurgulanmıştır. Gelir ise satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış kişi başı GSYH (ABD doları) yerine, kişi başına satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış GSMG (ABD doları) olarak hesaplanma yoluna gidilmiştir. GSYH'nin ekonomik bir çıktı olması ve ülkenin

---

¹⁰⁶ UNDP 1995, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁰⁷ Demir Şeker, 2011, **a.g.e.**, s. 6.

harcanabilir gelirin yansıtmaması nedeniyle yeni hesaplama yönteminde GSMG kullanılmıştır.¹⁰⁸

2014 yılı İGR’de endekslerin hesaplanmasında kullanılan maksimum ve minimum değerler yeniden düzenlenmiş ve Tablo 2.’de görüldüğü gibi sabitlenmiştir.

Tablo 2. İnsani Gelişme Endeksi’ne İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(2014)

Boyut	Gösterge	Maksimum	Minimum
Sağlık	Beklenen yaşam süresi(yıl)	85	20
Eğitim	Beklenen eğitim süresi(yıl)	18	0
	Ortalama eğitim süresi(yıl)	15	0
Yaşam standardı	Kişi başına düşen GSMG (2011 SGP -\$)	75.000	100

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report Technical Notes

Yirminci yüzyılda hiçbir ülkede beklenen yaşam süresinin yirmi yılın altına düşmemiş olması nedeniyle beklenen yaşam süresinde minimum değer yirmi olarak alınmıştır. Minimum düzeye yakın performans gösteren ekonomilerdeki kayıt dışı gelir ve üretimin dikkate alınması sonucu kişi başına düşen milli gelirden minimum değer 100 dolar olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda yıllık 75,000 doların üstündeki rakamların insani gelişme ve refah açısından gözle görülür hiçbir katkısı olmadığı görüldüğünden kişi başına düşen gelirden maksimum değer 75.000 dolar olarak sabitlenmiştir.¹⁰⁹

İGE’de boyut endeksleri asgari ve azami değerlerin saptanmasıyla hesaplanmaktadır. Buna göre;

¹⁰⁸ A.e., ss. 7-8

¹⁰⁹ UNDP 2014, Human Development Report Technical Notes, a.g.e.

$$\text{Boyut endeksi} = (\text{Gerçek} - \text{Asgari Değer}) / (\text{Azami} - \text{Asgari Değer})$$

Eğitim boyutu için, birinci denklem önce iki göstergeye birden uygulanır, sonra ikisinin aritmetik ortalaması alınır. İGE hesaplanırken üç boyutun geometrik ortalaması alınır.

$$\text{İGE} = (I \text{ Sağlık} \cdot I \text{ Eğitim} \cdot I \text{ Gelir})^{1/3}$$

2014 İGR'de geliri ifade etmek için kullanılan yöntemde bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Dünya Bankası'nın 2014 Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanında, birçok ülkenin 2011 yılına ait kişi başına düşen GSMG değerlerine ilişkin satın alma gücüne endeksli tahminler bulunmaktadır ve hakkında bu göstergenin kısmen veya tamamen bulunmadığı ülkeler için, bu değer İGR Ofisi tarafından nominal GSMG değerlerinin iki aşamada güncellenmesi sonucu elde edilmektedir. Öncelikle, nominal kişi başına düşen GSMG rakamları baz yılının (2011) satın alma gücü paritesi değerlerine dönüştürülmektedir. İkinci olarak, GSMG değerlerine satın alma gücü türünde gerçek büyüme oranları uygulanarak 2011 yılı için bir GSMG zaman dizisi oluşturulmaktadır. Gerçek büyüme oranı, yerel para biriminde kişi başına düşen GSMG'nin GSYH deflatörüne oranlanmasıyla elde edilmektedir.

2013 yılının gelir değerlerine ulaşmak için, IMF tarafından sağlanan tahmini GSYH büyüme oranları, satın alma gücü türünde en güncel GSMG değerlerine uygulanmaktadır. IMF tarafından yapılan büyüme tahminleri, yerel para birimi ve sabit fiyatlar üzerinden belirlenmektedir. Böylelikle ekonominin gerçek büyümesinin etkisiyle, satın alma gücü dönüşümünün etkisini karıştırma ihtimalinin önü alınmış olmaktadır. Resmi satın alma gücü oranları Uluslararası Karşılaştırma Programı (International Comparison Program) tarafından oluşturulmaktadır.¹¹⁰

2.3.4.İnsani Gelişme Raporu

---

¹¹⁰ İbrahim Yıldız, İnsani Gelişme Ve İnsani Yoksulluk Bağlamında İnsani Gelişme Endeksi: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler İle Türkiye Karşılaştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015, s. 61

UNDP tarafından hazırlanan ve her yıl yayımlanan İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report), tüm ülkelerin insani gelişme performansını değerlendiren, uluslararası alanda geçerliliği kabul edilmiş bir rapordur. ¹¹¹1990 yılından itibaren Mahbub-ul Hak'ın önderliğinde UNDP “insani gelişme” hakkında yıllık raporlar yayınlamaya başlamış ve bu raporlar özellikle yoksun durumda olan insanların sürdürdüğü yaşama ışık tutmuştur. İGR'ler ulusal ve küresel çaptaki kalkınma politikalarının insan merkezli olması gerekliliğini vurgulama ve bireylerin yaşam kalitesinin önemini uluslararası topluluğun dikkatine sunma amacı taşımaktadır. İGR'ler, kalkınma politikalarının hazırlanması, gelişme düzeyleri bakımından ülkelerin karşılaştırılması ve insani gelişme anlayışının önemini vurgulanması gibi amaçlarla gerek hükümetler gerekse de sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve medya tarafından kullanılmaktadır. ¹¹² UNDP tarafından yapılan, insani gelişme düzeyinin ölçülmesi ve ülkelerin gelişme seviyelerine göre sınıflandırılması faaliyetleri kapsamında elde edilen veriler İGR'ler ile açıklanmaktadır. ¹¹³

1990'dan bu yana UNDP tarafından her yıl yeni bir tema ile yayımlanan İGR'ler, düşünsel anlamda bağımsız ve gelişme ile ilgili konular, eğilimler, gerçekleşen ilerleme ve politikalar gibi konularda tecrübeye dayalı analiz çalışmaları olarak hazırlanmaktadır. 2014 İnsani Gelişme Raporu “İnsani İlerlemeyi Sürdürmek: Kırılganlıkları Azaltmak ve Dayanıklılık Oluşturmak” teması ile yayımlanmıştır. ¹¹⁴

İGR'lerin küresel raporları olduğu gibi yerel ve ulusal ekipler tarafından hazırlanan ve insani gelişme yaklaşımının bölgesel, ulusal ve alt-ulusal seviyeye uyarlanmasını içeren versiyonları da bulunmaktadır. Küresel raporlar, her yıl dünyadaki ciddi bir sorunu ele almaktadır. Bu raporlar dünya için tehdit oluşturan konuları değerlendirmekte ve gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda ortaya

---

¹¹¹ TOBB, “Gözden Geçirme Notları”, İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Sayı:U.32.1/135, Kasım, 2011, s. 2.

¹¹² Didem Gürses, “İnsani Gelişme ve Türkiye,” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:12, S:21, 2009, a.g.e., s. 341.

¹¹³ Tahsin Karabulut, Nurettin Kaya, Zeynep Gürsoy, “Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C:2, S:2, 2009, s. 3.

¹¹⁴ UNDP 2014, a.g.e., s. ii.

çıkabilecek tehlikelere karşı küresel bir soruna dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bölgesel raporlar, belirli bir bölgedeki gelişmeyi göstermektedir. O bölgedeki ülke ve bireylere bölgesel işbirliği ve ortaklığı ilerletmeyi amaçlayan tavsiyelerde bulunmaktadır. Ulusal raporlar ise, ulusal kapasite ve refahın gelişmesi amacıyla, o ülkedeki insanların hükümetten, sivil toplum örgütlerinden, diğer kurumlardan ve kendilerinden beklentilerini içermektedir.¹¹⁵

İnsani gelişme kavramı doğrultusunda global ve yerel anlamda değerlendirme yapan bir mahiyete sahip olan İGR'ler, 1990 yılından beri, gelişme ve yoksulluk konusuna getirdiği farklı bakış açısı ile bu konudaki çalışmalara zenginlik katmıştır. Ülke ölçeğinde insani gelişme hakkında değerlendirme yapan raporlar her yıl için belirlenen bir konuda detaylı incelemeler sonucunda bir takım analizler yapmaktadır. Geliştirdiği tematik politika analizleri ile mevcut ekonomik durumu yansıtmakla kalmayıp, bireyin refah seviyesi hakkında ülkelere ait verileri kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Çok sayıda kişi ve kuruluşun ortak çalışması sonucu oluşturulan göstergeler uluslararası verileri oldukça zengin ve düzenli bir biçimde yansıtmaktadır. İGR'ler uluslararası alanda, gelişme ve yoksulluk konusunun çok boyutlu algılanmasında önemli katkı sağlamıştır. Kalkınma politikalarının belirlenmesinde, sadece ekonomik imkânların genişletilmesi değil, kişinin yaşam kalitesini yükseltecek toplumsal, siyasal ve kültürel imkânların da genişletilmesi önem kazanmaktadır.¹¹⁶

2.4. OECD

OECD, 1947-1960 yılları arasında faaliyette bulunan Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı (OEEC)'nin yerine oluşturulmuş uluslararası bir kuruluştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğrayan Batı Avrupa ekonomilerinin onarımı amacıyla Marshall Plânı çerçevesinde ABD'nin yaptığı yardımların dağıtımına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasında ticari ödemeleri serbestleştirerek geliştirmek için kurulan OEEC, zamanla fonksiyonlarını kaybetmiştir. Nitekim 1960'lara doğru Batı

---

¹¹⁵ Münir Tireli, “Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP)ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2009, **a.g.e.**, ss. 102-104.

¹¹⁶ Gürses, a.g.e., s. 344.

Avrupa'nın yeniden imarı ve ekonomik yönden güçlenmesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yeni gelişmeler çerçevesinde, 14 Aralık 1960'da imzalanan Paris Sözleşmesi ile yeni işbirliği alanlarına yönelmesi amaçlanan OECD kurularak, 30 Eylül 1961'de resmen faaliyete başlamıştır. 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün doğrudan mirasçısıdır. OECD'ye üye olmak başta Avrupa Birliği'ne aday ülkeler olmak üzere birçok ülke tarafından öncelikli hedef olarak açıklanmıştır. OECD'ye kabul edilmekte aranan en önemli kıstas, aday üye ülkenin insan haklarına dayalı, çoğulcu demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi değer ve ilkelerine sahip olmasıdır. Hâlihazırda OECD üyelerindeki bu konudaki genel yaklaşım, bir süre örgüte yeni üye alınması yerine, ilgilenen ülkelerle üye olmayan ülkeler programları çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesidir.

OECD'nin amacı; Ekonomik büyüme, mali istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik ve kalkınma alanlarında işbirliği yoluyla refahın sağlanması ve yoksullukla mücadele konularında hükümetlere yardımcı olmak.

- Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek.
- Herkes için iş imkânı yaratılması ve sosyal eşitlik ile etkin ve sağlıklı bir yönetim gerçekleştirilmesi.
- Yeni gelişme ve sorunları anlamak ve bunlara çözüm üretmek konularında hükümetlere tavsiyelerde bulunmak.

Tarım, balıkçılık, enerji politikası, çevre, endüstri, çelik, deniz taşımacılığı, eğitim, tüketici politikası, bilim ve teknoloji, enformasyon, bilgisayar ve iletişim politikası, turizm vb. alanlarda birçok komite ve çalışma grupları da bulunmaktadır.

OECD'nin günümüzde çalışma yaptığı önemli alanları ise; OECD üyesi ülkelerin ekonomik durumlarını incelemek, çevre, yaşlanan nüfusun ülke ekonomilerine ve toplumsal yapıya etkisi, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele, iyi yönetim, elektronik ticaret, yeni iş imkânları yaratılması, düzenleyici reformlar, sürdürülebilir kalkınma, vergiler ile ilgili düzenleme, ticaretin liberalleşmesi gibi faaliyetler konusunda çalışma yapar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.İNSANİ GELİŞME ENDEKSİGÖSTERGELERİ VE ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1.İnsani Gelişme Endeksi Göstergeleri

Ülke gelişmişlik derecesini sayısal değerlerle yansıtılmasını sağlayan İGE değeri 0 ile 1 arasında bulunmaktadır. 1' e yakın değerler insani gelişme seviyesinin yüksekliğini gösterirken 0' a yakın değerler insani açıdan düşük gelişmişlik seviyesini belirtmektedir. Diğer bir ifade ile 1' e yakın İGE değerine sahip ülkenin sosyo-ekonomik açıdan yüksek gelişmişlik seviyesinde olduğunu göstermektedir.

İnsanı Gelişme Raporu' nda ülkeler insani gelişme düzeylerine bağlı olarak dört farklı kategori içerisinde sıralanmaktadır:

- Çok Yüksek İnsani Gelişme (Very High Human Development)
  - Yüksek İnsani Gelişme (High Human Development)
  - Orta İnsani Gelişme (Medium Human Development)
  - Düşük İnsani Gelişme (Low Human Development) 2014 yılı İnsani Gelişme Raporu'na göre İGE puanı;
- 0,550'nin altında olan ülkeler Düşük İnsani Gelişme,
  - 0,550-0,699 arasında olan ülkeler Orta İnsani Gelişme,
  - 0,700-0,799 arasındaki ülkeler Yüksek İnsani Gelişme,
  - 0,800 ve üzerinde bulunan ülkeler Çok Yüksek İnsani Gelişme

kategorisinde yer almaktadır. ¹¹⁷

3.1.1.İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması

Türkiye'nin 1990'larda İGE değerlerine göre "orta insani gelişme" seviyesinde bulunmasına karşın son yıllardaki gelişime bağlı "yüksek insani gelişme" kategorisinde yer almaya başlamıştır. 2016 İGE raporunda 72. sırada olan Türkiye 2014 yılı İGR'de 187 ülke içerisinde 0,759 İGE değeri ile Kosta Rika'nın ardından 69. sırada bulunmaktaydı. Bu İGE değerine bağlı olarak Türkiye yüksek insani gelişme kategorisinde değerlendirilmektedir. Bir önceki İGE raporuna baktığımızda 90. Sırada yer alan Türkiye 2014 yılında milli gelir hesaplama yöntemindeki değişikliklere bağlı 21 basamak yükselmiştir. 2014 yılı İnsani Gelişme Raporu' na göre Norveç 0,944 İGE değeri ile ilk sırada yer alırken Avusturalya 0,933 İGE değeri ile ikinci, İsviçre ise 0,917 İGE değeri ile üçüncü sırada yer almıştır. Listenin son üç basamağını ise Orta Afrika Cumhuriyeti 0,341 İGE değerleri tablodadır.

Tablo 3. İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması

---

¹¹⁷ UNDP 2014, a.g.e., s. 156

İGE	Ülke	İGE Değeri
1	Norveç	0,944
2	Avustralya	0,933
3	İsviçre	0,917
4	Hollanda	0,915
5	ABD	0,914
	...	...
68	Kosta Rika	0,763
69	Türkiye	0,759
70	Kazakistan	0,757
	...	...
180	Orta Afrika Cumhuriyeti	0,341
181	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	0,338
182	Nijer	0,337

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-163.

Belirlenen gelişmekte olan ülkelerin (Çin, Arjantin, Türkiye, Rusya, Meksika, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika ve Hindistan) Tablo 4.'deki İGE değerlerine bakıldığında Arjantin'in 0.808 değeri ile en yüksek değere sahip ülke olduğunu ve Hindistan'ın 0,586 İGEdeğeri ile en düşük değere sahip ülke olduğunu görüyoruz. Gelişmekte olan bu ülkeleri kendi içinde değerlendirildiğinde 0,759 İGE değeri ile Türkiye üçüncü sırada yer almaktadır. Brezilya, Meksika, Rusya ve Türkiye yüksek insani gelişme kategorisinde yer almasına karşın Çin, Endonezya, Güney Afrika ve Hindistan orta insani gelişme kategorisinde bulunmaktadır.

Tablo 4. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi Değerleri

İGE	Ülke	İGE Değeri
49	Arjantin	0,808
57	Rusya	0,778

69	TÜRKİYE	0,759
71	Meksika	0,756
79	Brezilya	0,744
91	Çin	0,719
108	Endonezya	0,684
118	Güney Afrika	0,658
135	Hindistan	0,586

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-162.

Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne üye son üç ülke Romanya, Hırvatistan, Bulgaristan ve aday ülkeler İzlanda, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk ile karşılaştırıldığında, Türkiye 0,759 İGE değeri ile Makedonya, Sırbistan ve Arnavutluk'tan daha yüksek bir değere sahiptir. Bahse konu ülkeler arasında İzlanda 0,895 İGE ile en yüksek değere sahiptir. İzlanda ile Hırvatistan'ın en yüksek insani gelişme kategorisinde bulunan iki ülke olması konumuna karşın, diğer ülkeler yüksek insani gelişme kategorisinde yer almaktadır. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi değeri kıyaslandığında, AB'ye üye Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan'ın gerisinde bulunmasına karşın AB'ye aday ülkelerden Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk'un önünde, İzlanda ve Karadağ'ın gerisinde yer almaktadır. (Tablo 5.)

Tablo 5. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin İGE Değerleri

Sıra	Ülke	İGE Değeri
13	İzlanda	0,895
47	Hırvatistan	0,812
51	Karadağ	0,789
54	Romanya	0,785
58	Bulgaristan	0,777
69	TÜRKİYE	0,759

77	Sırbistan	0,745
84	Makedonya	0,732
95	Arnavutluk	0,716

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

2014 İnsani Gelişme Raporu'nda tüm ülkeleri kapsayan düzeyde bir tespit bulunmaktadır. İGE ölçümleri değerlendirildiğinde tüm bölgelerde insani gelişme anlamında bir yavaşlama söz konusudur. Ayrıca raporda finansal krizler, gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar, şiddetli çatışmalar ve doğal afetler gibi tehditlerin insani gelişme kapsamında bir yavaşlamaya sebebiyet verebileceği vurgulanmaktadır. İnsani Gelişme Raporu'nda, değinilen bir diğer nokta ise aşırı yoksulluğun ortadan kaldırmasının, onu yalnızca 'sıfıra indirmek' olmadığı, aynı zamanda orada kalmasını sağlamak olmalıdır. Yalnız bu konuda bir yaklaşım ortaya koyamayan İnsani gelişme raporu dünya üzerinde ki gelir adaletsizliğinin arttığı bir nokta da bir yaklaşım ile yetinmesi rapora yöneltilen eleştirilere bir yenisinin daha eklenmesine neden olmaktadır.

3.1.2.İnsani Gelişme Endeksi Trendleri ve Büyümesi

İGE, tüm ülkeler arasında başarılı bir karşılaştırmaya ulaşmak amacıyla, özellikle Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü, Birleşmiş Milletler EğitimBilim ve Kültür Teşkilatı, UNESCO İstatistik Enstitüsü ve Dünya Bankası'ndan elde edilen uluslararası veriler ile hazırlanmıştır. 2014 raporu, yetkili kurumlar tarafından endekslerde yapılan değişiklikler sebebiyle, 1980'den 2013 yılına kadar bütün İGE'lerin yeniden hesaplanmış şeklini kapsamaktadır.

İnsani Gelişme Raporu'nda yer alan "İnsani Gelişme Endeksi Trendleri" ülkelerin İGE değerlerinin gelişim sürecini yansıtan bir diğer göstergedir. Ancak, İGE sıralamasında gerek ülke sayısının artması gerekse de mevcut ya da değerlendirmeye

dâhil olan diğer ülkelerin performanslarının etkisiyle zaman zaman gerilemeler yaşanabilmektedir.

Türkiye'nin İGE değeri Tablo 6.'ya göre yıllar itibari ile artış göstermektedir. 2014 yılı raporunda Türkiye, yer aldığı Yüksek İnsani Gelişme Kategorisi ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. Yıllara göre Türkiye'nin İGE trendlerinde Orta Asya ve Avrupa ortalamalarının altında kaldığı dönemler olmakla birlikte son yıllarda bu ortalamaların üstünde yer almıştır.

Tablo 6 Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi Trendleri

	1980	1990	2000	2005	2010	2013
TÜRKİYE	0,496	0,576	0,653	0,687	0,738	0,759
Avrupa ve Orta Asya Ortalaması		0,651	0,665	0,700	0,726	0,738
Yüksek İnsani Gelişme Ortalaması	0,534	0,593	0,643	0,682	0,723	0,735
Çok Yüksek İnsani Gelişme Ortalaması	0,757	0,798	0,849	0,870	0,885	0,890

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 165-167.

Seçilen gelişmekte olan ülkelerin Tablo 7.'de gelişim süreci ele alınmaktadır. Değerlere bakıldığında Rusya ve Güney Afrika'nın bir dönem düşüşü hariç tutulursa ülkelerin genelinde sürekli bir gelişme gözlemlenmiştir. Arjantin'in diğer ülkelerin yıllar itibariyle önünde bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin değerleri son yıllara kadar Brezilya, Meksika ve bir dönem Güney Afrika'nın gerisinde kalmasına karşın 2013 yılı itibari ile diğer ülkelerin önüne geçmiş ve yalnızca Arjantin ve Rusya'nın gerisinde kalmıştır.

Tablo 7. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yıllara Göre İGE Trendleri

Ülke	1980	1990	2000	2005	2010	2013
Arjantin	0,665	0,694	0,753	0,758	0,799	0,808
Rusya		0,729	0,717	0,750	0,779	0,785
TÜRKİYE	0,496	0,576	0,653	0,687	0,738	0,759
Meksika	0,595	0,647	0,699	0,724	0,748	0,756
Brezilya	0,545	0,612	0,682	0,705	0,739	0,744
Çin	0,423	0,502	0,591	0,645	0,701	0,719
Endonezya	0,471	0,528	0,609	0,640	0,671	0,684
Güney Afrika	0,569	0,619	0,628	0,608	0,638	0,658
Hindistan	0,369	0,431	0,483	0,527	0,570	0,586

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 164-166.

Tablo 8.'de Türkiye ve AB'ye üye son üç ülke ile aday ülkelerin İGE trendleri incelenmektedir. Bu grup içerisinde İzlanda her dönemde en yüksek gelişmeye sahip ülke olmuştur. Türkiye başlangıçta İGE verilerine sahip ülkeler arasında sonuncu olmasına karşın 2013 yılı verileri ele alındığında AB'ye aday ülkelerden Arnavutluk, Makedonya ve Sırbistan'dan daha yüksek İGE değerine sahiptir. 1980-2013 döneminde tüm ülkeler içerisindeki gözlemlenen en büyük gelişmeyi Türkiye göstermiştir.

Tablo 8. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yıllara Göre İGE Trendleri

Ülke	1980	1990	2000	2005	2010	2013
İzlanda	0,754	0,800	0,858	0,888	0,886	0,895
Hırvatistan	-	0,689	0,748	0,781	0,806	0,812
Karadağ	-	-	-	0,750	0,784	0,789
Romanya	0,685	0,703	0,706	0,750	0,779	0,785
Bulgaristan	0,658	0,696	0,714	0,749	0,773	0,777
TÜRKİYE	0,496	0,576	0,653	0,687	0,738	0,759
Srbistan	-	0,726	0,713	0,732	0,743	0,745
Makedonya	-	-	-	0,699	0,728	0,732
Arnavutluk	0,603	0,609	0,655	0,689	0,708	0,716

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 164-165.

İGE sıralamasında en yüksek değere sahip on ülkenin yıllar bazında İGE büyüme değerleri ele alındığında son yıllarda gözlemlenen en büyük artışın Singapur'da olduğunu görmekteyiz. Singapur 2000-2013 yılları arasında 0,92 puanlık bir İGE büyümesi yakalamış ve 2008-2013 arasında İGE sıralamasında 14 basamak yukarı çıkmıştır. Kanada ve Singapur'un İGE büyüme oranları 1990-2000 dönemine göre 2000-2013 döneminde artış gösterirken diğer ülkelerde düşüş gözlenmektedir. Son beş yıllık dönemde İGE sıralamasında Norveç ve Avustralya ilk sıradaki yerlerini korumuş, Almanya bir basamak ABD ise gerilemiştir.¹⁴¹ Türkiye'nin yıllara göre İGE büyüme hızında geçmişe oranla bir düşüş olduğu gözlenmektedir. Buna karşın son beş yıllık İGE sıralama değerlendirilmesinde

Türkiye'nin 16 basamak yükseldiği görülmektedir. (Tablo 9.)

¹⁴¹2014 İnsani Gelişme Raporu Açıklama Notu (Türkiye), (Çevrimiçi)

[http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%20A%C4%B1klama%20Notu%20\(T%C3%BCrkiye\)](http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/2014%20%C4%B0nsani%20Geli%C5%9Fme%20Raporu%20%20A%C3%A7%20A%C4%B1klama%20Notu%20(T%C3%BCrkiye))

Tablo 9. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Yıllara Göre İGE Büyümesi

	Yıllık Ortalama İGE Büyümesi			İGE Sıralama Değişimi (2008-2013)
	1980-1990	1990-2000	2000-2013	
Norveç	0,59	0,80	0,28	0
Avustralya	0,29	0,37	0,29	0
İsviçre	0,29	0,66	0,27	1
Hollanda	0,53	0,57	0,35	3
ABD	0,39	0,29	0,26	-2
Almanya	0,57	0,89	0,51	-1
Yeni Zelanda	0,35	0,62	0,32	1
Kanada	0,48	0,21	0,31	1
Singapur	-	0,72	0,92	14
Danimarka	0,31	0,63	0,37	-1
TÜRKİYE	1,50	1,27	1,16	16

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 164-165.

Seçilmiş gelişmekte olan ülkelerin İGE büyüme oranları bakımından karşılaştırıldığında Türkiye, Hindistan ve Çin'in diğer ülkelere kıyasla daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir. 2000-2013 yılları değerlerinde Brezilya ve Endonezya'da yüksek oranda düşüş olsa da geçmiş dönem büyüme oranları yüksektir. 1990-2000 yılları arasında Rusya'nın İGE büyüme oranı negatif değerlerdedir. İGE sıralamasındaki son beş yıllık değişimde Türkiye 16 sıra, Çin ise 10 sıra yükselmiştir. Diğer ülke sıralamalarında da yükselme söz konusu iken Rusya beş yıl önceki sırasını korumaktadır. Beş yıllık süreçte 4 basamak gerileyerek gerileme yaşayan tek ülke Brezilya olmuştur. (Tablo 10)

Tablo 10. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yıllara Göre İGEBüyümesi

	Yıllık Ortalama İGE Büyümesi			İGE Sıralama Değişimi (2008-2013)
	1980-1990	1990-2000	2000-2013	
Arjantin	0,43	0,81	0,55	4
Rusya	-	-0,17	0,64	0
TÜRKİYE	1,50	1,27	1,16	16
Meksika	0,84	0,78	0,60	2
Brezilya	1,16	1,10	0,67	-4
Çin	1,72	1,66	1,52	10
Endonezya	1,16	1,44	0,90	4
Güney Afrika	0,86	0,14	0,36	2
Hindistan	1,58	1,15	1,49	1

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 164-166.

AB'ye üye son üç ülke ve aday ülkelerin İGE büyüme oranlarını Türkiye ile karşılaştırdığımızda Türkiye'nin tüm ülkelere göre daha yüksek büyüme oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin büyüme oranlarındaki pozitif durumu son beş yıldaki İGE sıralamasında da görülmektedir. Türkiye son beş yıllık süreçte 16 basamak yükselirken, Türkiye'nin dışında sadece Karadağ bir basamak yükselmiştir. Türkiye ve Karadağ haricinde diğer ülkeler arasında İzlanda ve Bulgaristan sıralarını korumuş Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Romanya ve Hırvatistan beş yıl öncesine göre daha geri sıralarda yer almaktadır. İzlanda'nın durumuna bakıldığında ise 13. sırada yer aldığı görülmekte ve bu basamakta büyük bir yükselme yaşayamayacağı düşünüldüğünde mevcut konumunu koruması da başarı olarak görülebilir. (Tablo 11.)

Tablo 11. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yıllara Göre İGE Büyümesi

Ülke	Yıllık Ortalama İGE Büyümesi			İGE Sıralama Değişimi (2008-2013)
	1980-1990	1990-2000	2000-2013	
İzlanda	0,59	0,70	0,32	0
Hırvatistan	-	0,82	0,64	-1
Karadağ	-	-	-	1
Romanya	0,25	0,05	0,82	-3
Bulgaristan	0,57	0,25	0,66	0
TÜRKİYE	1,50	1,27	1,16	16
Srbistan	-	-0,19	0,34	-5
Makedonya	-	-	-	-3
Arnavutluk	0,10	0,74	0,69	-1

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 164-165.

Türkiye' nin İGE büyüme oranı Tablo 12.'da görüldüğü gibi Avrupa ve Orta Asya ülkeleri karşısında oldukça yüksek oranda gerçekleşmiştir. Türkiye 2000- 2013 dönemi, orta insani gelişme kategorisi oranı ile hemen hemen aynı oranda olmakla birlikte diğer tüm dönemlerde orta insani gelişme kategorisi ve yüksek insani gelişme kategorisi ortalamalarının üstünde bir büyüme oranına sahiptir.¹¹⁸

Tablo 12. Türkiye'nin Kategori Bazında Yıllara Göre İGE Büyümesi

¹¹⁸ UNDP 2014, a.g.e., s. 164

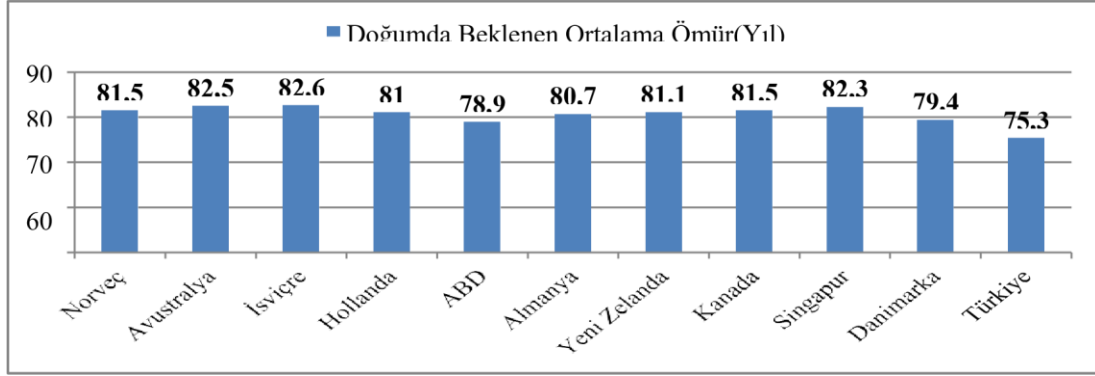
	Yıllık Ortalama İGE Büyümesi		
	1980-1990	1990-2000	2000-2013
TÜRKİYE	1,50	1,27	1,16
Avrupa ve Orta Asya Ortalaması	-	0,21	0,80
Orta İnsani Gelişme Ortalaması	1,22	1,09	1,17
Yüksek İnsani Gelişme Ortalaması	1,04	0,81	1,04

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 165-167.

3.1.3.Sağlık Endeksi Göstergeleri

İGE değerleri ile doğumda beklenen ortalama ömür bağlantılı bir sonuç ortaya koymaktadır.. İGE'nin üç temel unsurundan biri olan sağlık endeksi Türkiye' nin 75,3 yıl doğumda beklenen ortalama ömür şeklinde olmuştur. En yüksek insani gelişmeye sahip on ülkeye göre, Türkiye'nin 75,3 yıl doğumda beklenen ortalama ömür ile söz konusu ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. İsviçre 82,6 yıl ile en uzun süreye sahipken, Avustralya'da 82,5 yıl, Singapur'da 82,3 yıl, Norveç ve Kanada'da 81,5 yıl, Yeni Zelanda'da 81,1 yıl, Hollanda'da 81 yıl, Almanya'da 80,7 yıl, Danimarka'da 79,4 yıl ve ABD'de ise 78,9 yıldır. ABD en yüksek insani gelişmeye sahip on ülkenin içinde en düşük beklenen ortalama ömür süresine sahip ülkedir. (Grafik 1.)

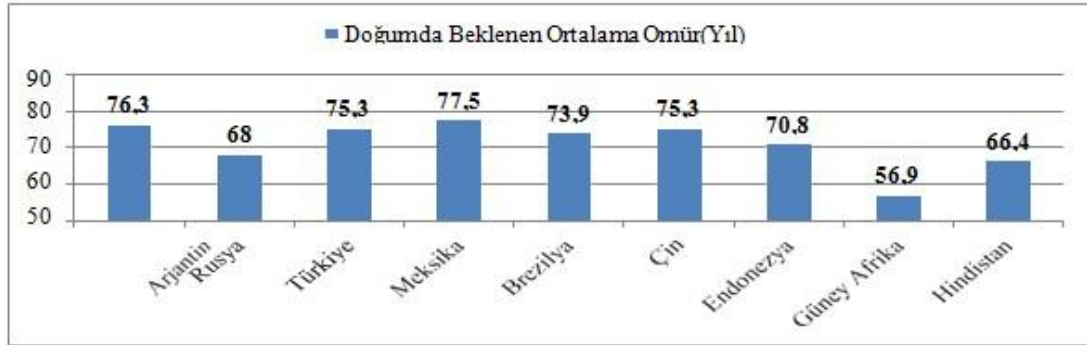
Grafik 1. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Sağlık Endeksi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

Seçilmiş gelişmekte olan ülkelerden Meksika 77,5 yıl ile doğumdan beklenen ortalama ömürde en uzun süreye sahip ülke konumundadır. Güney Afrika 56,9 yıl ile en düşük süreye sahip ülkedir. Çin ve Türkiye 75,3 yıl beklenen ortalama ömür ile bu ülkeler arasında Arjantin ve Meksika' dan sonra üçüncü sırada yer bulunmaktadır. Rusya 68 yıl beklenen ortalama ömür süresi ile birçok ülkenin gerisinde kalmış ve sadece Hindistan ve Güney Afrika'dan daha yüksek bir ortalamaya sahiptir.(Grafik2)

Grafik 2. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Sağlık Endeksi Göstergeleri

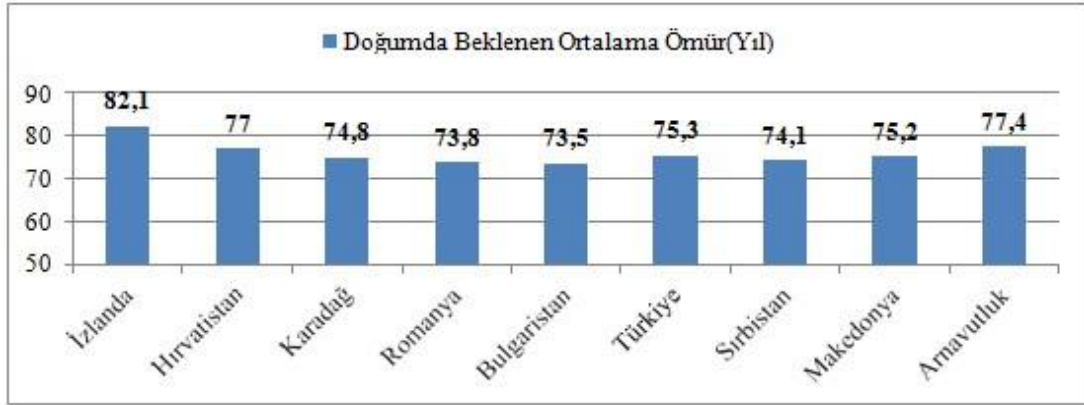

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-162.

Doğumda beklenen ortalama ömür oranları açısından AB'ye üye son üç ülke ile Türkiye'nin durumuna bakıldığında Türkiye 75,3 yıl ortalama ile 77,0 yıl ortalamaya sahip Hırvatistan'ın gerisinde olmakla birlikte 73,8 yıl ortalamaya sahip Romanya ve 73,5 yıl ortalamaya sahip Bulgaristan'ın önündedir. Ancak aday ülkelerden İzlanda 82,1 yıl ortalama ile tüm ülkelerin önünde yer almaktadır. Aday

ülkeler içerisinde İzlanda’da sonra en yüksek ortalama 77,4 yıl ile İGE sıralamasında diğer ülkelerin gerisinde yer alan Arnavutluk’a aittir.¹¹⁹ (Grafik 3.)

Grafik 3. AB’ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Sağlık Endeksi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

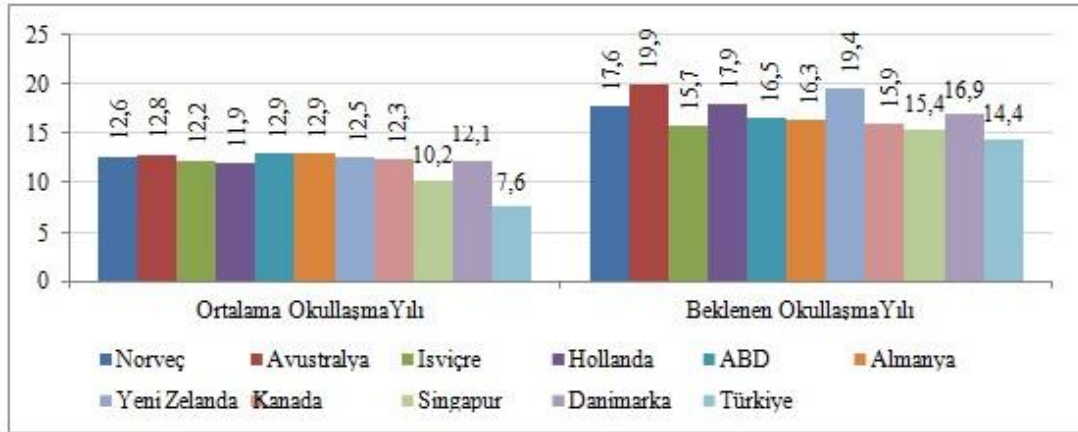
3.1.4.Eğitim Endeksi Göstergeleri

Eğitim, sosyal ve ekonomik boyutları ile gelişme sürecinde önemli bir yer tutmakla birlikte İGE’nin temel unsurlarından biridir. Eğitim, sosyal ve ekonomik boyutları dâhilinde gelişim sürecinde üstlendiği rol ile diğer faktörlerden ayrılmaktadır. Toplumsal katmanlardaki geçişlerde etkin bir araçsal niteliğe sahip eğitim toplumsal yaşam kalitesinin istenilen düzeye çıkarılmasında önemli işlevi bulunmaktadır.

¹¹⁹ Münir Tireli, Selim Çoşkun, Nevzat Fırat Kunderacı, “İT Ülkeleri ve Türkiye’ye Ait Sosyal Göstergeler ile İnsani Gelişim Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Analizi”, Sosyal Politika Çalışmaları: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hakemli Araştırma Dergisi, Yıl:13, C:7, S:30 Ocak-Haziran 2013, s. 80.

İGE'nin unsurlarından olan eğitim endeksi göstergeleri açısından beklenen ve ortalama okullaşma yılı değerlerinde en yüksek İGE değerine sahip ülkelerle Türkiye arasındaki fark oldukça fazladır. Ortalama okullaşma yılı değerlerinde 12,9 yıl ortalama ile Almanya ve ABD diğer ülkelerin önünde bulunmaktadır. Seçilmiş ülke değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Avustralya 19,9 yıl ile beklenen okullaşma yılı oranlarında en yüksek değere sahip ülke olmuştur. Avustralya'yı 19,4 yıl ile Yeni Zelanda takip etmektedir. Dikkat edilmesi gereken noktalardan beklenen okullaşma yılı ile ortalama okullaşma yılı arasındaki farkın Türkiye'de fazla olması, eğitim süresinde yaşanan aksaklıkları ve hedeflerinin uzağında kaldığını göstermektedir. (Grafik 4.)

Grafik 4. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Eğitim Endeksi Göstergeleri

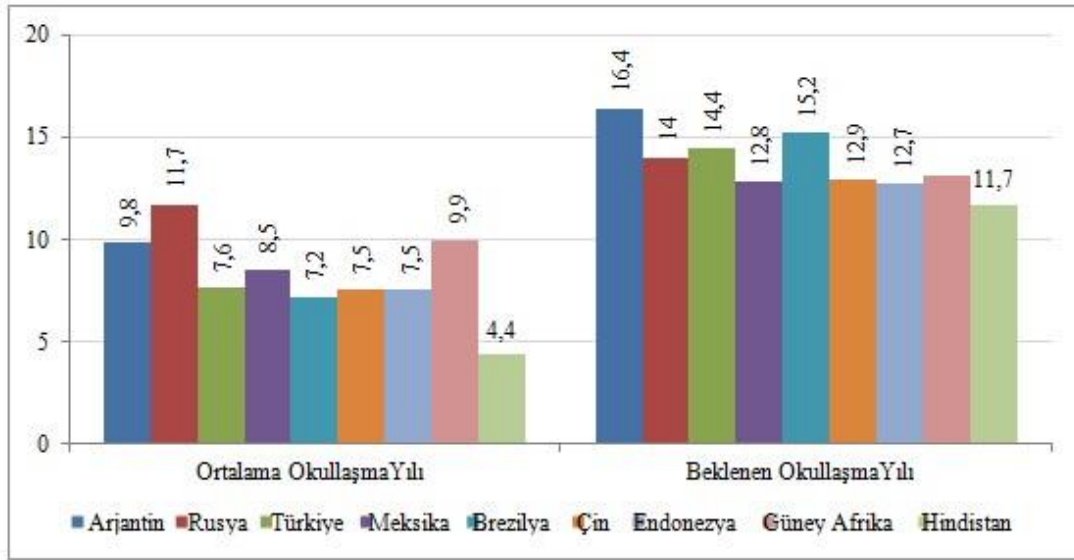

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

Eğitim endeksi göstergelerini geliştirmekte olan seçilmiş ülkelere ele aldığımızda Hindistan 4,4 yıl ile en düşük değere sahip Rusya ise 11,7 yıl ile en yüksek değere sahip ülke konumundadır. Türkiye 7,6 yıl ortalama ile Meksika, Arjantin, Rusya ve Güney Afrika'nın gerisinde Çin, Hindistan, Endonezya ve Brezilya'nın önündedir. Arjantin 16,4 yıl ile beklenen okullaşma yılı sıralamasında ilk sıradadır. Brezilya 15,2 yıl ile Arjantin'den sonra en yüksek ortalamaya sahip ülke iken Türkiye 14,4 yıl ortalama ile Brezilya'yı takip etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında Hindistan 11,7 yıl ortalama ile beklenen okullaşma yılı oranlarında da en düşük değere sahip ülkedir. Rusya beklenen okullaşma yılı oranlarında 14,0 yıl ortalama ile Türkiye, Arjantin ve Brezilya'nın gerisinde kalmıştır. Beklenen ve gerçekleşen ortalama

okullaşma yılı arasındaki farkında Rusya’ da az olması hedeflere diğer gelişmekte olan seçilmiş ülkelerden fazla yaklaşıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. (Grafik 5.)

Grafik 5. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Eğitim Endeksi Göstergeleri

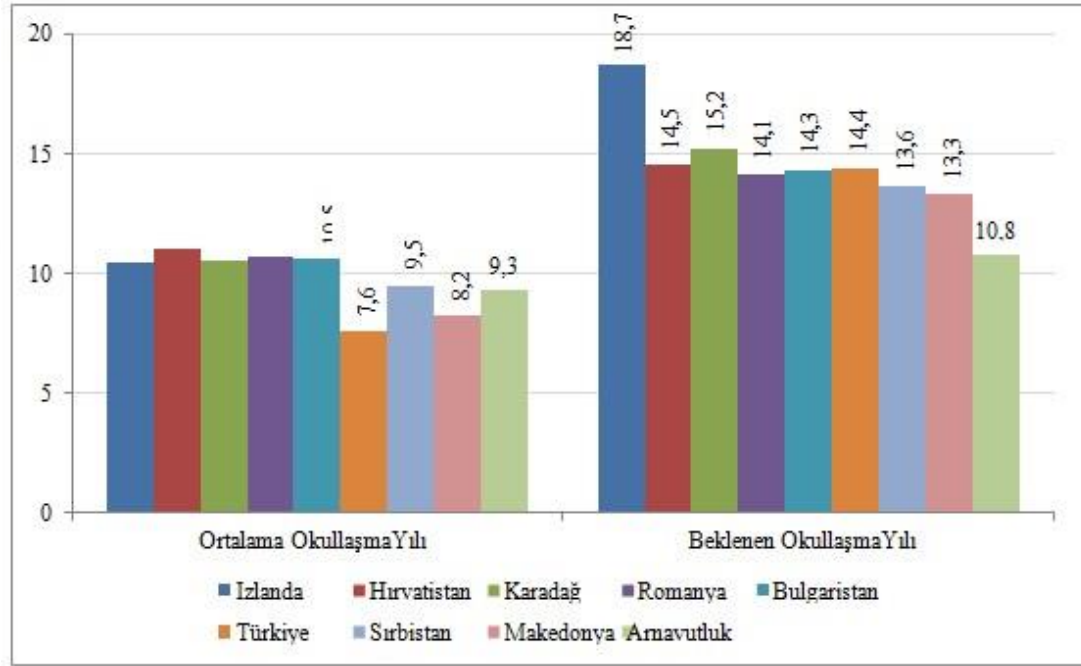

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-162

Türkiye, AB’ye üye son üç ülke ve aday ülkelerin ortalama okullaşma yılı değerlerine göre tamamının gerisinde bulunmaktadır. 2014 İGR’ye göre Türkiye’de ortalama okullaşma yılı 7,6 yıl olurken, üye ülkelerden Romanya’da 10,7 yıl Bulgaristan’da 10,6 yıl ve Hırvatistan’da 11,0 yıl şeklinde gerçekleşmiştir. Makedonya 8,2 yıl ile aday ülkeler içerisinde Türkiye’den sonra ortalama okullaşma yılı oranlarında en düşük ortalamaya sahiptir. Türkiye beklenen okullaşma yılı değerlerinde 14,4 yıl ile daha iyi bir durumda olup 14,1 yıl ortalamaya sahip Romanya ve 14,3 yıl ortalamaya sahip Bulgaristan’ın önünde yer alırken, 14,5 yıl ortalamaya sahip Hırvatistan’ın gerisinde bulunmaktadır. AB’ye aday ülkeler içerisinde Türkiye, Karadağ ve İzlanda’nın gerisinde olmasına karşın Makedonya, Sırbistan ve Arnavutluk’un önünde yer almaktadır. AB’ye aday ülkeler arasında beklenen

okullaşma yılı değeri en yüksek ülke 18,7 yıl ile İzlanda olurken, en düşük ülke ise 10,8 yıl ile Arnavutluk olmuştur.¹²⁰ (Grafik 6.)

Grafik 6. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Eğitim Endeksi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

3.1.5.Yaşam Kalitesi Endeksi Göstergeleri

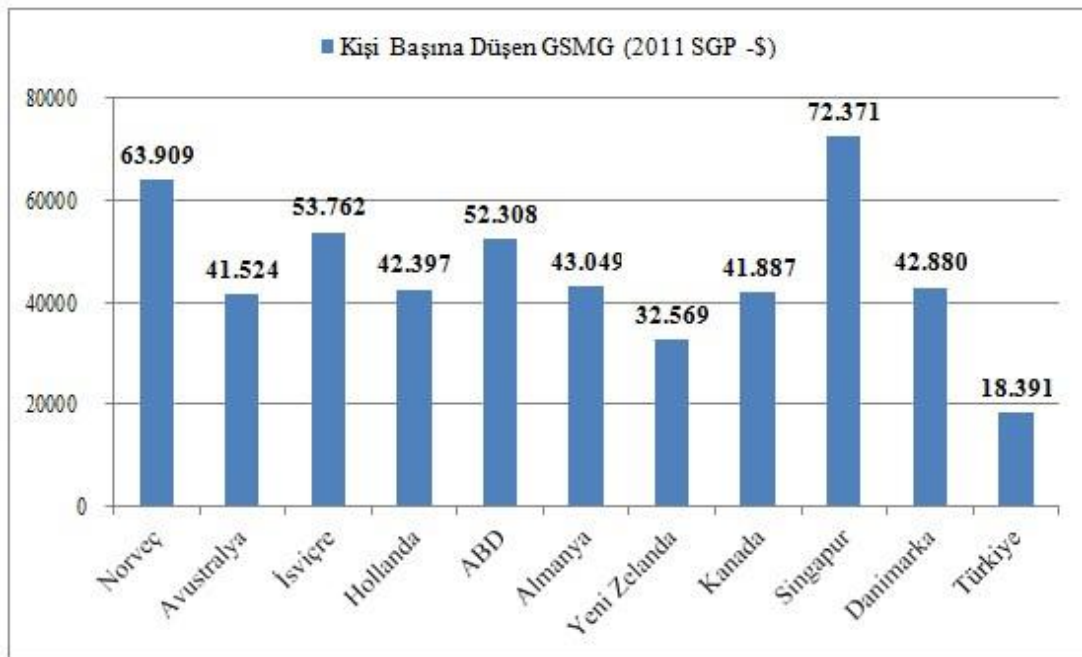
İnsani gelişmenin unsurları içerisinde yer alan kişi başına milli gelir değerleri incelendiğinde en yüksek insani gelişmeye sahip Ülkelerin oranlarının yüksek düzeylerde olduğunu görmekteyiz. En yüksek insani gelişmeye sahip ülkeler arasında Singapur 72.371 dolar kişi başı milli gelir ortalaması ile en yüksek insani gelişmeye sahip on ülke içinde ön sıralarda yer almaktadır. ABD 52.308 dolar,İsviçre 53.762 dolar ve Norveç 63.90 dolar kişi başı milli gelir ortalamaları ile Singapur'un ardından gelmektedirler. Yeni Zelanda 32.569 dolar kişi başı milli gelir oranı ile en yüksek

¹²⁰ Şadan Çalışkan, "Eğitim - İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S:13, 2007, s. 294.

insani gelişmeye sahip on ülke arasında son sıradadır. İGE’de ikinci sırada bulunan Avustralya 41.524 dolar kişi başı milli gelir ile en yüksek insani gelişmeye sahip on ülke içinde sadece Yeni Zelanda’nın önündedir. En yüksek insani gelişmeye sahip on ülke karşısında Türkiye 18.391 dolar kişi başı milli gelir oranı ile söz konusu ülkelerin oldukça gerisinde yer almaktadır.

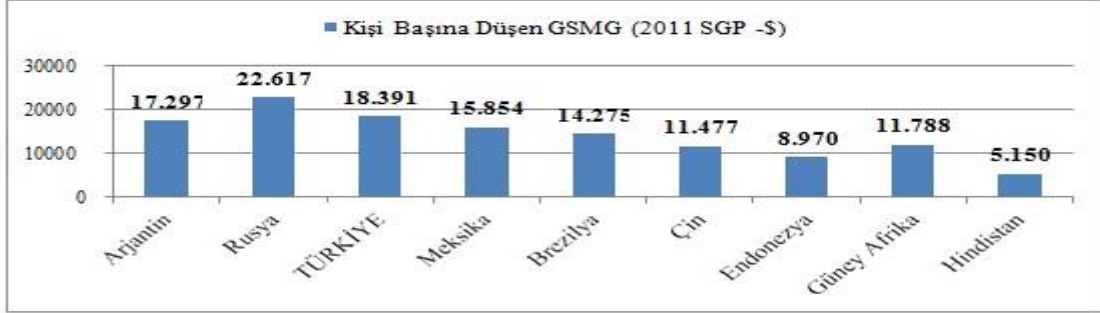
Grafik 7. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Yaşam Kalitesi Endeksi Gelir Düzeyi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-161.

Gelişmekte olan seçilmiş ülkeler sıralamasında Rusya 22.617 dolar ile ilk sırada yer alırken 18.391 dolar ile Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’den sonra 17.297 dolar ile Arjantin ve 15.854 dolar ile Meksika gelmektedir. Hindistan gelişmekte olan ülkeler arasında 5.150 dolar kişi başına milli gelir ile en düşük seviyededir. Güney Afrika ise İGE sıralamasında gerisinde bulunduğu Çin ve Endonezya’dan 11.788 dolar kişi başı milli gelir oranı ile daha önde yer almaktadır. (Grafik 8.)

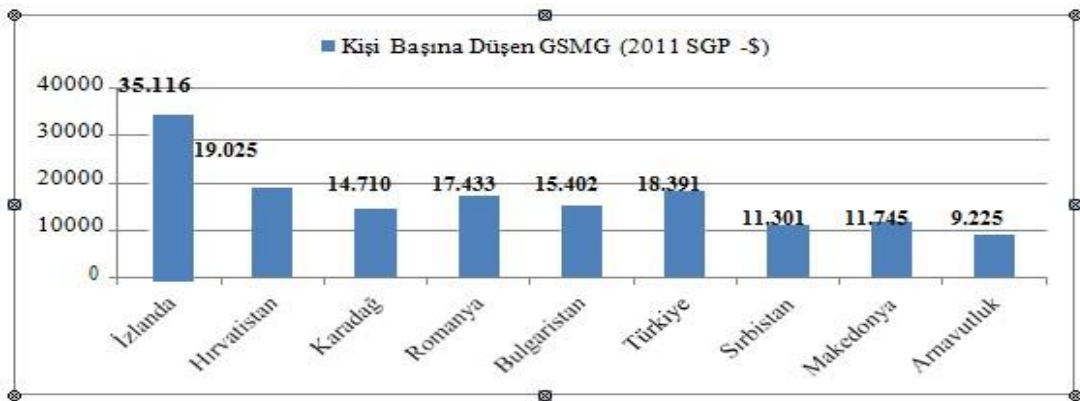
Grafik 8. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Yaşam Kalitesi Endeksi Gelir Düzeyi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-162.

AB'ye üye ülkeler içerisinde Hırvatistan, Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye'nin kişi başı milli gelir değerleri incelendiğinde 18.391 dolar kişi başı milli gelire Türkiye, 19.025 dolar kişi başı milli gelire sahip olan Hırvatistan'ın gerisinde, Romanya ve Bulgaristan'ın önünde yer almaktadır. İzlanda aday ülkeler arasında 35.116 dolar kişi başı milli gelir oranı ile hem aday ülkelerden hem de son üç üye ülkeden oldukça yüksek bir orana sahiptir. Türkiye aday ülkelerden İzlanda hariç diğer tüm aday ülkelerden daha yüksek kişi başı milli gelir oranına sahiptir.

Grafik 9. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Yaşam Kalitesi Endeksi Gelir Düzeyi Göstergeleri

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 160-162.

Tablo 13.'de Türkiye'nin istikrarlı zaman dizisi verileri, yeni göstergeler ve yöntemlere göre düzenlemiş İGE eğilimleri yer almaktadır. Türkiye'nin, 1980-2013 yılları aralığındaki gelişimini İGE değeri ve her bir İGE göstergesi açısından incelediğimizde sürekli bir gelişme şeklinde görülmektedir. Türkiye'nin 2014 İGR'ye göre İGE değeri 0,759 olarak gerçekleşmiştir. 1980-2013 yılları arasında ise İGE değeri 0,496'dan 0,759'a yükselmiştir. 1980-2013 yılları arasında yıllık %1.30 artış ile toplamda %53 lük bir artışın olduğu anlamına gelmektedir.¹²¹

Tablo 13.'de Türkiye'nin 1980-2013 yılları arasındaki her bir İGE unsuru açısından kaydettiği gelişme değerlendirilmektedir. 1980-2013 arası dönemde, Türkiye'deki doğumda ortalama yaşam beklenti süresinin 16,6 yıl arttığı görülmektedir. 1980'de 58,7 yıl olan doğumda yaşam beklentisi 2013'te 75,3 yıla çıkmıştır.

Ortalama öğrenim görme süresi 4,7 yıl, öğrenim görme süresi beklentisi de 6,9 yıl artmıştır. Türkiye'de 1980 yılında 7,5 yıl olan öğrenim görme süresi beklentisi 2013 yılında 14,4 yıl, 1980 yılında 2,9 yıl olan ortalama öğrenim görme süresi ise 2013 yılında 7,6 yıl olarak gerçekleşmiştir. Bu durum eğitim süresindeki beklentinin %52.78 oranında gerçekleştiğini göstermektedir. (Tablo 13.)

Türkiye'de 1980-2013 arasında kişi başına düşen gayri safi milli gelir (GSMG) %112,5 civarı bir artış göstererek 8.656 dolardan 18.391 dolara yükselmiştir. Bu sonuç Türkiye'nin çarpıcı bir ekonomik büyüme gösterdiği anlamına gelmektedir. Türkiye'de net ekonomik büyüme 33 yılda; %124 olarak gerçekleşmiştir.¹²²

---

¹²¹ Deniz Gökçe, "2014 'İnsani Gelişme Raporu' sonuçları", <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/denizgokce/2014-insani-gelisme-raporu-sonuclari/haber336373>, 30.03.2016

¹²² Kobi Efor E-Dergi, <http://www.kobi-efor.com.tr/kapak/bm-2014-yili-insanigelismislik-raporuh3024.html>, 20.03.2016

Tablo 13. Türkiye'nin İstikrarlı Zaman Dizisi Verileri, Yeni Göstergeler ve Yöntemler Işığında İnsani Gelişme Endeksi Eğilimleri

Yıl	Doğumda Ortalama Yaşam Beklentisi	Öğrenim Görme Süresi Beklentisi (Yıl)	Ortalama Öğrenim Görme Süresi (Yıl)	Kişi Başına Düşen GSMG (2005 SGP - \$)	İGE Değeri
1980	58,7	7,5	2,9	8.656	0,496
1985	61,7	8,3	4,0	9.266	0,542
1990	64,3	8,9	4,5	10.546	0,576
1995	67,0	9,6	4,8	11.372	0,604
2000	70,0	11,1	5,5	12.890	0,653
2005	72,5	11,9	6,0	15.060	0,687
2010	74,3	13,9	7,2	16.587	0,738
2011	74,6	14,4	7,4	17.814	0,752
2012	74,9	14,4	7,6	18.011	0,756
2013	75,3	14,4	7,6	18.391	0,759

Kaynak: 2014 İnsani Gelişme Raporu Açıklama Notu (Türkiye)

İbrahim Güran Yumuşak'a göre; Bir ülkenin en önemli serveti nitelikli insan gücüdür. Nitelikli bir nüfus, ülke kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasında ve iktisadi gelişmenin sağlanmasında belirleyici bir faktördür. Aynı zamanda nüfusun genç ve dinamik olması da birçok açıdan avantajlar sağlamakta, beşeri sermaye yatırımlarının etkinliğini artırmaktadır. Bu yüzden, nüfusun niteliğini artırmaya yönelik olarak uygulanacak eğitim ve sağlık politikalarının seçiminde, ülkenin beşeri sermaye düzeyinin ve potansiyelinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İyi eğitilmiş ve sağlıklı bir nüfus, iktisadi gelişmenin önemli kaynaklarından biri olmakla birlikte, diğer kaynakların etkin kullanımını sağlayacak bir unsurdur.

Gelişmiş bilgi ve becerilerin, eğitim ve sağlık gibi yatırımlar iktisadi açıdan büyük önem taşımaktadır. Bilginin bir üretim faktörü olması ve diğer üretim faktörlerine göre daha büyük avantajlar sağlaması, insana yapılan eğitim ve sağlık gibi yatırımların değerini de artırmaktadır. Bilgi üretiminin, beşeri sermayenin ve teknolojik gelişimin önem kazandığı ve toplumları sanayi toplumu ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanan bilgi toplumunda fiziki sermaye ve doğal kaynakların öneminin gittikçe azaldığı görülmektedir. Bu kaynakların yerini bilgi ve beşeri sermaye almaktadır.

Aynı yaş grubundaki eğitilmiş kişiler eğitilmiş olmayanlara göre daha fazla gelir elde ederler. Nüfusun miktarı, yaş ve cinsiyet yapısı, beşeri sermayenin oluşması için gerekli altyapıyı sağlayan en önemli faktörlerdendir. Diğer şartlar aynı olduğu takdirde, daha genç ve daha büyük nüfusa sahip bir ülkenin beşeri sermayesi daha geniş ve dinamik olacaktır. Bu sebeple nüfusun büyüklüğü ve de genç olma özelliği beşeri sermayenin etkinliğini sağlayan önemli nicel özelliklerdir. Nüfusun kadın ve erkek olarak ayrımı da iktisadi açıdan önem arz etmektedir. Kadın nüfusunun büyüklüğü özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların çalışmaması nedeniyle işgücü arzında daraltıcı etkiler yaratabilmektedir. Nüfusun miktarı, özellikle de yaş yapısı daha ziyade nüfus artış hızıyla ilgilidir. Nüfusu artmayan ve giderek yaşlanan ülkelerin beşeri sermayesi dinamizmini kaybettiği gibi bu ülkeler, beşeri sermayesini ayakta tutabilmek için yaptığı harcamaları da artırmak zorundadır. Özellikle sosyal güvenlik harcamaları nüfusu yaşlanan ülkeler için büyük problemdir.¹²³

3.2. Gini Katsayısı

Bir ülkenin ekonomik kalkınmışlığın yanında bireylerin hayat şartlarının da araştırılması gerekir. Günümüz araştırmalarında sadece iktisadi başarıya değil, bu iktisadi başarının yaşam koşullarına katkısının da yansımalarına bakılmalıdır. Bunu

---

¹²³ İ. Güran Yumuşak, Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Kocaeli Ün. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü 2006 ss. 4 - 40

ölçümlemenin bir yolu da gelir dağılımındaki adalete bakılmasıdır. Gelir dağılımdaki adaletsizlik dünya üzerindeki en büyük sorun ve halen çözülmeyi beklemektedir.

Gini katsayısı ülkedeki bireylerin gelirlerindeki adaletsizliği net bir şekilde görebilmek için kullanılır. Gini katsayısı, 20. yy başlarında Corrado Gini isimli istatistikçi tarafından ortaya atılmıştır. 0 ve 1 arasında değişen bu katsayıya göre toplumdaki en zengin ve en yoksul insanlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Katsayı sıfıra (0) yaklaştıkça gelir dağılımının düzeldiği, bir (1)'e yaklaştıkça ise gelir dağılımının adaletsizleştiği anlamına gelmektedir.

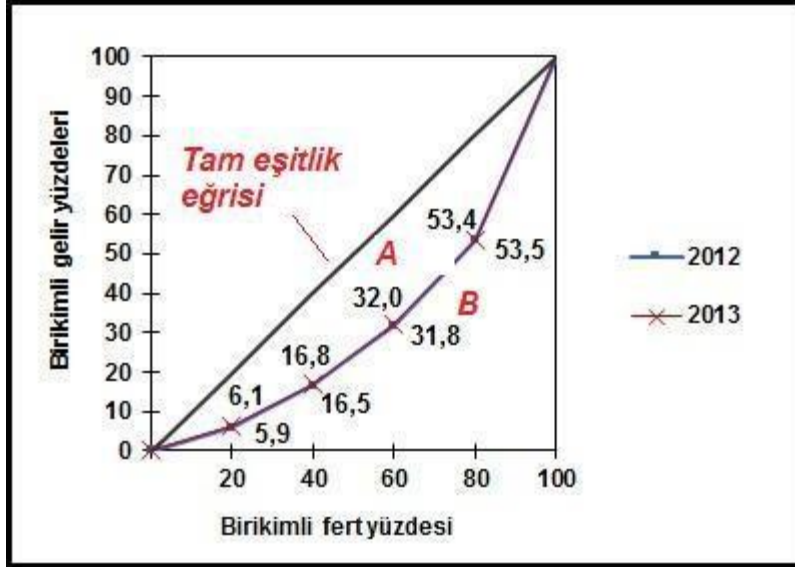
3.2.1.Gini Katsayısı Nasıl Hesaplanır?

Gini katsayısını hesaplarken Lorenz Eğrisinden faydalanılır. Bu eğriyi oluşturmak için nüfus yüzdelerine bölünmekte ve bu dilimlerin milli gelirden aldıkları pay hesaplanmaktadır. Yatay ekseninde nüfus %20 lik beş adet dilimlerle gösterilir, dikey ekseninde yüzdelerle isimli gelir yer alır.

Şekilde tam eşitlik durumunu gösteren, yani çizilen ve 45 derecesi gösteren eksen gelirin tamamen eşit dağıldığını gösterir. Eğride gelir dağılımında fark ne kadar büyük ise eşitlik çizgisinden fark o kadar uzaklaşır.

Aşağıdaki tabloda TÜİK'in 2013 açıkladığı gelir dağılımı istatistiklerine ait veriler bulunmaktadır. Grafikte X eksenine bakılarak toplumun yüzde kaçının milli gelirden ne kadar pay aldığı görülebilir. Türkiye örneğinde 2013 yılında toplumun en fakir %20'lik dilimin gelirin yalnızca %5,9'unu, en zengin %20 lik dilimin ise gelirin %46,5'ini ($100 - 53,5$) aldığı anlaşılmaktadır.

Grafik 10. Türkiye 2012-2013 Lorenz Eğrisi

Kaynak: TÜİK Türkiye 2012-2013 Lorenz Eğrisi

Gini katsayısı hesaplanması ise Lorenz eğrisinin grafikte oluşturduğu alanlar kullanılarak yapılır. "A" alanı eşitsizlik alanıdır. Bu durumda "A" alanının toplam alana olan oranı bize toplumdaki gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren bir oran verecektir. Bu oran Gini katsayısıdır. "A" alanı ne kadar büyük olursa, yani Lorenz eğrisi eşitlik çizgisinden ne kadar uzaklaşırsa gelir dağılımı o kadar adaletsiz demektir. 2012 yılında Türkiye'nin Gini Katsayısı 0.402, 2013 yılında ise 0,400 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz sonrası Gini katsayısı 0.44 olduğu hatırlanırsa uzun zaman sonra gelir dağılımında ciddi bir iyileşme yaşanmadığı gözlenmiştir.

$$\text{Gini Katsayısı} = A / (A+B)$$

Gini katsayı ülkelerin fakir ya da zengin olması ile yani kişi başına düşen gelir ile ilgili bir gösterge değildir. Zengin bir ülkede Gini katsayısı 1'e yakın, yani gelir dağılımı bozuk olabileceği gibi fakir bir ülkede gelir dağılımı düzgün olabilir. Gini katsayısını ve dolayısıyla gelir dağılımını etkileyen faktörler farklıdır. Örneğin toplumun nüfus yapısı, aile yapısı, okuryazar oranı, vergi yapısı, eğitim durumu, finans sektörünün ya da sanayinin gelişmişlik göstergeleri bir ülkedeki gelir dağılımını etkileyebilecek bazı göstergelerdir.

Dünyada gelir dağılımının en adaletli olduğu ülkeler Kuzey Avrupa ülkeleridir. İzlanda, Norveç, İsviçre, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde Gini katsayısı 0.23, 0.25 seviyelerindeyken dünya ortalaması 0.55-0.60 arasındadır. Özellikle Afrika ülkelerinde gelir adaleti oldukça problemlidir. Genel olarak Gini katsayısı 0.40'a kadar yeterli, 0.50 üzeri ise kötü olarak nitelendirilir.¹²⁴

Tablo 14. Dünyadan Gini Katsayısı Örnekleri (2013)

Ülke	Gini Katsayısı
İsveç	0,250
Norveç	0,258
Slovakya	0,260
Finlandiya	0,269
Romanya	0,274
Bulgaristan	0,282
Almanya	0,283
Macaristan	0,312
Polonya	0,327
Belçika	0,330
Hindistan	0,339
Yunanistan	0,343
İngiltere	0,360
ABD	0,408
Fas	0,409
Çin	0,421
Arjantin	0,445
Brezilya	0,547
Güney Afrika	0,631

Kaynak: Human Development Report (2013)

3.3.İstihdam ve İşsizlik Oranları Göstergeleri

¹²⁴ <http://www.mahfiertilmez.com/2014/09/gelir-daglmnda-son-durumumuz.html>, 01.03.2016

İstihdamın nüfusa oranları açısından Türkiye % 48,5 ile en yüksek gelişmeye sahip on ülkeden oldukça düşüktür. Söz konusu ülkelerden Singapur %72,5 ile en yüksek orana sahipken diğer ülkeler de birbirlerine yakın oranlara sahiptir. Norveç ve ABD, Kanada ve Danimarka'ya ait veri bulunmayan güvencesiz istihdam oranlarında Türkiye diğer ülkelerden oldukça yüksek bir orana sahiptir. Söz konusu oran Türkiye'de %32,1 iken, Yeni Zelanda'da %12,1 ve Hollanda'da 11,5'tir. Güvencesiz istihdam oranının en düşük olduğu ülke Almanya'dır. Genç işsizlik oranlarında en yüksek oran %17,7 ile Yeni Zelanda'ya aitken, bu oran Türkiye'de %17,5 ve ABD %16,2'dir. Genç işsizlik oranlarının en düşük olduğu ülke %6,7 ile Singapur'dur. İşsizlik oranlarında Türkiye %8,1 ile diğer on ülkeden de yüksek bir orana sahiptir. En yüksek insani gelişmeye sahip on ülke içerisinde işsizlik oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Danimarka, ABD ve Kanada'dır. En düşük olduğu ülkeler ise Norveç ve Singapur'dur. Bu konuda İnsani gelişme Endeksinin hatalı hesaplanmasında bazı göstergelerin hesaplanması veya hatalı hesaplandığı açıkça görülmektedir.

Danimarka, ABD ve Kanada gibi ülkeler, İGE'de en tepede yer alırken işsizlikte de aynı şekilde en yukarıda yer almaktadırlar. Bu göstergede Danimarka'ya nüfus yoğunluğu baz etkisi eklenerek (kümeleme yöntemi ile), sıralamasının değişmesi gerekecektir.

Tablo 15. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin İstihdam ve İşsizlik Oranları

Ülke	İstihdamın Nüfusa Oranı (25 yaş ve üstü)	Güvencesiz İstihdam (Toplam İşsizliğe Oranı)	Genç İşsizlik (15-24 yaş)	İşsizlik Oranı (15 yaş ve üstü)
Norveç	65,5	-	8,6	3,1
Avustralya	62,3	9,0	11,7	5,2
İsviçre	65,9	9,1	8,4	4,2
Hollanda	61,0	11,5	9,5	5,3
ABD	61,0	-	16,2	7,4
Almanya	58,0	6,8	8,1	5,5
Yeni Zelanda	66,2	12,1	17,7	6,9
Kanada	62,9	-	14,3	7,2
Singapur	72,5	9,3	6,7	3,1
Danimarka	59,2	-	14,1	7,5
TÜRKİYE	48,5	32,1	17,5	8,1

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 200-201.

Tablo 16.'da Türkiye'yi istihdamın nüfusa oranlarında gelişmekte olan seçilmiş ülkelerle birlikte incelediğimizde Güney Afrika ile hemen hemen aynı değerlere sahip en düşük iki ülkeden biri konumundadır. Türkiye'de söz konusu oran %48,5 iken, Güney Afrika'da %48,6'dır. En yüksek oran %72,2 ile Çin'dedir. Güvencesiz istihdam oranının, toplam işsizliğe oranı ile ilgili Rusya, Meksika, Brezilya ve Çin'e ait veriler bulunmamaktadır. Türkiye'de güvencesiz istihdam oranı %32,1 iken en yüksek oran %80,8 ile Hindistan'da, en düşük oran ise %10,1 ile Güney Afrika'dadır. Çin'e ait verilerin bulunmadığı genç işsizlik oranlarında en düşük orana sahip ülke %9,4 ile Meksika olurken, en yüksek oran %51,5 ile Güney Afrika'ya aittir. Türkiye'de genç işsizlik oranı %17,5 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranlarına baktığımızda ise %25,1 ile en yüksek oranda işsizlik Güney Afrika'dadır. Türkiye'de işsizlik oranı %8,1'dir. Türkiye bu oranla Güney Afrika ve Hindistan'dan sonra en yüksek orana sahip ülkedir. İşsizlik oranının en düşük olduğu ülke %4,2 ile

Çin olurken, %4,8 ile Meksika, %5,5 ile Rusya, %6,2 ile Brezilya ve Endonezya, %7,3 ile Arjantin onu takip etmektedir.

Tablo 16. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin İstihdam ve İşsizlik Oranları

Ülke	İstihdamın Nüfusa Oranı (25 yaş ve üstü)	Güvencesiz İstihdam (Toplam İşsizliğe Oranı)	Genç İşsizlik (15-24 yaş)	İşsizlik Oranı (15 yaş ve üstü)
Arjantin	62,5	19,0	18,3	7,3
Rusya	65,0	-	14,8	5,5
TÜRKİYE	48,5	32,1	17,5	8,1
Meksika	63,9	-	9,4	4,8
Brezilya	68,4	-	15,4	6,2
Çin	72,2	-	-	4,1
Endonezya	70,7	57,2	22,2	6,2
Güney Afrika	48,6	10,1	51,5	25,1
Hindistan	60,8	80,8	10,7	9,3

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 200-202

AB'ye üye son üç ülke ve aday ülkelerin verilerine baktığımızda istihdamın nüfusa oranı en yüksek olan ülke %71,2 ile İzlanda olurken en düşük ülke %42,9 ile Makedonya'dır. Türkiye'de bu oran %48,5'tir. Güvencesiz istihdam oranlarında %32,1 ile Türkiye güvencesiz istihdamın en yüksek olduğu ülkedir. Söz konusu oranın en düşük olduğu ülke %8,0 ile Bulgaristan'dır. Genç işsizlik oranlarında Türkiye daha iyi bir noktadadır. İzlanda'yı değerlendirme dışında tutarsak diğer AB üyesi ve aday ülkelerde oranların yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'de genç işsizlik oranı %17,5 olup İzlanda hariç tüm ülkelerden daha düşük seviyededir. Genç işsizlik oranının en yüksek olduğu ülke %53,9 ile Makedonya'dır. İşsizlik oranlarına baktığımızda da Türkiye yine birçok ülkeden daha iyi noktada görünmektedir. İşsizlik oranının en düşük olduğu ülke %6,0 ile İzlanda olup onu %7,0 ile Romanya takip

etmektedir. Türkiye %8,1 işsizlik oranı ile bu iki ülkenin ardından en düşük orana sahip ülkedir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu ülke %31,0 ile Makedonya'dır. (Tablo 17.)

Tablo 17. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin İstihdam ve İşsizlik Oranları

Ülke	İstihdamın Nüfusa Oranı (25 yaş ve üstü)	Güvencesiz İstihdam (Toplam İşsizliğe Oranı)	Genç İşsizlik (15-24 yaş)	İşsizlik Oranı (15 yaş ve üstü)
İzlanda	71,2	-	13,6	6,0
Hırvatistan	47,4	16,5	43,1	15,8
Karadağ	44,9	-	41,1	19,7
Romanya	57,3	31,5	22,7	7,0
Bulgaristan	50,3	8,0	28,1	12,3
TÜRKİYE	48,5	32,1	17,5	8,1
Sırbistan	47,2	26,4	51,1	23,9
Makedonya	42,9	22,1	53,9	31,0
Arnavutluk	53,3	-	22,5	13,8

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 200-201

Tabloda yer alan ülke sıralamalarına bakacak olursak nüfus yoğunluğu yönünden Türkiye'nin en yoğun ülke olduğu bilinmektedir. Nüfus yoğunluğuna göre orantılı bir bakış açısı ile Nüfusları yüksek ülkelerin işsizlik oranlarında yüksek çıkması gerekirken raporun yayımlandığı tarihte işsizlik oranı (15 yaş üstü) 8.1 ile Türkiye izlanda ve romanyanın arkasında yer almaktadır. Bu sonuçlar ile nüfüsü az olan ülkelerde ki işsizliğin ekonomi üzerinde ki etkileri çok daha fazla olacaktır.

3.4. Bireysel Refah Algısı Göstergeleri

Tablo 18.'de en yüksek insani gelişmeye sahip on ülkenin bireysel refah algısı memnuniyet oranları yer almaktadır. Buna göre eğitim kalitesi memnuniyeti en yüksek ülke %85 ile Singapur, en düşük ülke ise %60 ile Almanya'dır. İGE'de ilk sırada yer alan Norveç, eğitim kalitesi endeksinde Singapur'dan sonra en yüksek memnuniyet

oranına sahiptir. İGE’de ikinci sırada yer alan Avustralya ise %66 memnuniyet oranı ile eğitim kalitesi memnuniyetinde sadece Almanya’nın üzerinde yer almaktadır. Sağlık hizmeti kalitesi memnuniyetinde %94’le İsviçre ilk sırada yer alırken, onu %88 ile Hollanda ve %86 ile Almanya takip etmektedir. Diğer ülkelerin de genelde yüksek memnuniyet oranlarına sahip olduğu göstergede en düşük memnuniyet oranı %73 ile ABD’ye aittir. Yaşam kalitesi memnuniyetinde %94 memnuniyet oranı ile İsviçre yine ilk sırada yer alırken, Norveç ve Almanya %90 memnuniyet oranı ile İsviçre’nin ardından en yüksek orana sahip ülkelerdir. Yaşam kalitesi memnuniyetinde ABD %72 memnuniyet oranı ile diğer ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Seçme özgürlüğü memnuniyet oranlarında İsviçre yine %94 ile en yüksek memnuniyet oranına sahip ülke konumunda iken, Avustralya %93, Norveç, Kanada ve Danimarka %92, Almanya ve Yeni Zelanda da %90 memnuniyet oranı ile oldukça yüksek değerlere sahip ülkelerdir. ABD ve Singapur %82 memnuniyet oranı ile seçme özgürlüğü memnuniyetinde diğer ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

Toplam yaşam memnuniyetinde İsviçre 7,8 puan ile ilk sırada yer alırken söz konusu ülkeler içerisinde en düşük puana sahip ülke 6,5 puan ile Singapur’dur. Türkiye ile en yüksek gelişmeye sahip on ülkenin memnuniyet oranları arasındaki fark oldukça fazladır. Türkiye’nin memnuniyet oranlarında bu ülkelere en fazla yaklaştığı nokta eğitim kalitesi memnuniyetindedir. Türkiye %55 eğitim kalitesi memnuniyeti ile %60 memnuniyet oranına sahip Almanya’ya yakın bir orana sahiptir. Türkiye ile en yüksek İGE’ye sahip on ülke arasında memnuniyet oranlarındaki farkın en yüksek olduğu alan seçme özgürlüğü memnuniyeti oranlarıdır.

Tablo 18. En Yüksek İnsani Gelişmeye Sahip 10 Ülkenin Bireysel Refah Algısı

Ülke	Bireysel Refah Algısı Memnuniyeti Oranları				
	Eğitim kalitesi (%)	Sağlık hizmeti kalitesi (%)	Yaşam kalitesi (%)	Seçme Özgürlüğü (%)	Toplam Yaşam Memnuniyeti (En az 0 en çok 10)
Norveç	78	82	90	92	7,7
Avustralya	66	81	87	93	7,2
İsviçre	77	94	94	94	7,8
Hollanda	74	88	88	87	7,5
ABD	64	73	72	82	7,0
Almanya	60	86	90	90	6,7
Yeni Zelanda	71	83	87	90	7,2
Kanada	74	75	86	92	7,4
Singapur	85	84	80	82	6,5
Danimarka	72	81	88	92	7,5
TÜRKİYE	55	60	55	45	5,3

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 220-221

Tablo 19’de gelişmekte olan seçilmiş ülkelerin bireysel refah algısı oranlarını incelediğimizde eğitim ve sağlık hizmetleri kalitesinden memnuniyet oranının en yüksek olduğu ülke Endonezya’dır. Eğitim kalitesi memnuniyetinde en düşük oran %39 ile Rusya’da iken, sağlık hizmetleri kalitesi memnuniyetinde ise %25 ile Brezilya’dadır. Ancak Rusya %27 sağlık hizmetleri kalitesi ile Brezilya’nın çok az farkla üstünde bir orana sahiptir. Türkiye eğitim kalitesi memnuniyetinde %55’lik bir oranla sadece Rusya ve Brezilya’nın önündedir. Türkiye, sağlık hizmeti kalitesinde %60’lık bir oranla kısmen daha iyi bir noktada olmasına karşın Endonezya, Arjantin ve Meksika’nın gerisinde kalmaktadır. Türkiye yaşam kalitesi memnuniyetinde de çok iyi bir durumda bulunmamaktadır ve %55 memnuniyet oranı ile sadece Rusya, Güney Afrika ve Hindistan’dan daha iyi bir noktadadır. Yaşam kalitesi memnuniyetinde en yüksek oran %78 ile Meksika’da, en düşük oran %42 ile Rusya’dadır. Seçme özgürlüğü memnuniyeti oranlarında Türkiye %45 memnuniyet oranı ile Rusya’nın da gerisinde kalarak en alt sırada yer almaktadır. Seçme özgürlüğü memnuniyeti oranlarında en

yüksek oran %80 ile Brezilya'ya aitken, Meksika ve Çin %77 ile Brezilya'yı takip etmektedir. 0 ile 10 arası puanlamaya göre değerlendirilen toplam yaşam memnuniyetine göre en yüksek memnuniyet 7,3 puana sahip Meksika'dadır. Onun ardından 6,9 puan ile Brezilya ve 6,5 puan ile Arjantin gelmektedir. Hindistan'ın 4,6 ile en düşük puana sahip olduğu toplam yaşam memnuniyet göstergesinde 5,3 puanla Türkiye, İGE sıralamasında kendisinden daha geride bulunan Meksika, Brezilya ve Endonezya'nın gerisinde kalmaktadır.

Tablo 19. Gelişmekte Olan Seçilmiş Ülkelerin Bireysel Refah Algısı

Ülke	Bireysel Refah Algısı Memnuniyeti Oranları				
	Eğitim kalitesi (%)	Sağlık hizmeti kalitesi (%)	Yaşam kalitesi (%)	Seçme Özgürlüğü (%)	Toplam Yaşam Memnuniyeti (En az 0 en çok 10)
Arjantin	64	63	67	73	6,5
Rusya	39	27	42	51	5,6
TÜRKİYE	55	60	55	45	5,3
Meksika	62	72	78	77	7,3
Brezilya	52	25	77	80	6,9
Çin	62	65	73	77	5,1
Endonezya	82	80	63	70	5,4
Güney Afrika	67	46	43	58	5,1
Hindistan	69	48	47	57	4,6

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 220-222

AB'ye üye son üç ülke ile aday ülkelerin bireysel refah algısı memnuniyet oranlarının yer aldığı Tablo 20.'ye göre İzlanda diğer ülkelerin tamamının önünde yer almaktadır. Nitekim İzlanda İGE sıralamasında da diğer ülkelerin çok önünde yer alan bir ülke olarak bu başarısını memnuniyet algısına dönüştürebildiğini söyleyebiliriz. Türkiye eğitim kalitesi memnuniyetinde Romanya, Bulgaristan ve

Sırbistan'ın önünde yer almaktadır. Sağlık hizmeti kalitesi memnuniyetinde Türkiye daha başarılı bir noktada bulunmakta ve İzlanda ile Hırvatistan'dan sonra en yüksek memnuniyet oranına sahip durumdadır. Sağlık hizmeti kalitesi memnuniyetinde %38 ile Arnavutluk ve

%39 ile Bulgaristan en düşük memnuniyet oranlarına sahip ülkelerdir. Yaşam kalitesi memnuniyetinde Türkiye %55 ile İzlanda'dan sonra diğer ülkelerin tamamından daha yüksek bir orana sahiptir. Yaşam kalitesi memnuniyetinde en düşük oran %29 ile Bulgaristan'a aittir. Türkiye'nin sağlık hizmetleri kalitesi ve yaşam kalitesi memnuniyeti oranlarında yakaladığı başarıyı seçme özgürlüğü memnuniyetinde yakalayamadığını görmekteyiz. Türkiye, Sırbistan'la beraber %45'lik bir oranla seçme özgürlüğü memnuniyetinde sadece %43 memnuniyet oranına sahip Karadağ'ın üzerinde yer almaktadır. Türkiye toplam yaşam memnuniyetinde Arnavutluk, Karadağ, Romanya ve Sırbistan'la yakın değerlere sahip durumdadır. İzlanda 7,6 puan ile en yüksek puana sahip ülke iken, Bulgaristan 4,2 puan ile en düşük puana sahip ülkedir. Tabloda yer alan ülkeler açısından bireysel refah algısı sıralamasında ülkeler nüfusları açısından değerlendirildiğinde tabloda yer alan ülkelerin nüfus toplamlarından Türkiye diğer ülkelerin nüfuslarının toplamından fazla nüfusa sahiptir. **Tablo (20)** de yer alan göstergelere bakacak olursak savunduğumuz yaklaşımı desteklediği görülmektedir. İzlanda'nın 323.810 (Wikipedia 2013 sayımı) kişilik nüfusu ile birinci sırada çıkmaktadır. İzlanda örneği üzerinden ilerlersek alt yapı ve okula ve eğitim harcamaları 78.000,000 (Wikipedia 2013 sayımı) nüfusa sahip Türkiye ile aynı olmayacaktır. (**Tablo 20**) de yer alan ülkeleri için de en kalabalık nüfusa sahip ülke olan Türkiye aslında bu veri setine göre hak ettiği yer de değildir. Ülkelerin sağlık harcamaları da yine nüfus açısından yoğun ülkeler ile eşdeğer olmayacaktır. Aynı mantıktan hareket ile yüz ölçümü en yüksek ülkenin yine Türkiye olması diğer ülkeler açısından da kamu harcamalarının canlı nüfusa etkileri daha kısa sürede ortaya çıkarken Türkiye gibi nüfusu yüksek ülkelere yansımaları nüfusu az olan ülkelere oran ile zaman almaktadır. **Tablo (20)** de yer alan Avrupa Birliği üyesi ülkeler açısından da Türkiye iyi bir noktada olmasına rağmen Avrupa Birliği tarafından hakkettiğini bulamamaya devam etmektedir.

Tablo 20. AB'ye Üye Son Üç Ülke ve Aday Ülkelerin Bireysel Refah Algısı

Ülke	Bireysel Refah Algısı Memnuniyeti Oranları				
	Eğitim kalitesi (%)	Sağlık hizmeti kalitesi (%)	Yaşam kalitesi (%)	Seçme Özgürlüğü (%)	Toplam Yaşam Memnuniyeti (En az 0 en çok 10)
İzlanda	78	79	81	87	7,6
Hırvatistan	62	63	39	46	6,0
Karadağ	60	48	37	43	5,2
Romanya	53	52	36	60	5,2
Bulgaristan	45	39	29	59	4,2
TÜRKİYE	55	60	55	45	5,3
Sırbistan	50	43	34	45	5,2
Makedonya	62	47	39	58	4,6
Arnavutluk	60	38	48	58	5,5

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report, ss. 220-221

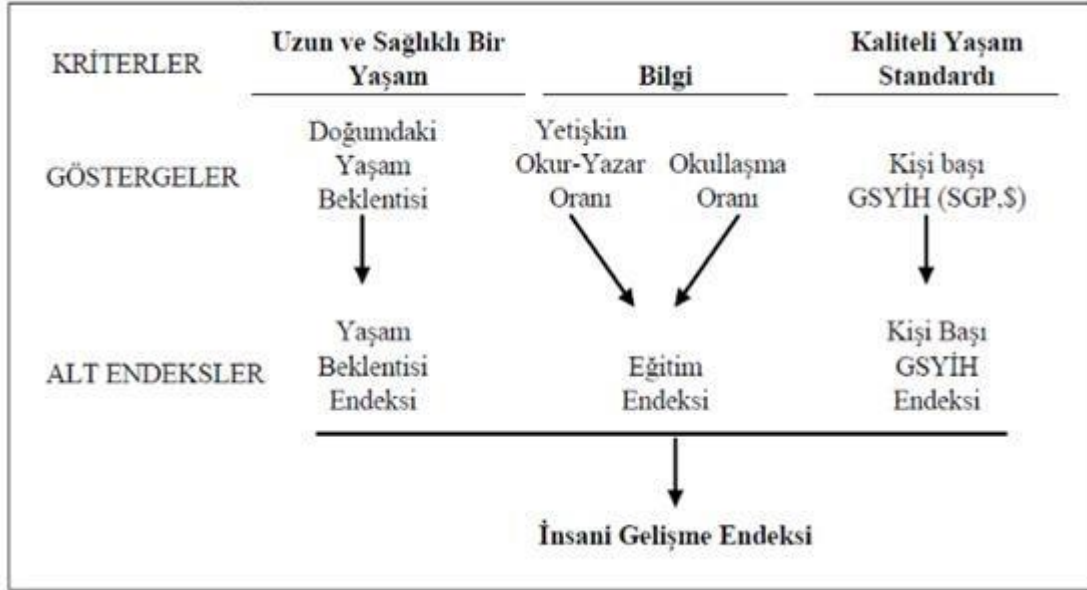
Toplam Yaşam Memnuniyeti (en az 0 En çok 10) sütununda ilk sıra nüfusu en az yoğun ülke olan izlanda da 7,6 olmuştur.Nüfüsü az olan ülke insanların yaşam kalitesi yüksek midir? Bu yüksekliğin ülke ekonomisinde karşılığı nedir?

3.5. İGE Hesaplama Yöntemi

İnsani gelişmişlik endeksinin hesaplama yöntemine 2.bölümde kısaca değinmiştik. Burada ise detaylı olarak değinip nüfus katsayısının eklenmesi tezini açıklayacağız. İnsani gelişmişlik endeksi hesaplamasında nüfusu az olan ülkeler üst sıralarda yer alırken, küçük bir kriz çıktığında ise en fazla nüfusu az olan ülkeler etkilenmektedir.

2005 yılı İGR'den alınan bilgilerle, İGE yıllar itibarıyla geçirdiği değişiklikler neticesinde Şekil - 5'de verildiği şekilde hesaplanmaktadır.

Şekil 5. İGE Hesaplama Yöntemi

Kaynak: UNDP Human Development Report

3.5.1. Yaşam Beklentisi Endeksi'nin Hesaplanması

En yüksek ve en düşük yaş sınırları sırasıyla 25 ve 85 olarak belirlenmiştir. Bu aralık dikkate alınarak yaşam beklentisi endeksi 0 ile 1 arasında bir değer alacak şekilde hesaplanmaktadır. Ülkenin doğumdaki yaşam beklentisi: n yıl ise,
Yaşam Beklentisi Endeksi = $(n-25) / (85-25)$

İnsani Gelişmişlik endeksinde hesaplanan doğumda beklenen ortalama ömrün gelişme göstergesi olarak kabul edilmesi teorik açıdan problemlidir. Gelişme düzeyinin belirlenmesi ölçümlerinde ilk referans noktasının anlık ölçümler olduğu ve endeksin belirli bir yıl için ülkelerin o yılki karşılaştırmalı gelişme düzeyini tespit etmeye yönelik oluşturulmasının statik karşılaştırma amacı taşımasıdır. Oysa doğumda beklenen ortalama ömrün, ölçümün yapıldığındaki nüfusun ortalama yaşam beklentisini yansıtmadığı, gelecekte yetişkin duruma gelecekler için bir öngörü niteliği taşıması tahmin edilerek hesaplanmaktadır. Hesaplamaya o andaki statik değişken olan erişkinlerin yaşam süresi dâhil edilmelidir.

3.5.2. Eğitim Endeksi'nin Hesaplanması:

Eğitim endeksine ulaşmak için yetişkin okur-yazar endeksi (15 yaş ve üstü) ve okullaşma endeksi için 0-100 aralığı kullanılarak, 0 ile 1 arasında bir değer bulunmaktadır.

Ülkenin yetişkin okuryazar oranı: $m\%$,

Ülkenin okullaşma oranı: $r\%$ ise,

Yetişkin Okur-Yazar Endeksi= $(m-0) / 100-0$

Okullaşma Endeksi= $(r-0)/(100-0)$

Eğitim Endeksi= $2 / 3 * (\text{Yetişkin Okur-Yazar Endeksi}) + 1 / 3 * (\text{Okullaşma Endeksi})$

Bu formül genel olarak nüfusun tamamını temel alan basit aritmetik bir başarı ortalaması kullanıp dağılımsal endişeleri yok saymaktadır. Böyle bir ortalama özellikle kadınlarda ve erkeklerde olmak üzere farklı insan grupları arasında sistematik ve potansiyel olarak büyük farklılıkların gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Bu farklılık nüfusu az yoğun ülkelerde yanlış hesaplamalara sebep olmaktadır. Nüfüsü az olan ülkeler her bir ölçü kriterinde üst sıralarda yer bulmasına sebep olan bu yanlış hesaplamalar ülkeler hakkında farklı/yanlış algılar oluşmasına sebep olabilmektedir.

3.5.3 GSYİH Endeksi'nin Hesaplanması:

GSYİH Endeksi SGP'ye göre düzenlenmiş kişi başı GSYİH değeriyle ölçülür. Endeksin kullanılmasında 100 dolar alt düzey kişi başına gelir olarak alınırken üst düzey olarak 40.000 dolar kullanılmıştır. Bu aralıktan hareketle GSYİH Endeksi 0 ile 1 arasında bir değer olarak hesaplanmaktadır.

Ülkenin kişi başı GSYİH'sı y ise,

GSYİH Endeksi= $[\log(y)-\log(100)] / [\log(40.000)-\log(100)]$

3.5.4 İnsani Gelişme Endeksi'nin Hesaplanması

İGE hesaplanırken Yaşam Beklentisi Endeksi, Eğitim Endeksi ve GSYİH Endeksi'nin aritmetik ortalaması alınmaktadır: Bu hesaplama yöntemi eksik kalmaktadır. Tam olarak İGE hesaplanmasını irrasyonel olarak vermektedir. Çünkü İGE nüfusu az olan ülkelerde çok yüksek çıkmaktadır. Gelişmiş ve nüfusu fazla olan ülkelerde daha rasyonel çıkmaktadır. Gelişmiş ve nüfusu fazla olan ülkeler, gelişmiş ve nüfusu az olan ülkelere göre krizlere daha dayanıklıdır ve krizlerden daha az etkilenmektedirler. Bu durum İGE endeksinin tepesinde yer alan İzlanda ve İrlanda gibi nüfusu azalan ülkelerin, 2008 krizinden çok fazla olumsuz etkilenmesinden dolayı bu hesaplamanın tekrar gözden geçirilmesi gerçeğini doğurmaktadır.

$$\text{İGE} = 1/3 * (\text{Yaşam Beklentisi Endeksi}) + 1/3 * (\text{Eğitim Endeksi}) + 1/3 * (\text{GSYİH Endeksi})$$

İGE için cinsiyet veya gelir adaletsizliğini kapsamadığı düşüncesi ile insani gelişmenin tam ölçümünü yapılamaz. Ayrıca insani gelişme ve gelirle iyi bir yaşam arasındaki karmaşık bağlantıyla ilgili yüzeysel bilgileri içerdiğini fakat insan hakları ve politik serbestlik ölçüsünü yansıtmaz. Birleşmiş Milletler İGE'ni bu üç temel göstergeye göre hesaplamaktadır. Bu üç temel gösterge genişletilmelidir. İGE'nin boyutu ve göstergeleri genişletilmeli, ülkelerin eşitsizliği hesaba katılmalıdır. İGE'nin hesaplanmasında kullanılan üç bileşenin keyfi olarak eşit ağırlıklandırma düzeninin kullanılması doğru sonuçlar vermeyebilir. Burada üç temel verinin ağırlığı farklı olmalıdır. Ülkenin gelişmişlik düzeyini oluşturan, okuryazar oranı, ortalama yaşam standardı ve GSYİH aynı oranda etki etmez.

3.5.5.2010 Raporu ve İGE Hesaplama Yöntemi

2010 yılı İGE hesaplamasında hem göstergelerde hem de formüllerde değişiklik yapılırken, İGE'de yer alan üç boyut aynı kalmış ancak gelir ve eğitim boyutunun ölçütleri değişmiştir. Eğitim, yetişkin eğitiminin ortalama yılı ve okula başlama yaşındaki çocukların beklenen okullaşma yılı göstergeleri ile ölçülmeye başlanmıştır. Önceki yöntemde İGE sıralamasında üst sıralarda yer alan ülkelerin okullaşma oranı ve okuryazarlık oranları oldukça yüksek olduğunda bu ölçütler net ayrımlar yapmada yetersiz kalmıştır. Yeni göstergeler ile ülkeler arasındaki ayrımın daha net görülebileceği vurgulanmıştır. Gelir ise satın alma gücü paritesine göre

uyarlanmış kişi başı GSYH (ABD doları) yerine, kişi başına satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış GSMG (ABD doları) olarak hesaplanma yoluna gidilmiştir. GSYH'nin ekonomik bir çıktı olması ve ülkenin harcanabilir gelirini yansıtmaması nedeniyle yeni hesaplama yönteminde GSMG kullanılmıştır.

3.5.6. 2014 Raporu ve Yapılan Değişiklikler

2014 yılı İGR'de endekslerin hesaplanmasında kullanılan maksimum ve minimum değerler yeniden düzenlenmiş ve Tablo 21'de görüldüğü gibi sabitlenmiştir.

Tablo 21. İnsani Gelişme Endeksi'ne İlişkin Alt Endekslerin Hesaplanmasında Kullanılan Maksimum ve Minimum Değerler(2014)

Boyut	Gösterge	Maksi	Minimum
Sağlık	Beklenen yaşam süresi(yıl)	85	20
Eğitim	Beklenen eğitim süresi(yıl)	18	0
	Ortalama eğitim süresi(yıl)	15	0
Yaşamstandartı	Kişi başına düşen GSMG (2011 SGP - \$)	75.000	100

Kaynak: UNDP 2014, Human Development Report TechnicalNotes

Yirminci yüzyılda hiçbir ülkede beklenen yaşam süresinin yirmi yılın altına düşmemiş olması nedeniyle beklenen yaşam süresinde minimum değer yirmi olarak alınmıştır. Minimum düzeye yakın performans gösteren ekonomilerdeki kayıt dışı gelir ve üretimin dikkate alınması sonucu kişi başına düşen milli gelirde minimum değer 100 dolar olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda yıllık 75,000 doların üstündeki rakamların insani gelişme ve refah açısından gözle görülür hiçbir katkısı olmadığı görüldüğünden kişi başına düşen gelirde maksimum değer 75.000 dolar olarak sabitlenmiştir.

İGE’de boyut endeksleri asgari ve azami değerlerin saptanmasıyla hesaplanmaktadır. Buna göre;

$$\text{Boyut endeksi} = (\text{Gerçek} - \text{Asgari Değer}) / (\text{Azami} - \text{Asgari Değer})$$

Eğitim boyutu için, birinci denklem önce iki göstergeye birden uygulanır, sonra ikisinin aritmetik ortalaması alınır. İGE hesaplanırken üç boyutun geometrik ortalaması alınır.

$$\text{İGE} = (I \text{ Sağlık} \cdot I \text{ Eğitim} \cdot I \text{ Gelir})^{1/3}$$

2014 İGR’de geliri ifade etmek için kullanılan yöntemde bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Dünya Bankası’nın 2014 Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanında, birçok ülkenin 2011 yılına ait kişi başına düşen GSMG değerlerine ilişkin satın alma gücüne endeksli tahminler bulunmaktadır ve hakkında bu göstergenin kısmen veya tamamen bulunmadığı ülkeler için, bu değer İGR Ofisi tarafından nominal GSMG değerlerinin iki aşamada güncellenmesi sonucu elde edilmektedir. Öncelikle, nominal kişi başına düşen GSMG rakamları baz yılının (2011) satın alma gücü paritesi değerlerine dönüştürülmektedir. İkinci olarak, GSMG değerlerine satın alma gücü türünde gerçek büyüme oranları uygulanarak 2011 yılı için bir GSMG zaman dizisi oluşturulmaktadır. Gerçek büyüme oranı, yerel para biriminde kişi başına düşen GSMG’nin GSYH deflatörüne oranlanmasıyla elde

edilmektedir.

2013 yılının gelir değerlerine ulaşmak için, IMF tarafından sağlanan tahmini GSYH büyüme oranları, satın alma gücü türünde en güncel GSMG değerlerine uygulanmaktadır. IMF tarafından yapılan büyüme tahminleri, yerel para birimi ve sabit fiyatlar üzerinden belirlenmektedir. Böylelikle ekonominin gerçek büyümesinin etkisiyle, satın alma gücü dönüşümünün etkisini karıştırma ihtimalinin önü alınmış olmaktadır. Resmi satın alma gücü oranları Uluslararası Karşılaştırma Programı (International Comparison Program) tarafından oluşturulmaktadır.

En son açıklanan 2014 ve 2015 raporuna göre İGE yukarıdaki şekilde hesaplanmaktadır. Asıl dikkat edilmesi gereken nokta insani gelişmişlik endeksinin hesaplanmasında nüfus yoğunluğunun hesaba katılması gerekliliğidir. Nüfusu az olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir yüksek olduğu için ülkelerin sıralamasını değiştirmektedir.

Tablo 22. İnsani Gelişme Edeksindeki Sıralama(2009 – 2010 – 2013 - 2014)

2009	2010	2013	2014
1 Norveç	1 Norveç	1 Norveç	1 Norveç
2 Avustralya	2 Avustralya	2 Avustralya	2 Avustralya
3 İzlanda	3 Yeni Zelanda	3 ABD	3 İsviçre
4 Kanada	4 ABD	4 Hollanda	4 Danimarka
5 İrlanda	5 İrlanda	5 Almanya	5 Hollanda
6 Hollanda	7 Hollanda	6 Yeni Zelanda	6 Almanya
10 İsviçre	8 Kanada	7 İrlanda	7 İrlanda
13 ABD	10 Almanya	9 İsviçre	8 ABD
16 Danimarka	13 İsviçre	11 Kanada	9 Kanada
20 Yeni Zelanda	17 İzlanda	14 İzlanda	10 Yeni Zelanda
22 Almanya	19 Danimarka	15 Danimarka	11 Singapur
23 Singapur	27 Singapur	19 Singapur	16 İzlanda
79 Türkiye	70 İran	71 İran	69 İran
88 İran	83 TURKEY	88 Türkmenistan	72 Türkiye
92 Çin	87 Turkmenistan	90 Türkiye	90 Çin
100 Türkmenistan	89 Çin	101 Çin	109 Türkmenistan

Kaynak: UNDP 2009 – 2010 – 2013 - 2014, Human Development Report Technical Notes

Yukarıdaki tablo 22 de seçilmiş bazı ülkelerin yıllar itibari ile sıralamaları yer almaktadır. Raporda ülkelerin basamaklarındaki değişimler gözlenmiştir. Bazı ülkelerde ise değişimler olmamıştır. Ülkelerin buldukları bölgeler ve kıtalar itibari ile yeniden bir tablo oluşturulmuştur. Aşağıdaki tablo 23 de Avrupa ve Amerika ülkelerinin İGE'si yüksek çıkmaktadır. En düşük İGE'ye sahip kıta Afrika kıtasıdır. OECD ülkelerinin ortalama İGE değeri ise tüm kıtalardan yüksek çıkmaktadır. İGE değeri yüksek olan bölgelerin Doğumda beklenen ortalama ömür, ortalama okullaşma

yılı, beklenen okullaşma yılı ve kişi başına gelir de yüksek çıkmaktadır. Bunların hepsi diğer veriler ile doğru orantılı olarak artmakta ve zalmaktadır.

Ülkenin bulunduğu bölge doğrudan İGE'ini ve diğer verileri etkilemektedir.

Tablo 23. UNDP Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde İGE Göstergeleri (2009-2014)

	İGE	Doğumda beklenen ortalama ömür (yıl)	Ortalama okullaşma yılı	Beklenen okullaşma yılı	Kişi başına CSMG (SGP, ABD doları)
Arap Ülkeleri	0,588	69,1	5,7	10,8	7.861
Doğu Asya ve Pasifik	0,643	72,6	7,2	11,5	6.403
Avrupa ve Orta Asya	0,702	69,5	9,2	13,6	11.462
Latin Amerika ve Karayipler	0,704	74,0	7,9	13,7	10.642
Güney Asya	0,516	65,1	4,6	10,0	3.417
Sahra-Altı Afrika	0,389	52,7	4,5	9,0	2.050
Yüksek İGE	0,717	72,6	8,3	13,8	12.286
OECD	0,879	80,3	11,4	15,9	37.077
Dünya	0,624	69,3	7,4	12,3	10.631
Türkiye	0,679	72,2	6,5	11,8	13.359

Kaynak: UNDP 2009 – 2010 – 2013 - 2014, Human Development Report TechnicalNotes

Yukarıda ki Tablo (23) te Bölgesel ve bağlı kuruluşlar açısından İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) incelemelerinde OECD ve Avrupa ülkelerinin dünya ortalamasının üzerinde İnsani Gelişmişliğe sahip oldukları görülmektedir. Bölgesel farklılıklar ve coğrafi koşulların dışında Arap ve sahra altı afrika ülkelerinin düşük İnsani Gelişmişlik Endekslerine sahip olduğu da görülmektedir. Her bir bölgede tek başlarına İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) yüksek olan ülkeler olmasına rağmen bölgesel ortalamaya etkisi pek fazla olmamaktadır. Tablo (23) de yer alan İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) hesaplamaları sonuçlarına göre üretim ve istihdamın yüksek olduğu ülkelerde oran diğer ülkelere nazar ile yüksek çıkmıştır. İnsani Gelişmişlik Endeksinin (İGE) yüksek çıktığı Avrupa ülkelerinin geçmiş yüz yılda düşük çıkan arap ve afrika ülkelerini sömürgeleri yaptığıda bilinen bir gerçektir. Bu ülkelerin gelişimlerini tamamlamak adına kullanacakları yer altı ve yer üstü kaynakları bu ülkeler tarafından kullanılmış

İnsani Gelişmenin zaman alan bir gelişme endeksi olduğu hesap edildiğinde ilgili ülkelerin yüz yılda dahi belli bir seviyeye gelememeleri manidardır.

Dördüncü Bölüm

4.1. İnsani Gelişme Endeksine Yönelik Eleştiriler

İGE, insan refahının ölçümünü üç temel unsurdan hareket eden bir yaklaşımla ele almaktadır. Gelir odaklı yöntemlerin aksine insan refahı için başka göstergeleri dikkate alan İGE'ye yönelik birtakım eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerden birine göre, İGE'nin çok yüksek seviyede puanları olan gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıkların analizinde yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için İGE'de zaman içerisinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Fakat bu değişiklikler yetersizdir.¹²⁵

İGE'de yer alan doğumda beklenen ortalama ömrün gelişme göstergesi olarak kabul edilmesinin teorik açıdan problemlili olduğu dile getirilmiştir. Gelişme düzeyinin belirlenmesi ölçümlerinde ilk referans noktasının anlık ölçümler olduğu ve endeksin belirli bir yıl için ülkelerin o yılki karşılaştırmalı gelişme düzeyini tespitiye yönelik oluşturulmasının statik karşılaştırma amacı taşıdığı yönünde eleştiriler getirilmiştir. Oysa doğumda beklenen ortalama ömrün, ölçümün yapıldığı andakin nüfusun ortalama yaşam beklentisini yansıtmadığı, ileride erişkin duruma gelecekler için bir öngörü niteliği taşıdığı vurgulanmıştır.

İGE için cinsiyet veya gelir adaletsizliğini kapsamadığı düşüncesi ile insani gelişmenin tam ölçümünü yapamayacağı eleştirileri yapılmaktadır. Ayrıca insani gelişme ve iyi yaşam arasındaki karmaşık ilişkilerle ilgili genel bilgileri içerdiğini fakat insan hakları ve politik serbestlik ölçüsünü yansıtmayacağı dile getirilmiştir.

İGR'de kullanılan ortalama yaşam süresi, okuryazarlık gibi toplam göstergeler genellikle nüfusun tamamını temel alarak basit aritmetik bir başarı ortalaması kullanır

---

¹²⁵ Mehmet Sedat Uğur, "İnsani Gelişme Yaklaşımı ve Neoliberal Politikaların Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2011, ss. 93-94

dağılımsal endişeleri göz ardı etmektedir. Böyle bir ortalama özellikle kadınlarda ve erkeklerde olmak üzere farklı insan grupları arasında sistematik ve potansiyel olarak büyük farklılıkların gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Ancak Anand ve Sen, farklı sınıflar, ırklar, bölgeler ve buna benzer birçok alanda eşitsizlikler yaşanabildiğinden bu farklılıklarınıansıtılmasındaki başarıya odaklanılmasının daha yararlı olacağını vurgular.

İGE herhangi bir gösterge veya endeksten elde edebileceğimizden çok daha derin ve zengin olmasına karşın kendi içinde bazı eşitsizlikleri gizleyebilmektedir. Örneğin kişi başına düşen ortalama gelirin büyük dezavantajlarından biri büyük eşitsizlikleri gizleyen bir ortalama olmasıdır. Ancak ortalama yaşam süresi, okuma yazma gibi İGE bileşenleri de ortalama verilerdir. Bu oranlar kadın erkek, zengin fakir, şehir kırsal kesim, dini ve etnik grupları arasındaki büyük farklılıkları dağizleyebilir. Genel ve yüzeysel bir nitelik taşıyan İGE’de eğitim endeksi hesaplanırken okuryazar ve üniversiteye kayıt verileri dikkate alınması nicel durumu yansıtırken, nitel durumuyansıtmaz.¹²⁶

Srinivasan, İGE’yi oluşturan unsurlara ait verilerin zayıf ve yetersiz olduğunu belirtir. Gelişmekte olan birçok ülkenin GSYH verilerinin ölçümünde yaşanan sorunlara vurgu yaparak bu sorunların ciddiyet ve niceliğinin bir ülke içinde zamanla değişme olasılığı olduğunu ve bu sorunların ülkeler arası karşılaştırmalara uygun olmadığını savunur. 1980 ve sonrası dönem için kısmen güvenilir ve yeni olan ortalama ömür tahminine ilişkin verilerin az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmında bulunmadığını dile getirir. Nitekim UNICEF’in de bu konuda 5 yaşın altındaki ölümleri göstermek için (1991 yılı için) son dönemde ulusal düzeyde ölçüm yapmaktan ziyade, çeşitli matematiksel hesaplamalar kullanıldığını kabul ettiğini söyler.¹²⁷

Srinivasan’ın bir diğer eleştirisi ise, Sen’e göre birer işlevi olan İGE’deki yaşam beklentisi ve eğitimsel kazanımlar gibi unsurların göreceli değerlerinin bireyler,

---

¹²⁶ Ayşe Betül Yapa, “Türkiye İnsani Gelişme Endeksi’ne Göre Hangi Sirada?”, Hekimce Bakış Dergisi, Bursa Tabip Odası Yayını, Aralık, 2013, s. 69.

¹²⁷ T.N. Srinivasan, “İnsani Gelişme Yeni Bir Paradigma mı Yoksa Tekerliğin Yeniden İcadı mı?”, Çev. Şenay Sezgin Nartgün, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:32, S:1, 1999, s. 313

ülkeler ve sosyo-ekonomik gruplar için aynı olmayacağı yönündedir. Srinivasan ayrıca tek bir işlevin esas değerinin, İGE’de karşılığını doğrudan bulamayacağını, 40 yıl yaşam beklentisindeki bir birim azalmanın 60 yıllık beklentideki bir birim azalma ile aynı olamayacağı örneğiyle açıklamaktadır. Okuryazarlığın ülkelerde farklı şekillerde tanımlandığına da vurgu yapan Srinivasan, 145 ülkenin 1970’den beri yetişkin okuryazar durumuna ilişkin herhangi bir veri bulunmadığını dile getirir. Ayrıca okulların niteliği, okuldan atılma oranları, okul süreleri gibi ülke içinde veya ülkeler arasında değişiklik göstermesi nedeniyle okula kayıt oranlarını uluslararası alanda karşılaştırma için elverişli bulmamaktadır.¹²⁸

Refah ve yoksulluğun birçok tanımı olduğundan sağlıklı ölçüm yapabilmek için gerekli kıstas sayısı ve buna bağlı olarak veri ihtiyacı artmaktadır. Verilere ulaşmada yaşanan güçlükler nedeniyle bunların yerine bazı göstergelerin kullanılması, ölçümlerin istenilen kapsamda yapılmasına olanak vermemektedir. Bileşik endekslere bir diğer eleştiri ise, endeksi oluşturan ölçütlerdeki gelişmelerin ayrı ayrı izlenmesini engellemesiyle ilgilidir. Endekslerde yer alan göstergelerde kısa dönemde eşzamanlı bir gelişme sağlanmasının olanaksız olması ise, bu göstergelerden hangisine öncelik verileceği sorusunu gündeme getirmektedir.¹²⁹

İGE ile ilgili bir başka tartışma ise içeriği oluşturmak için kullanılan verilerin güvenilirliğinin yanında içeriğin geçerliliği ve içeriğin farklı göstergeler için doğru ağırlıkların uygulanması yönündedir. Endekslerde kullanılan göstergelerin toplu bir şekilde sunulması öznel unsurlar taşımakta ve bazı istatistiksel sorunlara sebep olmaktadır. Göstergelere eşit ağırlık verilmesi halinde birbiriyle ikame edilebilir olduğu baştan kabul edilmiş olduğundan amaçlanan içeriğin en baştan kaybolmasına yol açacaktır. Örneğin İGE’de yer alan üç göstergenin eşit ağırlıklı olması durumunda, 1992 yılında bir ülkedeki 4.688 doların altında olan kişi başına gelirdeki 141 dolarlık artış, endeks açısından okuryazarlık oranında %4,5, ortalama yaşam beklentisinde ise 1,1 yıllık artışla aynı etkiye sahip olmaktadır. Böylece yaşam beklentisindeki bir yıllık artışın, kişi başına gelirdeki 128 dolarlık artışla eşdeğer olduğu gibi bir sonuç ortaya

---

¹²⁸ A.e., ss. 312-313.

¹²⁹ Şenses, a.g.e., 2003, s. 103.

çıkılmaktadır ki bu durum endeksteki üç unsurun birlikte gerçekleşmesiamacıyla gelişmektedir.¹³⁰

Srinivasan, İGE'yi kavramsal açıdan zayıf, ampirik olarak geçersiz kabul etmektedir. Zamana ve yere göre karşılaştırma yapma olanağından yoksun oluşu, ölçüm hataları ve peşin hükümler gibi ciddi problemler sıralamaktadır. İGE'deki değişkenliğin, sadece politika belirlemede değil, performans ve gelişme sürecinde doğru yorum olanağını da engelleyeceğini düşünmektedir.¹³¹

İnsani gelişmeyi yansıtmada anlamında sadece İGE'ye odaklanmak yetersiz olabilmekle birlikte diğer göstergelerin tek bir endekste yansıtılabilmesi de mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan bakıldığında İGE'nin tamamen önemsiz olduğu söylenemez. İGE insan yaşamının iyi bir düzeyde olması için çok önemli bulduğu temel kapasitelerin başarılması ile diğer fırsatlara da ulaşmanın kolaylaşacağı düşüncesiyle sadece üç boyuta odaklanmaktadır. Bu durum, insan hakları, toplumsal ve siyasal katılım ve ayrımcılık gibi unsurların İGE'de yer almamasına rağmen, insani gelişme önemli oranda sağlandığında, tüm insanlık için diğer fırsatlara giden kapının açılacağı örneği ile açıklanabilir. İGE'nin önemi bu noktada yeterli ölçüm sunabilmesi ile ilgilidir.

İGE, yeterince kapsamlı değildir. Ölçümler yapılırken nüfusu yoğun olan ülkeleri, nüfusu yoğun olmayan ülkeleri, gelişmiş ülkeleri, gelişmekte olan ülkeleri ve az gelişmiş ülkeleri kendi aralarında ayırıştırma ve bölümlenme yaparak hesaplamalıdır. Ancak hesaplama yöntemi oluşturulduğu günden bu yana İGE, oluşumu ve bileşiminden genişletilmesi ve daha fazla boyut içermelidir. Srinivasan, İGE'nin hesaplanmasında kullanılan üç bileşenin keyfi olarak eşit ağırlıklandırma düzeninin kullanılmasını eleştirmektedir. İGE metodolojisinde teknik konuların bazılarında bir takım göreceli değişiklikler önermişlerdir. Gelir değişkeni için logaritma alınması ve bazı uygulanan normalleştirme tipleri, önerilen değişikliklerden bazılarıdır. Teknik olarak endeks üzerine yapılan eleştirilerin yanı sıra bir de ülkelerin sıralanması ile ilgili olarak bulanık mantık temelli ve çok kriterli karar tekniklerini kullanan çalışmalar

---

¹³⁰ Şenses, a.g.e., 2003, s. 104.

¹³¹ Srinivasan, a.g.e., s. 314.

yapılmalıdır. Endeksin bileşenleri ile ilgili olanlardan endeksin yapısı ile ilgili olanlara kadar iki kategoriye ayrılmış bir takım değişiklikler önerilmelidir. Bu da endeksin değiştirilmiş bir sürümü ortaya çıkmaktadır. Bu yeni sürüm ise İGE - 2 dir. Bu çalışmanın amacı da, HDI endeksine göre sıralanan her bir gruptaki ülkeleri kendi grubu içerisinde değerlendirerek birbirlerine göre nispi etkinliklerini ölçmek ve ülkelerin kendi grupları ve nüfus yoğunlukları içerisinde daha sağlıklı ölçümlmelerini yapabilmek.

Rapor, gelirdeki artışları insan gelişimi için gerekli, fakat yeterli görmeyerek; insanı araç olmaktan ve bir amaç ve kazanç elde edenden çok, süreçlere katılımcı olarak görmektedir. Rapor, insanların ihtiyaçları olan mal ve hizmetlerin sağlanmasından ziyade, insan tercihleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

4.2. Metodoloji

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini tek bir ölçütle ifade etmek, ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarındaki farklılık nedeniyle oldukça zordur. Bu doğrultuda, ülkeler arası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 1990 yılında İnsani Gelişme Raporu ile yayınlanmaya başlamıştır. Bu raporda uzun ve sağlıklı bir yaşam, sosyal ve siyasi özgürlükler, insan hakları gibi faktörlerden hareketle yaşam beklentisi, eğitim ve GSYH endeksleri oluşturularak elde edilen ortalama ile İGE endeksi ortaya çıkarılmıştır. Bu endeks sonucunda bir ülkenin gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş bir ülke olduğu; bunun yanı sıra ekonomisindeki etkinin yaşam niteliğini ne düzeyde etkilediği ile ilgili bilgiler ortaya koyulmaktadır. İnsani Gelişme Göstergesi ülkelerde başlıca üç gelişmeyi göz önünde tutar:

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Bu göstergenin ölçümü ortalama yaşam süresi ile yapılır.
- Bilgi: Bilgi okuryazar oranı (2/3'ü) ve ilkokul, lise ve üniversite kayıtları yüzdesi (1/3'ü) ile hesaplanır.
- Kaliteli yaşam standardı: Bu göstergenin ölçümü kişi başına düşen gelir ve alım gücünün Amerikan Doları üzerinden hesaplanmasıyla yapılır.

Bu üç gösterge bir ülkenin İGE endeksinin tam ve doğru olarak hesaplanmasında yeterli değildir. İGE endeksinde ilk sıralarda yer alan ülkelerin kriz ve ekonomik buhran anlarında çöküşü 2008 krizinde net bir şekilde görülmüştür. Nüfusu az olan ülkelere İzlanda her yıl İGE endeksinde 1. sırada yer almıştır. 2008 krizinde ise en fazla etkilenen ülke olmuştur. İGE endeksi ülkelerin kırılmalıklarını, işgücü etkisini ve işsizliğin ekonomiye etkisini ortaya koymamaktadır. Bu durumda İGE hesaplamasına 4. bir veri eklenmelidir. Eklenecek dördüncü veri İGE göstergesindeki sıralamanın daha sağlıklı olmasını hedeflemektedir. Belirli finansal verilere bakıp, ülkelerin refahı hakkında bilgi sahibi olmamız, sosyal ve ekonomik gelişmeyi görmemiz için yeterli değildir. Bunun için toplumsal refahı ve gelişmeyi ölçebilecek yeni göstergelere ihtiyaç duyulmuştur

Çalışmada dördüncü verinin eklenebilmesi için öncelikle ülkelerin kendi grupları içindeki etkinliklerinin araştırılmasında veri zarflama analizi (Data Envelopment Analysis-DEA) seçilmiştir. Ortak ölçü birimine ihtiyaç duymaksızın birden fazla girdi ve çıktıyı tek bir değerde birleştirmeyi sağlayarak karar birimlerinin etkinliklerini maksimize ederek ağırlıklar kümesini belirleyen DEA, doğrusal programlamaya dayanan matematiksel bir prosedürdür. Burada İGE endeksinde göre sıralanan ülkelerin kendi grubu ile ele alınarak etkinliklerinin ölçülmesinin sebebi, homojen bir yapı oluşturmaktır. Etkinlik ölçümü için kullanılacak değişkenler ise İGE hesabında kullanılan yaşam beklentisi, eğitim ve GSYH endekslerinin hesabında kullanılan değişkenler olup bu değişkenlere işsizlik ve nüfus yoğunluğu eklenecek ve DEA analizi için çıktı değişkenlerini ifade edecektir.

DEA, üretim sınırlarının tahmini için ekonometri ve yöneylemde sıkça kullanılan parametrik olmayan ve karar birimleri için göreceli etkinlik kıyaslaması yapan bir metottür.

4.3. İGE ve Küme Analizi

OECD ülkelerini kategorize etmelerinin iyi bir metodu da her yıl İGE data verilerine küme analizini uygulamak olacaktır. Bu şekilde yeni adapte edilmiş eşikler içerik seviyelerinde aynı İGE değerini yansıtabilirler.

Küme analizi uygulanabilir bir sınıflandırma üretmek için bir örneği homojen sınıflara ayırmanın istatistiksel metodudur. İncelenen datayı anlamlı grup ve kümelere ayırmak için keşif amaçlı veri analizidir. Bu her kümedeki benzerlik durumlarını en üst seviyeye ulaştırırken başlangıçta bilinmeyen gruplar arasındaki farklılıkları da en üst seviyeye ulaştırır. Tek bir datadan çok daha fazla idare edilebilen alt gruplar oluşturan bir veri azaltma aracıdır. Küme analizi değişkenler arasındaki tüm bağlantıların tamamını inceler ve bu kümelerin ne oluşturabileceklerine dair önceden tahmin edilmiş fikirler olmadan yeni gruplar oluşturur. Bu şekilde her küme toplanan veri açısından üyelerinin ait olduğu sınıfları tarif eder. Her kümedeki maddeler bazı yönlerden birbirlerine benzerler ve diğer kümelerle de farklılık gösterirler.

Bu araştırmada kullanılan çözüm yoluna k-ortalama yöntemidir. Uzaklığı küme ortalamasına en küçük olan kümeyle tayin edilen bir durum olduğu için k küme sayısıdır. Çözüm yolunun amacı k-ortalama'yı bulmayı hedefler. İlk olarak bir ortalama takımı bilgisayar ortamına hesaplanır ve durumlar merkeze olan uzaklıklarına göre sınıflandırılır. İkinci olarak küme ortalaması her kümeyle tayin edilen durumlar kullanılarak tekrar hesaplanır daha sonra bütün durumlar yeni ortalamaya göre tekrar sınıflandırılır. Son olarak kümelerin ortalamaları tekrar hesaplanır ve durumlar kalıcı kümelere tayin edilir.

İlk küme merkezleri seçildikten sonra her durum küme merkezinden olan uzaklığına göre en yakın kümeyle atanır. Bütün durumlar kümelere atandıktan sonra küme merkezleri kümelerdeki bütün durumlara göre tekrar hesaplanır. Güncellenmiş küme merkezlerini kullanarak durum atamaları tekrar yapılır. Küme merkezleri hiçbir küme merkezinde fark edilebilir ya da 10 olarak kabul edilen maksimum özyenileme sayısı değişmeyene kadar küme atamaları tekrar hesaplanırken durum atamalarına devam edilir. Özyenileme durduktan sonra bütün durumlar en son küme merkezlerine göre kümelere atanır. Bütün durumlar kümelendikten sonra küme merkezleri son bir kez daha hesaplanır. Son küme merkezleri kullanılarak kümeler tarif edilir.

Küme analizi sosyal bilimler istatistik paketi (spss) kullanılarak 30 OECD ülkesinin İGE değerlerine uygulanır. Aşağıdaki kritere göre ülkeler her yıl için 3 grupta tekrar sınıflandırılır. Bu ülkelerin seçiminde nüfusu yoğun ülkeler ve yoğun olmayan ve az yoğun 30 ülke seçilmiştir.

- Grup A = Çok Yüksek İGE,
- Grup B = Yüksek İGE,
- Grup C = Yüksek-Orta İGE.

Spss iyi ayrılmış durumdaki değerleri bulur ve bu değerleri birinci küme merkezi değerleri olarak kullanır. Tablo 24 de 9 farklı data takımı 1998- 2007 ye kadar her yıl için UNDP'nin İGE birincil merkezlerini göstermektedir.

Tablo 24. İGE için başlangıç Küme Merkezleri (1998-2007)

	Group A	Group B	Group C
1998	0.94	0.78	0.73
1999	0.94	0.83	0.74
2000	0.94	0.88	0.74
2001	0.94	0.84	0.73
2002	0.96	0.89	0.75
2003	0.96	0.85	0.75
2004	0.97	0.89	0.76
2005/6	0.97	0.83	0.78
2007	0.97	0.85	0.81

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi (2000-2009)

Tablo her yıl için yeniden sınıflandırılmış OECD küme gruplarını gösterir.

Tablo 25. İGE için bitiş Küme Merkezleri (1998-2007)

	Group A	Group B	Group C
1998	0.91	0.82	0.73
1999	0.93	0.85	0.74
2000	0.93	0.89	0.77
2001	0.93	0.84	0.73
2002	0.94	0.88	0.78
2003	0.94	0.87	0.75
2004	0.95	0.89	0.79
2005/6	0.95	0.87	0.78
2007	0.96	0.88	0.81

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 55 (2000-2009)

Tablo 26. İGE için Küme Grupları (1998)

Grup A	Grup B	Grup C
Kanada	Kore Cumhuriyeti	Türkiye
Norveç	Çek Cumhuriyeti	
Amerika	Slovakya	
Avustralya	Macaristan	
İzlanda	Polonya	
İsveç	Meksika	
Belçika		
Hollanda		
Japonya		
Birleşik Krallık		
Finlandiyaiya		
Fransa		
İsviçre		
Almanya		
Danimarka		
Avusturya		
Lüksemburg		
İrlanda		
İtalya		
Yeni Zellanda		
İspanya		
Yunanistan		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Kümeleme analizinin sonuçları 1998 de Kore Cumhuriyeti, Çek cumhuriyeti Slovakya,Macaristan, Polonya ve Meksika'nın B grubunda kümelendiğini gösteriyor. Türkiye C grubunda yer alan tek OECD ülkesidir.

Tablo 27. İGE için küme Grupları (1999)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Yunanistan	Türkiye
Avustralya	Kore Cumhuriyeti	
Kanada	Portekiz	
İsveç	Çek Cumhuriyeti	
Belçika	Macaristan	
Amerika	Polonya	
İzlanda	Meksika	
Hollanda		
Japonya		
Finlandiyaiya		
İsviçre		
Lüksemburg		
Fransa		
Birleşik Krallık		
Danimarka		
Avusturya		
Almanya		
İrlanda		
Yeni Zellanda		
İtalya		
İspanya		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

1999 da bütün diğer ülkeler aynı grupta kalırken Yunanistan ve Portekiz A grubundan B grubuna düştüler. 2000 yılında C grubundaki Türkiye'ye katılan Meksika dışındaki A grubu ve grubu aynı kalmıştır.

Tablo 28. İGE için Küme Grupları (2000)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Yunanistan	Türkiye
İsveç	Kore Cumhuriyeti	Meksika
Kanada	Portekiz	
Belçika	Çek Cumhuriyeti	
Avustralya	Macaristan	
Amerika	Slovakya	
İzlanda	Polonya	
Hollanda		
Japonya		
Finlandiyaiya		
İsviçre		
Fransa		
Birleşik Krallık		
Danimarka		
Avusturya		
Lüksemburg		
Almanya		
İrlanda		
Yeni Zellanda		
İtalya		
İspanya		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2001 yılında Meksika C grubunda B grubuna geçerken Portekiz ve Yunanistan B grubundan A grubuna geçtiler.

Tablo 29. İGE için Küme Grupları(2001)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Kore Cumhuriyeti	Türkiye
İzlanda	Çek Cumhuriyeti	
İsveç	Polonya	
Avustralya	Macaristan	
Hollanda	Slovakya	
Belçika	Meksika	
Amerika		
Kanada		
Japonya		
İsviçre		
Danimarka		
İrlanda		
Birleşik Krallık		
Finlandiyaya		
Lüksemburg		
Avusturya		
Fransa		
Almanya		
İspanya		
Yeni Zellanda		
İtalya		
Portekiz		
Yunanistan		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2002 yılında B grubundaki ülke sayısı 8 ülkeye çıkmıştır. Meksika bu grubu terk edip C grubundaki Türkiye'ye tekrar katılırken İtalya, Meksika, Portekiz bu gruba katıldı.

Tablo30. İGE için Küme Grupları(2002)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	İtalya	Meksika
İsveç	Yunanistan	Türkiye
Avustralya	Portekiz	
Kanada	Kore Cumhuriyeti	
Hollanda	Çek Cumhuriyeti	
Belçika	Polonya	
İzlanda	macaristan	
Amerika	Slovakya	
Japonya		
İrlanda		
İsviçre		
Birleşik Krallık		
Finlandiya		
Avusturya		
Lüksemburg		
Fransa		
Danimarka		
Yeni Zellanda		
Almanya		
İspanya		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2003 yılında Meksika tekrar B gurubuna katılırken İtalya ve Yunanistan A grubuna yükseldiler.

Tablo 31. İGE için Küme Grupları(2003)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Portekiz	Türkiye
İzlanda	Korea Republic	
Avustralya	Çek Cumhuriyeti	
Lüksemburg	macaristan	
Kanada	Polonya	
İsveç	Slovakya	
İsviçre	Mexico	
İrlanda		
Belçika		
Amerika		
Japonya		
Hollanda		
Finlandiya		
Danimarka		
Birleşik Krallık		
Fransa		
Avusturya		
İtalya		
Yeni Zellanda		
Almanya		
İspanya		
Yunanistan		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2004 yılında sırasıyla Yunanistan ve Meksika B grubuna ve C grubuna düştüler.

Tablo 32. İGE için Küme Grupları(2004)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Yunanistan	Meksika
İzlanda	Kore Cumhuriyeti	Türkiye
Avustralya	Portekiz	
İrlanda	Çek Cumhuriyeti	
İsveç	macaristan	
Kanada	Polonya	
Japonya	Slovakya	
Amerika		
İsviçre		
Hollanda		
Finlandiya		
Lüksemburg		
Belçika		
Avusturya		
Danimarka		
Fransa		
İtalya		
Birleşik Krallık		
İspanya		
Yeni Zellanda		
Almanya		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2005 ve 2006 yıllarında Meksika tekrar B grubuna geçerken Yunanistan ve Kore Cumhuriyeti A grubuna yükseldiler.

Tablo 33. İGE için Küme Grupları (2005/2006)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Portekiz	Türkiye
Norveç	Çek Cumhuriyeti	

Avustralya	Macaristan	
Kanada	Polonya	
İrlanda	Slovakya	
İsveç	Meksika	
İsviçre		
Japonya		
Hollanda		
Fransa		
Finlandiya		
Amerika		
İspanya		
Danimarka		
Avusturya		
Birleşik Krallık		
Belçika		
Lüksemburg		
Yeni Zelanda		
İtalya		
Almanya		
Yunanistan		
Kore Cumhuriyeti		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

2007 yılında bu ülkeler 2005 ve 2006 yıllarındaki gibi aynı gruplarda yer aldılar. Yıllar süren çalışmalar boyunca Türkiye C grubunda kalıp Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Polonya B grubunda kalırken Norveç, Avustralya, İzlanda, Norveç, Kanada, İrlanda, İzlanda, Hollanda, İsveç, Fransa, İsviçre, Japonya, Lüksemburg, Finlandiya, ABD, Avusturya, İspanya, Danimarka, Belçika, Yeni Zelanda, Bileşik Krallık ve Almanya A grubunda kaldılar. Meksika B grubu ve C gurubu arasında geçiş gösterirken İtalya, Yunanistan Kore Cumhuriyeti ve Portekiz A grubu ve B gurubu arasında geçiş gösterdiler.

Tablo 34. İGE için Küme Grupları(2007)

Grup A	Grup B	Grup C
Norveç	Portekiz	Türkiye
Avustralya	Çek Cumhuriyeti	
İzlanda	Polonya	
Kanada	Slovakya	
İrlanda	Macaristan	
Hollanda	Meksika	
İsveç		
Fransa		
İsviçre		
Japonya		
Lüksemburg		
Finlandiya		
Amerika		
Avusturya		
İspanya		
Danimarka		
Belçika		
İtalya		
Yeni Zelandada		
Birleşik Krallık		
Almanya		
Yunanistan		
Kore Cumhuriyeti		

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

OECD ülkelerinin bu elde edilen küme gruplaşmaları rastlantısal değildir ve UNDP nin sınıflandırmasından büyük farklılık gösterir. Küme analizi Meksika İspanya Yunanistan ve Portekiz gruplarını 1998 de; Meksika'yı 1999 ve 2000 de; Yunanistan'ı 2001 de; İtalya, Yunanistan ve Meksika'yı 2002; Portekiz ve Kore Cumhuriyeti'ni 2003 de; Yunanistan, Kore Cumhuriyeti, Meksika ve Portekiz'i 2004 de; Türkiye, Portekiz ve Çek Cumhuriyeti'ni 2007 de ayırt etmiştir. Küme analizi 2005 ve 2006 da farklı sonuçlar vermemiştir. Analiz en çok Meksika grubunu dikkate almıştır.

4.4. İGE -2 ve Dereceler

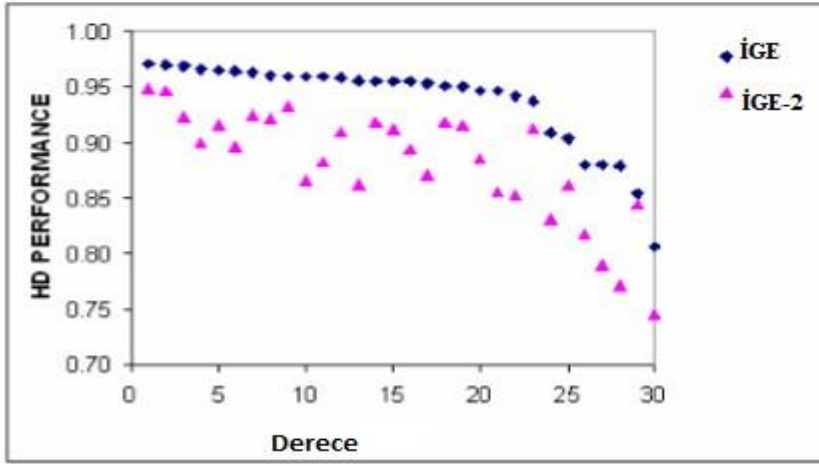
Bütün yıllar ve ülkeler için İGE-2 değerleri her zaman İGE değerlerinden düşük olmuştur. LEI ve EI değerleri neredeyse aynı kaldıkları için yıllara göre İGEdeğerlerindeki gelişmeler GDPI değişmelerden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Öte yandan birçok OECD ülkelerinde yıllar içerisinde İGE-2 de önemli gelişmeleri temsil etmektedir. Bu bir bakıma işsizlik ölçeklerinin dâhil edilmesine bağlanabilir.

Tablo 35. İGE-2 ye göre OECD ülkelerinin sıralanışı (1998-2007)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005/6	2007
İzlanda	1	1	1	2	3	4	1	1	1
Norveç	2	2	4	4	2	1	2	2	2
Avusturalya	12	13	12	15	14	10	7	8	5
Kanada	11	14	14	18	17	16	16	15	14
İrlanda	16	11	8	7	7	6	3	5	9
İsveç	13	8	7	6	6	7	12	16	15
İsviçre	7	3	2	3	5	2	4	3	4
Japonya	5	7	8	10	9	9	5	6	6
Hollanda	4	4	2	1	1	5	14	4	3
Fransa	23	22	20	20	21	22	23	21	20
Finlandiya	22	21	21	21	20	20	19	18	18
Birleşik Devletler	6	6	6	9	12	14	9	10	13
İspanya	29	27	27	24	27	27	20	20	21
Danimarka	9	9	11	7	8	12	11	7	7
Avusturya	8	9	10	11	11	15	14	11	12
Birleşik Krallık	10	12	12	12	9	8	10	14	16
Belçika	16	17	15	16	16	17	18	19	19
Lüksemburg	3	5	5	5	4	2	8	12	7
Yeni Zelanda	15	15	16	13	13	10	5	9	10
İtalya	25	23	23	23	22	19	17	17	17
Almanya	18	18	19	19	19	21	20	22	23
Yunanistan	24	26	26	26	26	25	27	23	24
Kore Cumhuriyeti	20	19	18	17	14	12	13	13	11
Portekiz	14	16	17	13	18	18	20	26	26
Çek Cumhuriyeti	20	25	25	26	25	26	25	25	22
Macaristan	26	24	24	25	24	24	26	27	27
Polonya	27	29	29	29	30	30	30	28	28
Slovakya	30	n/a	30	30	29	29	29	29	29

Meksika	19	20	22	22	23	23	24	24	23
Türkiye	28	28	28	28	28	28	28	30	30

Kaynak: HDR kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları (2000-2007) verisi

Şekil 6. İGE ve İGE-2 nin Derecelerinin Büyüklük Dağılımı

İGE-2 değerlerine göre yıllar boyunca İzlanda, Norveç, İsviçre ve Japonya hep ilk 10 OECD ülkeleri arasında yer aldılar. İsveç, Hollanda, ABD ve Danimarka hep ilk 15'de yer aldılar. 1998'den beri İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Meksika, Finlandiya, Fransa ve Türkiye hep son 11 OECD ülkeleri arasında yer aldılar. Bu değerler, teklif edilen metod İspanya, Fransa ve Finlandiya'da konumlandırıldığı için UNDP'nin değerlerinden oldukça farklıdır. Örnek olarak UNDP'nin 19. Sıranın altındaki kalıcı olan, insan gelişimi yüksek ülkeler bütün yıllar için 30 OECD ülkeleri arasında yer alır. RUI'nin HD hesaplarına dâhil olması Lüksemburg, Kore, Yeni Zelanda, Meksika, Danimarka ve İsviçre'nin sıralamalarında büyük farklılıklar oluşmasına yol açtı. Bu ülkeler İGE-2 de bütün yıllara göre çok daha iyi bir sıralama aldılar. Bu OECD ülkeleri HD şartlarında açık, ayırt edici, kanıtlanabilir ve somut ilerlemeler kaydettiler. Türkiye eşit sıralandığı 2005/6 ve 2007 yılları dışında nadiren iyi bir sıralama aldı. İspanya'nın ve Yunanistan'ın dereceleri bütün yıllar boyunca daha kötüye gitti.

İGE-2 ye göre Norveç her zaman ilk 4 ülke arasında yer aldı. Sadece Kore Cumhuriyeti ekonomik yapısı sayesinde bütün analiz periyodu boyunca İGE-2 derecelendirilmesinde hep yükselen bir artış kaydetti. Hollanda'nın 2001 ve 2002'de birinci olmasının ardından 2004 de keskin bir düşüş gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu

keskin düşüş işsizlik oranındaki değişiklikler yüzünden meydana gelmiştir. Öte yandan Avusturalya,İrlanda, İtalya, Yeni Zelanda ve İspanya'nın sıralamalarında önemli gelişmeler gözlemlenmiştir. Polonya, Slovakya ve Türkiye gibi bazı ülkelerin dereceleri ise neredeyse aynı kalmıştır. Bu ülkeler sıklıkla dışa düşmüş bir şekilde hareket etmişlerdir.Aynı şekilde Belçika, Fransa, Yunanistan gibi bazı ülkelerde önemli bir sıralama değişikliği gözlemlenmemiştir.

Buna ek olarak RUI Kanada, Fransa, İsveç, Finlandiya, Yunanistan, Avustralya, Belçika ve İspanyanın İGE değerlerini negatif olarak etkilemiştir.Bu ülkelerin sıralamalarındaki düşüş çok dikkat çekicidir. Bu ülkeler GDP'lerinde kişi başına artış gösterdikleri için göçmen akışının yaşandığı ülkeler arasındadırlar.(HDR,2009) Bu yüzden bu ülkeler kendi insanların işsizlik problemlerini önlemekte, göç kontrolünde göçmenlerin misafir ülkenin iş pazarlarına uyum sağlamalarını hedefleyen yeni yasalar düzenleme ve uygulamalarında önlem almalılardır. Bu düzenlemeler ülkeye özel faktörlere dayanabildikleri için bu ülkeler kendilerini maaş mekanizmalarının belirlenmesinde göçmenlerin etkisiyle o ülkede yaşayanlar için ekonomik fırsatlar üretmekle meşgul etmelidir.¹³²

4.5. HDI-2 ve Küme Analizi

Küme analizi OECD ülkelerini İGE-2 lerine göre 3 gruba ayırmak için tekrar kullanılır. Çalışmanın devam ettiği yıllar için birinci ve sonuncu küme merkezleri Tablo 36 ve 37'de gösterilmiştir. Buna karşı gelen küme gruplarındaki ülkeler Tablo 38 -45'de gösterilmiştir.

---

¹³² Human Development Report Index (2009 Raporu)

Tablo 36. İGE-2 için Başlangıç Küme Merkezleri (1998-2007)

	Group A	Group B	Group C
1998	0.91	0.80	0.67
1999	0.93	0.83	0.70
2000	0.94	0.82	0.64
2001	0.93	0.79	0.63
2002	0.93	0.80	0.64
2003	0.93	0.83	0.65
2004	0.94	0.81	0.68
2005/6	0.94	0.83	0.71
2007	0.95	0.84	0.77

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in Yeni İGE Modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 59 (2000-2009) verisi

Tablo 37.İGE-2 için Bitiş Küme Merkezleri (1998-2007)

	Group A	Group B	Group C
1998	0.89	0.81	0.70
1999	0.89	0.82	0.74
2000	0.89	0.80	0.68
2001	0.89	0.82	0.66
2002	0.89	0.82	0.66
2003	0.90	0.83	0.67
2004	0.90	0.83	0.69
2005/6	0.91	0.84	0.72
2007	0.92	0.86	0.77

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in Yeni İGE Modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 63 (2000-2009) veri

İGE'ne RUI' nın dâhil edilmesinin etkileri İGE-2 küme gruplarında açık olarak görülmektedir.1998 den beri Türkiye, Slovakya ve Polonya gibi 2 Doğu Avrupa ülkesiyle C grubunda yer almıştır.İspanya 1998 ve 1999 da bu grupta yer almış fakat 2000 de B grubuna geçmiştir.Aynı şekilde Yunanistan 1999 da bu grupta yer alıp aynı yıl içerisinde B grubuna geçmiştir.

Kategoriler 2001 ve 2002 yıllarında aynı ülkelerden oluşmuştur. Aynı şekilde kategoriler 2003,2004,2005/6 ve 2007 yıllarında aynı ülkeleri içermiştir. Yıllar boyunca İzlanda, Norveç, İsveç, Japanyo, Hollanda, ABD, Birleşik Krallık Lüksemburg, Avusturya ve Danimarka A grubunda kalmışlardır. Doğu Avrupa ülkelerinden hiç birisi hiçbir yıl A grubunda yer almamıştır.İsveç, İrlanda ve

Avusturalya 1999 da A grubuna geçmiştir. Almanya 2000 yılı haricinde B grubunda kalmıştır. Yeni Zelanda ve Kanada 2000 yılında A grubuna geçmiştir. Çek Cumhuriyeti, Meksika, Macaristan Finlandiya ve Fransa yıllar boyunca B grubunda kalmışlardır. Belçika 2000, 2001 ve 2002 yılları hariç B grubunda yer almıştır. 2003 de Belçika A grubundan B grubuna düşmüştür. Portekiz A grubu ve B grubu arasında gidip gelmiştir. 2001 yılında başarılı bir şekilde 13. Sırada yer almasına rağmen 2005/6 ve 2007 yıllarında grup B ve grup C arasında sınır derece olan 26. sıraya düşmüştür.

Tablo 38. İGE-2 Küme Grupları (1998)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	İrlanda	Polonya
Norveç	İsveç	Türkiye
İsviçre	Avustralya	İspanya
Japonya	Kanada	Slovakya
Hollanda	Fransa	
Amerika	Finlandiya	
Danimarka	Belçika	
Avusturya	Yeni Zelanda	
Birleşik Krallık	İtalya	
Lüksemburg	Almanya	
	Yunanistan	
	Kore Cumhuriyeti	
	Portekiz	
	Çek Cumhuriyeti	
	Macaristan	
	Meksika	

Kaynak: İGE (2000) verileri kullanarak Yazarın Kendi Hesaplamaları

. İGE-

Tablo 39 2 Küme Grupları (1999)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Kanada	Polonya
Norveç	Fransa	Türkiye
Avustralya	Finlandiya	İspanya
İrlanda	Belçika	Yunanistan
İsveç	Yeni Zelanda	Çek Cumhuriyeti
İsviçre	İtalya	
Japonya	Almanya	
Hollanda	Kore Cumhuriyeti	
Amerika	Portekiz	
Danimarka	Macaristan	
Avusturya	Meksika	
Birleşik Krallık		
Lüksemburg		

Kaynak: İGE (2001) verileri kullanarak yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 40. İGE-2 Küme Grupları (2000)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Fransa	Türkiye
Norveç	Finlandiya	Slovakya
Avustralya	İtalya	Polonya
Kanada	Macaristan	
İrlanda	Meksika	
İsveç	Çek Cumhuriyeti	
İsviçre	İspanya	
Japonya	Yunanistan	
Hollanda		
Amerika		
Danimarka		
Avusturya		

. İGE-

Birleşik Krallık		
Lüksemburg		
Yeni Zelanda		
Kore Cumhuriyeti		
Portekiz		
Belçika		
Almanya		

Kaynak: HDR (2002) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 41 2 Küme Grupları (2001)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Almanya	Türkiye
Norveç	Fransa	Polonya
Avustralya	Finlandiya	Slovakya
Kanada	İtalya	
İrlanda	Macaristan	
Sweden	Meksika	
İsviçre	Çek Cumhuriyeti	
Japonya	İspanya	
Hollanda	Yunanistan	
Amerika		
Avusturya		
Birleşik Krallık		
Portekiz		
Kore Cumhuriyeti		
Yeni Zelanda		
Lüksemburg		
Belçika		
Danimarka		

Kaynak: HDR (2003) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 42. İGE-2 Küme Grupları (2002)

Grup A	Grup B	Grup C

. İGE-

İzlanda	Almanya	Türkiye
Norveç	Fransa	Slovakya
Avustralya	Finlandiya	Polonya
Kanada	İtalya	
İrlanda	Macaristan	
İsveç	Meksika	
İsviçre	Çek Cumhuriyeti	
Japonya	İspanya	
Hollanda	Yunanistan	
Amerika		
Avusturya		
Birleşik Krallık		
Portekiz		
Kore Cumhuriyeti		
Yeni Zelanda		
Lüksemburg		
Belçika		
Danimarka		

Kaynak: HDR (2004) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 43 2 Küme Grupları (2003)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Almanya	Türkiye
Norveç	Fransa	Slovakya
Avustralya	Finlandiya	Polonya
Kanada	İtalya	
İrlanda	Macaristan	
İsveç	Meksika	
İsviçre	Çek Cumhuriyeti	
Japonya	İspanya	
Hollanda	Yunanistan	
Amerika		
Avusturya		
Birleşik Krallık		

. İGE-

Portekiz		
Kore Cumhuriyeti		
Yeni Zellanda		
Lüksemburg		
Belçika		
Danimarka		

Kaynak: HDR (2005) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 44. İGE-2 Küme Grupları (2004)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Belçika	Türkiye
Norveç	Portekiz	Slovakya
Avustralya	Almanya	Polonya
Kanada	Fransa	
İrlanda	Finlandiya	
İsveç	İtalya	
İsviçre	Macaristan	
Japonya	Meksika	
Hollanda	Çek Cumhuriyeti	
Amerika	İspanya	
Avusturya	Yunanistan	
Birleşik Krallık		
Kore Cumhuriyeti		
Yeni Zellanda		
Lüksemburg		
Danimarka		

Kaynak: HDR (2006) verileri kullanarak Yazarın Kendi Hesaplamaları

Tablo 45 2 Küme Grupları (2007)

Grup A	Grup B	Grup C
İzlanda	Belçika	Polonya
Norveç	Portekiz	Slovakya
Avustralya	Almanya	Türkiye

. İGE-

Kanada	Fransa	
İrlanda	Finlandiya	
Sweden	İtalya	
İsviçre	Macaristan	
Japonya	Meksika	
Hollanda	Çek Cumhuriyeti	
Amerika	İspanya	
Avusturya	Yunanistan	
Birleşik Krallık		
Kore Cumhuriyeti		
Yeni Zellanda		
Lüksemburg		
Danimarka		

Kaynak: HDR (2009) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

4.6.İGE ve İGE-2 nin Karşılaştırılması

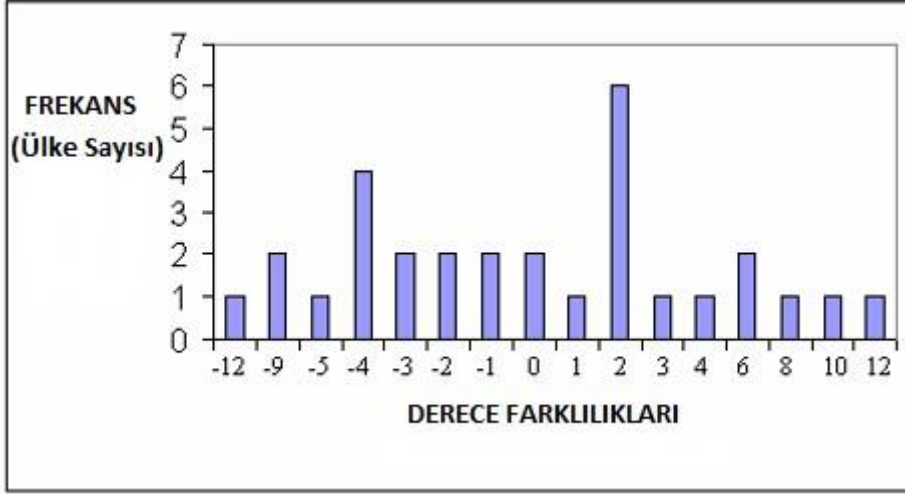
Bir ülkenin İGE ve İGE-2 derecelerinin karşılaştırılması bize, eklenen RUI bilgilerinin dikkate değer olup olmadığına dair bize fikir yürütme olanağı verir. Birçok OECD ülkesi Gayri Safi Yurt İçi Hasılları artarken 2001 ve 2002 yıllarında işsizlikte artış yaşamışlardır. Bu durum bu yıllarda İGE-2'lerinde düşüşle sonuçlanmıştır. Bu değişiklik aynı OECD ülkeleri için işsiz kesimin artış sinyali olarak düşünülebilir.

Çalışma 2007 yılı için İGE ve önerilen İGE-2 arasındaki derece değişikliklerini Şekil 7. de bir histogramda vermiştir. 2 ülkenin derecelerinde hiçbir değişiklik yoktur. 14 ülke derecelerinde negatif bir değişiklik gösterirken 14 ülke pozitif bir değişiklik göstermektedir. 8 ülke mutlak değeri 5'ten büyük olan bir derece

.İGE-

değişikliği göstermektedir.Derece değişikliğinin modu 2'dir.En fazla kazanç sağlayanlar Kore Cumhuriyeti(12), Danimarka(9), Yeni Zelanda(5) ve Danimarka(10). Derecelerdeki en yüksek fark Fransa'dadır(12).

Şekil 7. 2007 Derece Farkları (İGE-2 ve İGE) Histogram

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 101 (2000-2009)

Tablo 46. Ülkelerin Derece Farkları Sıralaması (İGE-2 ve İGE)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004/5	2005/6	2007
İzlanda	-4	-6	-6	0	-4	2	-1	0	-2
Norveç	0	1	3	3	1	0	1	1	1
Avustralya	8	11	8	11	11	7	4	5	3
Kanada	10	11	11	12	13	12	10	11	10
İrlanda	-2	-7	-8	-7	-3	-2	-1	0	4
İsveç	7	5	5	3	4	3	7	10	8
İsviçre	-6	-8	-9	-7	-5	-5	-5	-4	-5
Japonya	-4	-2	-1	1	0	-2	-2	-2	-4
Hollanda	-4	-4	-6	-4	-4	-6	4	-5	-3
Fransa	11	10	9	3	3	6	7	11	12
Finlandiya	11	11	11	9	7	7	8	8	6
ABD	3	0	2	1	4	4	1	-2	0
İspanya	8	6	7	5	7	6	1	7	6
Danimarka	-5	-6	-4	-4	-8	-1	-4	-6	-9
Avusturya	-8	-6	-4	-5	-3	-2	0	-4	-2
İngiltere	0	-2	1	0	-1	-7	-7	-2	-4
Belçika	9	12	11	8	11	8	6	2	2
Lüksemburg	-14	-7	-11	-9	-11	-3	-5	-6	-4
Yeni Zelanda	-5	-4	-3	-7	-5	-9	-15	-10	-9
İtalya	6	3	3	2	1	1	0	-3	-1
Almanya	3	3	3	1	0	1	-1	1	2
Yunanistan	2	4	4	3	4	3	5	1	2
Kore Cumhuriyeti	-4	-4	-5	-7	-10	-12	-10	-10	-12
Portekiz	-9	-8	-7	-9	-5	-5	-4	2	2
Çek Cumhuriyeti	-5	0	1	1	0	1	0	0	-3
Macaristan	-1	-2	-2	-2	-3	-2	0	1	-1
Polonya	-1	2	1	3	4	3	3	1	2
Slovakya	4	n/a	3	2	1	1	1	1	2
Meksika	-10	-8	-7	-7	-6	-6	-5	-5	-4
Türkiye	-2	-1	-2	-2	-2	-2	-2	0	0

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli

Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 116 (2000-2009 verileri kullanılmıştır)

Her ülke için büyük ya da küçük bireysel derece farklılıkları bu çalışma altında her yıl için tabloda gösterilmiştir. Negatif bir fark RUI'nın dâhil olmasıyla elde edilen sıralama numarasını gösterirken 0 fark sıralamada bir değişiklik olmadığı anlamına gelir.

Kanada en çok sıralama kaybeden ülkelerden olmuştur(6 defa). 2000 ve 2005 yılları arasında devamlı olarak en yüksek kaybeden olmuştur. Lüksemburg en fazla yükselen ülkelerin en yüksek sıklığına sahiptir.(4defa) Meksika, Portekiz, Yeni Zelanda da önemli sayıda sıralama ve derece kazanan ülkelerden olmuşlardır.

4.7. Eşlenen T - Testi Ve Pearson Korelasyonu

Çalışma yapılan her yıl için eşlenen t testi aracılığı ile İGE değerleri İGE-2 değerleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuçlar şunu gösteriyor ki iki gösterge arasındaki farklılıklar istatikselsel olarak büyüktür.

Tablo 47. Eşleştirilmiş T-Testi

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005/6	2007
t	(-) 7.428	(-) 7,149	(-) 6.116	(-) 6.430	(-) 7.045	8.165	(-) 9.243	10.699	11,973
t-significance (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0,000

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 125 (2000-2009)

Her yıl için İGE ve İGE-2 arasındaki değişikliklerin etkisini analiz etmek için Pearson Korelasyonu kullanılmıştır. Tablo 48. de gösterildiği gibi sonuçlar İGE dereceleri ve İGE-2 dereceleri arasındaki yüksek dereceli korelasyonu göstermektedir. İşsizliğe adapte olmak ülkelerin derecelerinde büyük değişikliklerle

sonuçlanmıştır.Tüm yıllar için sonuçlar İGE dereceleri ve İGE-2 dereceleri arasındaki farkın istatistiksel olarak büyük olduğunu göstermektedir.

Tablo 48. Pearson Korelasyonu

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005/6	2007
Pearson Coefficient	0.710	0.715	0.749	0.785	0.771	0.814	0.808	0.809	0,864
Significance (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0,000

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 126(2000-2009)

4.8. Veri Zarflama Analizi

Veri kuşatma analizi (Data Envelopment Analysis DEA) karar verme üniteleri gibi üretici ünitelerin göreceli etkinliğini değerlendirmede etkili bir veri merkezli metottur.1978 de ilk defa tanıtılan parametre dışı bir metottur.

DEA homojen üretici DMU takımlarının göreceli etkinliğini değerlendirmek için doğrusal bir programlama tekniği kullanır. Bunu yapmak için her DMU tarafından üretilen ve tüketilen girdi ve çıktı miktarlarını kullanır.Her DMU'nın etkinliğinin değerlendirilmesi temeline dayanan etkin üretim sınırı gibi en iyi uygulama örneklerine dayandırılarak inşa edilir. DEA, üretim sınırlarının tahmini için ekonometri ve yöneylemde sıkça kullanılan parametrik olmayan ve karar birimleri (Decision - Making Units - DMU) için göreceli etkinlik kıyaslaması yapan bir metottur.

Kullanım alanlarına ve varsayımlara göre pek çok DEA modeli kurulabilir. Bu modeller temel olarak girdiye ve çıktıya yönelik olmak üzere iki ana gruba ayrılabilirler. Girdiye yönelik olanlar, herhangi bir çıktı düzeyi için etkin olmayan karar birimlerinin girdilerini ne derece azaltmaları gerektiğini araştırırlar. Benzer şekilde, çıktıya yönelik etkinlik ölçütleri ise herhangi bir girdi bileşimi için etkin

olmayan karar birimlerinin etkin duruma getirilebilmesi amacıyla çıktılarını ne kadar artıracakları üzerinde dururlar. Eğer modeller girdi ya da çıktı yönelimli kurulamıyorsa, toplamsal modeller kullanılır. Öyleyse “Girdi odaklı modeller, sabit çıktı düzeyinde girdi kullanımını oransal olarak azaltarak teknik etkinsizliği ölçmeye çalışır. Çıktı odaklı modeller ise sabit girdi düzeyinde çıktı kullanımını oransal olarak artırarak teknik etkinsizliği ölçer” denir.

İGE’yi ölçmek için DEA modeli ilk defa 2001’de kullanılmıştır. Lozano ve Gutierrez (2002) İGE için etkinliğin derecelere uyarlanmış ölçüsünü kullanan yeni bir DEA modeli ileri sürmüşlerdir. Bundan sonra Asya ve Pasifik Ülkelerinin İGE leri Despotis(2005) tarafından hesaplanmıştır. Arcelus ve Sharma İGE ve kaynak kullanımı arasındaki bağı incelemişlerdir. Lee, Lin ve Fang (2006) İGE için çoklu bulanık DEA kullanmışlardır. Bu yazarlar ve Lozano ve Gutierrez (2008) İGE’nin her üç birleşeninin uygun ağırlığını hesaplamışlardır. Taner ve diğerleri İGR 2009 u uygulayan 182 ülkeyi yeniden sıralamak için DEA modelini kullanmışlardır. Güncel çalışma önceki DEA çalışmalarından, küme analiziyle ülkeleri katagorize etmesi ve 4 bileşenlerine ayıran İGE değerlendirmesi ile farklılık gösterir.¹³³

Bu araştırmada yazar girdi odaklı CRS teknolojisini kabul eden DEA modeli ve ülkeleri temsil etmesi için DMU’lar kullanır. Her DMU’nun LEI, EI GDPI ve RUI gibi dört çıktı tarafından temsil edilen ve sürekli bir girdiye sahip olduğunu kabul eder.

DEA’yı İnsani Gelişme’ye uygulamanın ana avantajı DEA yazılımı her bileşenin göreceli ağırlığını otomatik olarak atadığı için yazar girdi ve çıktı ağırlıkları hakkında önceki bilgilere ihtiyaç duymaz. Bu şekilde DEA ürünü yani her ülkenin etkililik notu(ES) ortalama performans yerine ideal bir şekilde işleyen ülke ile kıyaslanır. Her ES bir ülkenin girdilerini buna karşılık gelen çıktılara çevirme yeteneğini ölçer.

---

¹³³ M. Tolga Taner, İnsani Gelişmişlik Endeksi Üzerine Analiz ve Türkiye için Çıkarımlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GYTE. SBE., 2011 ss. 85-95

DEA modelinin amacı her ünite için üretkenlik faktörünün toplam endeksini maksimum seviyeye ulaştırmaktır. Bütün girdilerin toplamı payı oluştururken payı oluştururken bütün çıktıların toplamı ise endeksin paydasıdır. Bütün girdi ve çıktıların göz önünde bulundurulmasında ES aşağıdaki bu denklemden hesaplanır. (5.1)

$$\text{Verimlilik (E)} = \text{Ağırlıklı çıktıların toplamı(S)} / \text{Ağırlıklı girdilerin toplamı(S)}$$

Bütün DMU'ların göreceli ES'lerinin belirlenmesinde yukarıdaki model N sayısı kadar uygulanır. EMS, ES'lerini maksimum seviyeye ulaştıran her DMU için girdi ve çıktı ağırlıklarını seçer. Genel olarak bir DMU %100 ES ye ulaşırsa etkili %100 den az bir puana ulaşırsa etkisiz kabul edilir. (5.2 ve 5.3)

$$\text{Max} \frac{\sum_{j=1}^J v_{mj} y_{mj}}{\sum_{i=1}^I u_{mi} x_{mi}} \quad (5.2)$$

$$0 \leq \frac{\sum_{j=1}^J v_{mj} y_{nj}}{\sum_{i=1}^I u_{mi} x_{ni}} \leq 1; n = 1, 2, \dots, N \quad (5.3)$$

$$v_{mj}, u_{mi} \geq 0; i = 1, 2, \dots, I; j = 1, 2, \dots, J$$

$$v_{mj}, u_{mi} \geq 0; i = 1, 2, \dots, I; j = 1, 2, \dots, J$$

y_{mj} = DMU tarafından üretilen çıktı miktarı

x_{mi} = DMU tarafından kullanılan girdi miktarı

v_{mj} = Ağırlıklı çıktı miktarı

u_{mi} = Ağırlıklı girdi miktarı

İGE'lerin aksine DEA puanları göreceli ölçümlerdir. Her ülke İnsani Gelişme göstergelerindeki performansını değerlendirirken en iyi uygulama yapılan ülkelerle kıyaslanır. Diğerleriyle kıyaslanan her hangi bir ülke %100 ES veya daha azına sahiptir.¹³⁴

4.9. DEA'nın Uygulanması

Yazar yeni DEA boyutlarını 30 OECD ülkesine uygulamıştır. Her ülke bileşenleri farklı ölçerek analizin temel bir ünitesini oluşturmuştur. Etkililik ve süper etkililik aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Analizde Etkinlik ölçümü için kullanılacak değişkenler; yaşam beklentisi, eğitim ve GSYH endekslerinin hesabında kullanılan doğumda yaşam beklentisi, ortalama eğitim yılı, okullaşma oranı ve satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş kişi başına GSYH değişkenleri olarak belirlenmiş olup bu değişkenler DEA analizi için çıktıları ifade etmektedir.

ES-1: İGE parçalarıyla birleşen ülkelerin etkililik puanı

ES-2: İGE-2 parçalarıyla birleşen ülkelerin etkililik puanı

SES-1: İGE parçalarıyla birleşen ülkelerin süper etkililik puanı

SES-2: İGE-2 parçalarıyla birleşen ülkelerin süper etkililik puanı

Tablolar 49-56'ya kadar ülkelerin ES-1,ES-2,SES-1, SES-2'ni her yıl için göstermektedir.

Sonuçlar RUI'nın dâhil olmasının bazı ülkelerin etkililiklerinin şu şekilde artmasıyla sonuçlanmıştır: 1998 de İzlanda, Portekiz, Meksika ve Türkiye'nin; 2001 de İsviçre, İrlanda ve Meksika'nın 2002'de İzlanda İsviçre ve Meksika'nın 2003'te

---

¹³⁴ M. Tolga Taner, İnsani Gelişmişlik Endeksi Üzerine Analiz ve Türkiye için Çıkarımlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GYTE. SBE., 2011 ss. 85-95

İsviçre Kore Cumhuriyeti ve Meksika'nın 2004'te Meksika'nın 2005/6 da Hollanda Kore ve Meksika'nın 2007'de Kore ve Meksika'nın.

Tablo 49. Ülkelerin Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (1998)

1998	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Canada	100.00%	100.00%	100.43%	100.43%
Norway	100.00%	100.00%	100.42%	100.97%
United States	100.00%	100.00%	101.14%	101.14%
Australia	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Iceland	99.77%	100.00%	99.77%	102.43%
Sweden	100.00%	100.00%	100.00%	100.02%
Belgium	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Netherlands	100.00%	100.00%	100.00%	100.74%
Japan	100.00%	100.00%	102.22%	102.22%
United Kingdom	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
France	98.61%	98.61%	98.61%	98.61%
Switzerland	99.52%	99.52%	99.52%	99.52%
Germany	97.58%	97.58%	97.58%	97.58%
Denmark	98.96%	98.96%	98.96%	98.96%
Austria	97.74%	97.74%	97.74%	97.74%
Luxembourg	100.00%	100.00%	102.11%	104.00%
Ireland	97.58%	97.58%	97.58%	97.58%
Italy	97.52%	97.52%	97.52%	97.52%
New Zealand	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
Spain	98.30%	98.30%	98.30%	98.30%
Greece	96.76%	96.76%	96.76%	96.76%
Portugal	93.21%	94.03%	93.21%	94.03%
Korean Republic	95.96%	95.96%	95.96%	95.96%
Czech Republic	91.92%	92.15%	91.92%	92.15%
Slovakia	91.92%	91.92%	91.92%	91.92%
Hungary	91.92%	91.92%	91.92%	91.92%
Poland	92.93%	92.93%	92.93%	92.93%
Mexico	86.88%	98.27%	86.88%	98.27%
Turkey	80.56%	81.20%	80.56%	81.20%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 123 (2000 Yılı Verileri)

Tablo 50. Verimlilik ve Süper Verimlilik Puanları (2001)

2001	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Norway	100.00%	100.00%	100.73%	100.73%
Iceland	100.00%	100.00%	100.10%	100.81%
Sweden	100.00%	100.00%	100.59%	100.59%
Australia	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Netherlands	100.00%	100.00%	100.00%	102.67%
Belgium	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
United States	100.00%	100.00%	100.59%	100.59%
Canada	99.27%	99.27%	99.27%	99.27%
Japan	100.00%	100.00%	103.30%	103.30%
Switzerland	98.93%	100.00%	98.93%	100.80%
Denmark	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Ireland	99.10%	99.35%	99.10%	99.35%
United Kingdom	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Luxembourg	100.00%	100.00%	103.09%	104.36%
Austria	98.42%	98.42%	98.42%	98.42%
France	98.27%	98.27%	98.27%	98.27%
Germany	97.35%	97.35%	97.35%	97.35%
Spain	98.54%	98.54%	98.54%	98.54%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Italy	97.30%	97.30%	97.30%	97.30%
Portugal	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Greece	96.28%	96.28%	96.28%	96.28%
Korean Republic	96.97%	96.97%	96.97%	96.97%
Czech Republic	91.92%	91.92%	91.92%	91.92%
Poland	95.96%	95.96%	95.96%	95.96%
Hungary	93.94%	93.94%	93.94%	93.94%
Slovakia	90.91%	90.91%	90.91%	90.91%
Mexico	87.50%	96.69%	87.50%	96.69%
Turkey	80.59%	80.59%	80.59%	80.59%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 114 (2003 Yılı Verileri)

Tablo 51. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (2002)

2002	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Norway	100.00%	100.00%	102.02%	102.06%
Sweden	100.00%	100.00%	101.18%	101.23%
Australia	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Canada	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
Netherlands	100.00%	100.00%	100.00%	104.49%
Belgium	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Iceland	99.06%	100.00%	99.06%	100.36%
United States	98.88%	98.88%	98.88%	98.88%
Japan	100.00%	100.00%	102.17%	102.17%
Ireland	98.77%	98.77%	98.77%	98.77%
Switzerland	98.29%	99.60%	98.29%	99.60%
United Kingdom	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Austria	97.83%	97.83%	97.83%	97.83%
Luxembourg	100.00%	100.00%	101.01%	102.45%
France	98.03%	98.03%	98.03%	98.03%
Denmark	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Germany	97.38%	97.38%	97.38%	97.38%
Spain	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Italy	96.79%	96.79%	96.79%	96.79%
Greece	96.50%	96.50%	96.50%	96.50%
Portugal	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Korean Republic	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Czech Republic	92.93%	92.93%	92.93%	92.93%
Poland	96.97%	96.97%	96.97%	96.97%
Hungary	95.96%	95.96%	95.96%	95.96%
Slovakia	91.92%	91.92%	91.92%	91.92%
Mexico	87.39%	97.74%	87.39%	97.74%
Turkey	82.07%	82.07%	82.07%	82.07%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 133 (2004 Yılı Verileri Kullanılmıştır)

Tablo 52. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (2003)

2003	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Norway	100.00%	100.00%	101.42%	102.61%
Iceland	100.00%	100.00%	100.41%	100.50%
Australia	100.00%	100.00%	100.13%	100.13%
Luxembourg	100.00%	100.00%	101.01%	101.01%
Canada	99.29%	99.29%	99.29%	99.29%
Sweden	100.00%	100.00%	100.00%	100.17%
Switzerland	99.76%	100.00%	99.76%	100.59%
Ireland	99.60%	99.60%	99.60%	99.60%
Belgium	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
United States	99.60%	99.60%	99.60%	99.60%
Japan	100.00%	100.00%	102.15%	102.15%
Netherlands	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Denmark	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
United Kingdom	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
France	98.43%	98.43%	98.43%	98.43%
Austria	97.65%	97.65%	97.65%	97.65%
Italy	98.35%	98.35%	98.35%	98.35%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Germany	97.49%	97.49%	97.49%	97.49%
Spain	98.43%	98.43%	98.43%	98.43%
Greece	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Portugal	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Korean Republic	97.98%	99.44%	97.98%	99.44%
Czech Republic	93.94%	93.94%	93.94%	93.94%
Hungary	96.97%	96.97%	96.97%	96.97%
Poland	96.97%	96.97%	96.97%	96.97%
Slovakia	91.92%	91.92%	91.92%	91.92%
Mexico	88.38%	100.00%	88.38%	105.42%
Turkey	82.83%	82.83%	82.83%	82.83%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 134 (HDR 2005 Yılı Verileri Kullanılmıştır)

Tablo 53. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (2004)

2004	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Norway	100.00%	100.00%	100.65%	100.65%
Iceland	100.00%	100.00%	100.53%	107.00%
Australia	100.00%	100.00%	100.53%	100.53%
Ireland	100.00%	100.00%	100.67%	100.87%
Sweden	99.62%	99.62%	99.62%	99.62%
Canada	99.28%	99.28%	99.28%	99.28%
Japan	100.00%	100.00%	102.15%	102.15%
United States	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Switzerland	99.58%	99.58%	99.58%	99.58%
Netherlands	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Luxembourg	100.00%	100.00%	100.26%	100.26%
Belgium	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
Austria	97.84%	97.84%	97.84%	97.84%
Denmark	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
France	98.64%	98.64%	98.64%	98.64%
Italy	98.82%	98.82%	98.82%	98.82%
United Kingdom	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Spain	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.67%
Germany	97.59%	97.59%	97.59%	97.59%
Greece	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
Korean Republic	98.99%	98.99%	98.99%	98.99%
Portugal	96.97%	96.97%	96.97%	96.97%
Czech Republic	93.94%	93.94%	93.94%	93.94%
Hungary	95.96%	95.96%	95.96%	95.96%
Poland	95.96%	95.96%	95.96%	95.96%
Slovakia	92.93%	92.93%	92.93%	92.93%
Mexico	89.56%	93.71%	89.56%	93.71%
Turkey	81.82%	81.82%	81.82%	81.82%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 140 (HDR 2006 Yılı Verileri Kullanılmıştır)

Tablo 54. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (2005/6)

2005/6	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Iceland	100.00%	100.00%	100.78%	103.05%
Norway	100.00%	100.00%	100.79%	101.01%
Australia	100.00%	100.00%	100.53%	100.56%
Canada	99.83%	99.83%	99.83%	99.83%
Ireland	100.00%	100.00%	100.15%	100.15%
Sweden	99.05%	99.05%	99.05%	99.05%
Switzerland	99.65%	99.65%	99.65%	99.65%
Japan	100.00%	100.00%	101.38%	101.38%
Netherlands	99.50%	99.58%	99.50%	99.58%
France	98.90%	98.90%	98.90%	98.90%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
United States	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Spain	99.40%	99.40%	99.40%	99.40%
Denmark	100.00%	100.00%	100.00%	100.07%
Austria	97.98%	97.98%	97.98%	97.98%
United Kingdom	97.91%	97.91%	97.91%	97.91%
Belgium	98.40%	98.40%	98.40%	98.40%
Luxembourg	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.13%
Italy	97.97%	97.97%	97.97%	97.97%
Germany	96.74%	96.74%	96.74%	96.74%
Greece	97.68%	97.68%	97.68%	97.68%
Korean Republic	98.69%	99.23%	98.69%	99.23%
Portugal	93.89%	93.89%	93.89%	93.89%
Czech Republic	94.26%	94.26%	94.26%	94.26%
Hungary	96.48%	96.48%	96.48%	96.48%
Poland	95.77%	95.77%	95.77%	95.77%
Slovakia	92.75%	92.75%	92.75%	92.75%
Mexico	89.19%	98.82%	89.19%	98.82%
Turkey	82.51%	82.51%	82.51%	82.51%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli
Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 146 (2009 Yılı Verileri Kullanılmıştır)

Tablo 55. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (2007)

2007	ES-1	ES-2	SES-1	SES-2
Norway	100.00%	100.00%	100.52%	101.30%
Australia	100.00%	100.00%	100.62%	100.63%
Iceland	100.00%	100.00%	100.20%	101.90%
Canada	99.89%	99.89%	99.89%	99.89%
Ireland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Netherlands	99.56%	99.56%	99.56%	99.56%
Sweden	99.39%	99.39%	99.39%	99.39%
France	99.07%	99.07%	99.07%	99.07%
Switzerland	100.00%	100.00%	100.92%	100.92%
Japan	100.00%	100.00%	101.59%	101.59%
Luxembourg	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Finland	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
United States	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
Austria	98.90%	98.90%	98.90%	98.90%
Spain	98.61%	98.61%	98.61%	98.61%
Denmark	100.00%	100.00%	100.09%	100.12%
Belgium	98.36%	98.36%	98.36%	98.36%
Italy	98.70%	98.70%	98.70%	98.70%
New Zealand	100.00%	100.00%	100.00%	100.10%
United Kingdom	97.80%	97.80%	97.80%	97.80%
Germany	97.83%	97.83%	97.83%	97.83%
Greece	98.79%	98.79%	98.79%	98.79%
Korean Republic	99.50%	99.68%	99.50%	99.68%
Portugal	94.52%	94.52%	94.52%	94.52%
Czech Republic	94.46%	94.46%	94.46%	94.46%
Poland	95.87%	95.87%	95.87%	95.87%
Slovakia	93.45%	93.45%	93.45%	93.45%
Hungary	96.68%	96.68%	96.68%	96.68%
Mexico	90.02%	92.09%	90.02%	92.09%
Turkey	83.38%	83.38%	83.38%	83.38%

Kaynak: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mehmet Tolga Taner'in yeni İGE modeli Hesaplama Yöntemi Doktora Tezi ss. 147 (2009 Yılı Verileri Kullanılmıştır)

RUI'nın dâhil olması çoğunlukla İsviçre, Meksika ve Türkiye'nin etkililiklerini etkilemiştir. En yüksek etkililik artışı Meksika'da gözlemlenmiştir. Bu dâhil edilmeye birlikte İzlanda 1998 ve 2002'de İsviçre 2001'de Meksika 2003'te etkili ülkeler haline gelmişlerdir.

2007 için DEA yaklaşımı en iyi şekilde performans gösterip etkili olarak tanımlanmış 11 ülke belirlemiş ve onlara %100 ES atamıştır. Sonra bu etkili ülkeler diğer bütün ülkelerle kıyaslandıkları veri kuşatması veya etkililik sınırı oluşturmak için kullanılmışlardır.

Etkili ülkeler(1998,2002) ve etkili ülkeler (2003- 2007) Tablo 56 ve 57'de gösterilmişlerdir. Ülkelerin etkili bulunma sayıları Tablo 56'da gösterilmiştir. Norveç, İzlanda, Japonya, Avustralya, Finlandiya ve Lüksemburg çalışmanın yapıldığı bütün yıllarda etkili bulunmuşlardır.

Tablo 56. Verimlilik ve Süper verimlilik puanları (1998-2002)

1998	1999	2000	2001	2002
Canada	Norway	Norway	Norway	Norway
Norway	Australia	Sweden	Iceland	Sweden
United States	Sweden	Canada	Sweden	Australia
Australia	Belgium	Belgium	Australia	Netherlands
Iceland	United States	Australia	Netherlands	Belgium
Sweden	Iceland	United States	Belgium	Iceland
Belgium	Netherlands	Iceland	United States	Japan
Netherlands	Japan	Netherlands	Japan	United
Japan	Finland	Japan	Switzerland	Kingdom
United	Luxembourg	Finland	Denmark	Finland
Kingdom	France	United	United	Luxembourg
Finland	United	Kingdom	Kingdom	New Zealand
Luxembourg	Kingdom	Luxembourg	Finland	
	New Zealand	New Zealand	Luxembourg	
			New Zealand	

Kaynak: DEA (1998-2002) ve HDR (2000-2004) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 57. Verimli Ülkeler (2003-2007)

2003	2004	2005/6	2007
Norway	Norway	Iceland	Norway
Iceland	Iceland	Norway	Australia
Australia	Australia	Australia	Iceland
Luxembourg	Ireland	Ireland	Ireland
Sweden	Japan	Japan	Switzerland
Switzerland	United States	Finland	Japan
Belgium	Netherlands	United States	Luxembourg
Japan	Finland	Denmark	Finland
Netherlands	Luxembourg	Luxembourg	United States
Finland	Denmark	New Zealand	Denmark
Denmark	New Zealand		New Zealand
United Kingdom			
New Zealand			
Mexico			

Kaynak: DEA (2003-2007) ve HDR (2005-2009) verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Tablo 58. İlgili Ülkelerle Verimlilik Frekansı (1998-2007)

Verimli Yıl Sayısı (ES-2)	ÜLKELER
9	Norveç, İzlanda, Japonya, Avustralya, Finlandiya, Lüksemburg
8	Yeni Zelanda
7	Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda
6	İngiltere, İsveç
5	Danimarka, Belçika
3	İrlanda İsviçre
2	Kanada
1	Meksika, Fransa

Kaynak: DEA (1998-2007) ve HDR verileri kullanarak Yazarın kendi hesaplamaları

Sonuçlar Kore Cumhuriyeti, Avusturya, Portekiz ve Almanya çalışma kapsamında değişiklik göstermemektedir. Tüm yıl boyunca gelir, işsizlik, sağlık ve eğitim dönüşümünde verimsiz olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Yunanistan, İspanya, İtalya, Türkiye'yi ise açıkça ortaya çıkarmaktadır.

4.10. SÜPER ETKİNLİK

DEA süper etkinlik modeli ilk olarak Andersen ve Petersen (1993) tarafından ortaya konulmuştur. Ayrıca DEA'nın önemli bir uzantısı haline gelmiştir. Etkili DMU'lar %100'ün üzerinde farklı süper etkililiklere sahip olarak süper etkili hale gelmişlerdir. Etkili olmayan DMU puanları standart DEA modelindeki ile aynı kalmışlardır. Luxemburg 1998-1999-2000-2001 de Hollanda 2002'de Meksika 2003'de ve İzlanda 2004-5/6 ve 2007 de en süper etkili ülkeler olmuşlardır. RUI'nın dâhil olması Norveç'in süper etkinliğinde artışla sonuçlanmıştır. Ancak ülkelerin SES dereceleri İGE dereceleriyle direk olarak kıyaslanamaz. Bu DEA puanlarının her ülke için farklı ölçümler kullanılarak elde edilmesinden dolayıdır. Süper etkili DEA değişkeninin DEA etkili ülkelerini derecelendirmek için bir prosedür olarak kullanılması düşük performansından dolayı eleştirilmiştir. Sonuç olarak süper etkililik sonuçları sadece tanımlamanın sınırlarında kullanılabilirken etkili ülkelerin derecelendirilmesi ve ayrıştırılmasında kullanılamaz. Yani DEA'ları ES'leri ve SES'leri sadece hangi OECD ülkelerinin İGE parçalarını etkili bir şekilde insani gelişmişliğe dönüştürüyor olduğunu belirlemek için kullanılabilir. Bu alanda süper etkinlik söz konusu ülke ve ülkeler arasında bir ölçüm aracı olarak değerlendirmelidir. Ülkeler arası ölçüm değeri olarak kullanılan süper etkinlik ülkelerin belli bir süre içerisinde ki değişim birimlerini her ne kadar ortaya koyuyorsa da birim ölçüsü ülke nüfusları dikkate alındığında real gerçeklikten uzaklaşmaktadır. OECD ülkeleri üzerinde ki bu çalışma sonuç bölümünde de deyinileceği üzere nüfus etkisi net olarak ortaya koyulamamaktadır. Ülkeler eğitim sağlık ve diğer hizmetleri ülke insanlarına ulaştırmak ile görevlidir. Bu çalışma da İGE dahilinde OECD ülkelerinin nüfusu yoğun ve nüfusu daha az yoğun ülkeleri üzerinde yaptığı yatırım ve harcamaların yine İGE dahilinde yaşayan nüfus üzerinde ki yaşam kalitesi yönünden değerlendirilmesine bir pencere açmak ülkelerin ve insanların yaşam etkilerini daha belirgin hale getirmeyi hedeflemiştir.

SONUÇ

Çalışmanın iyi anlaşılabilmesi için öncelikle İGE'nin hesaplama yöntemi açıklanmıştır. Ülkelerin İGE sıralamaları yıllar itibari ile tablolar halinde gösterilmiştir. Birleşmiş Milletler'in İGE hesaplamasında eksiklik olduğunu ve bu endeksi açıklamada 3 verinin yeterli olmayacağı sorunu üzerinde durulmuştur. Bu endeksin daha anlaşılabilir ve daha doğru sonuç verebilmesi için verilerin çoğaltılması yöntemi seçilmiştir. Çünkü İnsani gelişmişlik en temel başarıları yansıtmaktadır. İnsani gelişmişlikte de kişi başına düşen geliri yüksek olan ülkelerin nüfuslarında düşük olduğu gözlemlenmektedir. İGE kapsamında sıralamanın üstünde yer alan ülkelerin ekonomik düzeyleri mevcut hesaplama araçları ile İGE dereceleri ile örtüşmemektedir. Nüfus yoğunluğu az olan ülkelerin yoğun olan ülkelere oranla kişi başı gelirlerinin yüksek çıkması gelire doğru orantılı sonuçlar vereceğinden, gelirleri yüksek ancak nüfus yoğunluğu da yüksek ülkelere raporda hak etmedikleri yerlerde

olabilmektedirler. Hesaplama yöntemindeki girdilerin eksikliklerin diğer bileşenlerdeki (Sağlık ve eğitim ölçüleri) eksikliklerden daha yüksek olduğunu açıkça göstermektedir.

İGE'deki verilerin düşük kaliteden oluşması, bileşenlerin yanlış seçilmesi, bileşenlerin ağırlık derecelerinin yanlış hesaplanması, girdi bileşenlerinin yanlış açıklanması raporun sonucunu etkilemektedir. Düşük kaliteli veriler ölçüm hatalarının sıklığı, verinin ulaşılabilir olmaması ve dataların toplanma yöntemlerini hatalı olması raporun hatalı çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle İGE'nin uygulanabilir bir bileşen olabilmesi için verilerinin geçerli olması ve iyi kaliteli olması, dünyanın birçok ülkesi tarafından ulaşılabilir ve uluslararası olarak da karşılaştırılabilir olması gerekir. Bugün bile İGE'nin sağlık ve eğitim bileşenlerinin güncel verilerine sadece bazı ülkeler ulaşabilmektedir. Bu nedenlerle İGE hesaplamasındaki formül tekrar gözden geçirilmelidir. Çıkan sonuçlarla beraber toplumun yanlış yönlendirilmesinin önüne geçilmelidir.

İGE'nin yaygın bir şekilde anlaşılabilmesi için basit tutulması gerekmektedir. Verilerin içeriğine, işsizlik, nüfus yoğunluğu, jeopolitik riskler, otonomi, statü, kültür, belirsizlik, şiddet, suç ve cezalar, özgürlük, saygı ve üretici yaratıcı olma fırsatı gibi boyutlar eklenmelidir. Çünkü İGE hesaplamasında bazı değerler çok hızlı değiştiğinde yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkma ihtimali yüksektir. Bazı bileşenler birbirleriyle bağlantıları olabilir. Gelir bileşeni ile eğitim ve sağlık bileşeni birbirlerine aynı korelasyonda bağımlı olabilirler. Geliri yüksek bireyler daha iyi eğitim alacaklar veya sağlık imkânlarından daha iyi yararlanabileceklerdir.

Bileşenlerin bağımsız olması, doğru sonucun çıkmasını sağlar.

Bu hesaplama işsizlik verisi eklenmiştir. Hesaplamanın doğru sonuç verebilmesi için ülkeler kendi aralarında A grubu, B grubu ve C grubu olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Gruplara ayırmada kümeleme yöntemi kullanılmıştır. Kümeleme yönteminde ülkelerin nüfus yoğunlukları ve gelişmişlik düzeylerini temel alınmıştır. Kümeleme yönteminde ayrıca BM'nin yayınlamış olduğu önceki raporlardaki ülkelerin katsayıları referans alınmıştır.

Bu faktörün eklenmesi ilk girişim olarak düşünülebilir. İşsizlik değiştirilmiş bir İGE'ye birleştirilen potansiyel olarak kullanışlı bir değişkendir. İGE ya dâhil olması endekse denge sağlar ayrıca ülkelerin İnsani gelişmişlik kapasitelerinin ölçülmesinde çok daha gelişmiş bir sayısal ölçektir.

Güncel İGE ya 4. bir alt endeksin yani RUI'nin eklenmesi ile İGE gelişmelere çok daha kapsayıcı hale gelmiştir. Yeni İGE işsizlik problemiyle mücadele etmeye çalışan ülkeleri destekler. İşsizlik problemleri nüfusu az yoğun ülkelerde artmaya başladığında, nüfusu yoğun olan ülkelere daha fazla etkilenmektedirler. Bu durum ise İGE'nin eksik hesaplanmasına sebep olmaktadır.

İnsani gelişme endekslerine göre, çok gelişmiş, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş olarak gruplara ayrılan ülkelerin her birinin, kendi grubu içinde değerlendirilerek birbirlerine göre nisbi etkinliklerinin ölçüldüğü bu çalışmada, veri zarflama analizi kullanılmıştır. Böylece İGE endeksine göre gruplandırılan ülkelerin, kendi grupları içerisindeki diğer ülkelere göre nispi çıktısında optimal seviyeye ulaşamadığının ortaya çıkması hedeflenmiştir. Çalışmada, İGE endeksine göre sıralanan ülkelerin kendi grubu içinde etkinliklerinin incelenmesinin sebebi, homojen bir yapı oluşturmaktır. Etkinlik ölçümü için, İGE hesabında kullanılan yaşam beklentisi, eğitim ve kişi başına düşen GSYH endeksi verileri ile çıktı değişkenleri üzerinden etkinlik ölçümünün yapıldığı durum için girdisiz radyal temelli DEA modelleri kullanılmıştır

Dinamik bir ölçek olarak RUI'nin dâhil edilmesi ise yıldan yıla bazı ülkelerin İGE değerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Buda endekse ek açıklayıcı bir güç getirmiştir. Bu gelişmiş açıklayıcı güç ile birlikte İGE'nin önerilen versiyonu bir ülkenin İnsani gelişmişlik performansı hakkında daha fazla bilgi sağlamaktadır.

Herhangi yeni bir İGE formülü ülkelerin endeks değerlerini büyük ölçüde düşürmektedir İGE-2 UNDP'nin bütün önceki düzenlemelerinde istikrarlı olmuştur. Fakat bu insani gelişmişliğin bütün bu ülkelere kötüye gittiği anlamına gelmemelidir.

Çalışma insani gelişmişliğin daha anlamlı bir ölçütü olan İGE iyi yapılandırılmış olarak kabul eder ve onun değerini, önemini ve uygunluğunu

tanıtmaktadır. Ancak araştırma aynı zamanda onun eksik yönleri olduğunu ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır.

Sonuç olarak çalışmada, bu tezde ortaya konulan İGE'nin eksik olduğu, hesaplanmasında kullanılan verilerin çoğaltılması gerektiği anlatılmıştır. Bu eksikliğin giderilmesinde eklenen veri ile birlikte İGE-2 hesaplama yöntemi ortaya atılmıştır. İGE-2'nin ulusal ve uluslararası düzeyde insani gelişmişlik konteksinde kullanışlı olduğuna dair hesaplamalar yapılmıştır. Çünkü insani gelişmişlik seviyelerinin değerlendirilmesi ülkeler arasındaki farklılıkların iyileştirilmesiyle sonuçlanan değerlere dayanan gelirlere göre ayarlanır.

KAYNAKÇA

Abdulkerim Çalışkan, Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin etkinliği ve Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEU. SBE., 2001

Aktan, Coşkun Can ve Özlem Özkıvrak, Sosyal Refah Devleti, Okutan Yayınları, İstanbul, 2009.

Akif Özer, Sosyal Ekonomi Politikaları Kapsamında Sosyal Belediyecilik Anlayışı, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 15 Sayı: 35 Tarih: Temmuz - Aralık 2015

Aslan Eren, Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları, Muğla Üni., Yay. IV. Baskı, Muğla, 2002,

Aslan Eren, Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunları, Muğla Üni., Yay. IV. Baskı, Muğla, 2002,

Assar Lindbeck, "İsveç Modeli", Ekonomik Edebiyat Dergisi, Vol.XXXV, Eylül, 1997

BMKP, "HIV/AIDS'in Yayılmasını Durdurmak" 2006 Yıllık Raporu

BMKP, "UNDP ve Çevre", Yeni Ufuklar, sayı 7, Temmuz 2006

- BMKP, “Yoksullara Yarar Sağlamak İçin Yerküremizi Koruma”, 2006 Yıllık Raporu
- C. Can Aktan, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002,
- Cahit Talas, Ekonomik Sistemler, İmge Kitabevi, 5. baskı, Ankara, 1999,
- Çalışkan, Abdulkerim. Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin etkinliği ve Türkiye Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DEU. SBE. İzmir, 2001
- Çiğdem Mercanlıoğlu, “Cinsiyete Dayalı Eşitsizlik; Kadın Yöneticilerin İş ve Özel Hayatlarını Dengeleme Zorlukları ve Bedelleri”, Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi - Kongre Bildirileri, 1.Cilt, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, 2009,
- Coşkun Can Aktan, “Demokrasi ve İyi Yönetişim”, Yerel Siyaset Dergisi, S:27, Mart 2008,
- Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural. Gelir “Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Yayınları, 2002,
- Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural. Gelir “Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Yayınları, Ankara, 2002,
- Didem Gürses, “İnsani Gelişme ve Türkiye,” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:12, S:21, 2009,
- DPT 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 25599- ÖİK: 610, 2001,
- E. Muhsin Doğan, Halim Tatlı, “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında

Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:28, S:1, 2014,

Ece Demiray Erol, "İnsani Gelişme Yaklaşımı Doğrultusunda Beşeri Kalkınmanın Boyutları: Gelişmekte Olan Ülkeler", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C:3, No:2, 2011,

Emin Çivi Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar,"Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:4, S:1, 2008,

Fikret Şenses, Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, 3.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003,

Göze, A. (1995). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Göze, A. (1998). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. Beta Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul.

Gramsci, A. (1986). Hatıra Defteri. Çeviren: Adnan Cemgil, Belge Yayınları, İstanbul.

Gülay Akgül Yılmaz, OECD Ülkeleri ve Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar, Arıkan Basım Yayın, İstanbul, 2006,

Hasan Akay, Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2012,

Hasan Memiş, "Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C:5, S:1, 2014,

İbrahim Yıldız, "İnsani Gelişme Ve İnsani Yoksulluk Bağlamında İnsani Gelişme Endeksi: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler İle Türkiye Karşılaştırması", İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mart 2015

- İ. Güran Yumuşak, Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Kocaeli Ün. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı1. 2006
- Kumar, K. (1999). Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları.Çev. Küçük, M., Dost Kitabevi, Ankara.
- Müftüoğlu, G. (1996). Sosyal Devlet ve Hukuk Devleti, Saypa Yayınları, Ankara.
- Müjgan Hacıoğlu Deniz, Elif Haykır Hobikoğlu, “Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği”, International Conference On Eurasian Economies 2012, Session 1B, Büyüme ve Gelişme
- Münir Tireli, “Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP)ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2009,
- Murat Çolak, “Eğitim ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi”, Kamu-İş; C:11, S:3, 2010,
- Müzeyyen EROĞLU, John Locke’un Devlet Teorisi,”Akademik Bakış Dergisi, Sayı 21, Temmuz – Ağustos – Eylül – 2010
- M. Tolga Taner, İnsani Gelişmişlik Endeksi Üzerine Analiz ve Türkiye için Çıkarımlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GYTE. SBE., 2011 ss. 85-95
- Nilay Çabuk, Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve TarihCoğrafya Fakültesi Dergisi, C:43, S:2, 2003,
- Özlem Özkök, Müdahaleci Devletten Piyasa Ekonomisine Değişen Refah Devleti Anlayışı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Paul Spicker, Sosyal Politika: Temalar Ve Yaklaşımlar, Polity Basın, Bristol, 2008,

Poggi, G. (1991). Çağdaş Devletin Gelişimi (Sosyolojik Bir Yaklaşım). Çev. Kut, Ş. ve Toprak, B., Hürriyet Yayınları Vakfı, İstanbul.

Rıfat Altan, “Birleşmiş Milletler’in Kalkınma Faaliyetleri ve Türkiye’ye Yansımaları,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008,

Şadan Çalışkan, “Eğitim - İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S:13, 2007,

Sami Taban, “Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, Sosyo Ekonomi, Yıl:2, S:4, 2006,

Şansel Aldemir, Ömer Özpınar, “İnsani Kalkınma ve İnsani Yoksulluk”, Eğitim, Bilim, Toplum Üç Aylık Hakemli Dergi, C:2, S:7, 2004,

Şevket Tüylüoğlu ve Burak Karalı, “İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S:12, 2006,

Sırma Demir Şeker, Türkiye’nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ekim 2011,

Sırma Demir, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme, T.C. Başbakanlık DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006,

Songül Sallan Gül, Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40, 3-4 (2000),

Songül Sallan Gül, Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40, 3-4 (2000),

- Süleyman Erdal, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından
İsveç Modelinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ün., 2012,
- Süleyman Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İTO, İstanbul, 2007,
- Süleyman Özdemir, Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş
Piyasaları,
- Tahsin Karabulut, Nurettin Kaya, Zeynep Gürsoy, “Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği
Örgütü’ne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin
Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, C:2, S:2, 2009,
- TOBB, “Gözden Geçirme Notları”, İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü,
Sayı:U.32.1/135, Kasım, 2011,
- Tolga Kabaş, A. Sen’in Kapasite Yaklaşımına Göre Türkiye’de Yoksulluğun
Boyutları”, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi,
C:17, S:60-61, 2006,
- UNDP 1990, Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 1991 Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 1995 Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2000, Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2001, Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2002, Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2010 Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2011 Human Development Report, New York Oxford University Press,
- UNDP 2013, Human Development Report, New York Oxford University Press,
- Aktan, Sosyal Devletin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi,

<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu-gelisim.htm>,

Ali Seyyar, Sosyal Siyaset Kürsüsü, <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sh.htm>,

Ali Seyyar, Sosyal, Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=642>

Ali Seyyar, Sosyal Terimler Sözlüğü, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluluk_terimleri_sozlugu.htm,

C.Can Aktan ve Özlem Özkıvrak, Sosyal Refah Devleti, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm>,

Deniz Gökçe, “2014 'İnsani Gelişme Raporu' sonuçları”, (Çevrimiçi) <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/deniz-gokce/2014-insani-gelisme-raporusonuculari/haber336373>

http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2007109950.htm#_ftn8

Jeffery D.Sachs, Yoksulluğun Sonu, <http://www.ozetkitap.com/images2/Yoksullugun%20Sonu%20.pdf>,

Refah Devleti Kavramı, http://www.turkcebilgi.com/refah_devleti,

Sevgi Işık Erol, Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları Ve Sosyal Güvenlik Ahlâkı, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1333.pdf> , Kamu-İş; C:13, S:3/2014

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/viewFile/1023007257/1023006771>
[02.03.2016](http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/viewFile/1023007257/1023006771)

Uluslararası Sivil Toplum Geliştirme Ve Destekleme Derneği, Gıda Pulu

Yoksulluğa Çare Olabilir Mi, <http://www.std.org.tr/gida-pulu-yoksullugacare-olabilir-mi-sayfa-265.html>,

Vedat Erenoğlu, Refah Devleti Venüs Projesi,
<http://www.isvecpostasi.com/koseyazisi/449/stk-refah-devleti-jacque-fresco-zeitgeist-venus-projesi.html>,

